EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

„Înainte de-a fi personaje de roman, Jerôme şi Sylvie sînt nişte portrete sintetizatoare, „portrete-robot", cum se spune astăzi, care ilustrează o anchetă asupra felului cum posedăm lucrurile şi sîntem posedaţi de către ele.

Schiţate cu dibace pricepere şi cu o mare siguranţă de condei, portretele lor sînt de un adevăr izbitor."

ROBERT KANTERS

Le Figaro Littéraire
nov. 1965

Lei 2,75

30

1967

GEORGES PEREC • LUCRURILE

CM

GEORGES PEREC

LUCRURILE

CM COLECŢIA MERIDIANE

Clubul cărţii digitale 2023

CM

Desenul copertei: *L. BARDOCZI*

Georges Perec

LES CHOSES

(Une histoire des années 60)

© 1965, by René Julliard

Georges Perec

Lucrurile

POVESTIRE DIN ANII 60

În româneşte de LIVIA STORESCU

Cuvînt înainte de CONSTANTIN CRIŞAN

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti, 1967

GEORGES PEREC
ŞI
„PEISAJUL" CONDIŢIONALULUI UTOPIC

Pentru cititorul care nu va fi închis ultima filă a acestui roman, titlul de mai sus ar putea să pară oarecum bizar. Poate mai mult decît : *Cuvintele lucrurilor* sau : *Lucrurile şi formele alienării omului modern,* la fel de potrivite pentru a sta în fruntea acestor cîteva rînduri de prezentare a cărţii lui Georges Perec. Cele trei titluri propuse ar exprima, după opinia noastră, esenţa cărţii de faţă, teribila ei încărcătură reală. Căci, fără a impune acum o triadă originală, acest straniu şi totuşi — cum vom vedea — clasic roman, „rezolvă" estetic, în cca 100 de pagini, o „irezolvabilă" ecuaţie *de viaţă* occidentală ; lucrurile, multe, mirifice, formidabile, banale, dar, în sfîrşit, seducătoare, vorbesc la nesfîrşit, pînă la paroxism. Uneori, în dialog direct cu cei ce le privesc în clipa descoperirii sau a *re-prezentării* lor infinite într-o memorie obstinată să uite, alteori în „soliloc", prin vocea stridentă a sloganului publicitar intrată definitiv în „repertoriul" mitului existenţial.

Dar însuşirea, dorinţa de posedare a acestor lucruri, presupune, evident, anumite condiţii, de fapt, una singură — banul. Fără sunetul lui fermecat, fermecător, obsedant, Sesamul nu se poate deschide şi porţile spre Fericirea — concepută astfel — rămîn veşnic ferecate. Dar despre

ce ban, sau despre ce bani e vorba? Nu, fără îndoială, despre cei cîştigaţi printr-o muncă modestă, insuficienţi pentru realizarea unor visuri grandioase care sar dincolo de orice posibilităţi reale, de clasă, ale eroilor, ci despre cîştiguri fabuloase. Despre averi nesperat de mari, care să le schimbe, într-o fracţiune de secundă, peisajul vieţii, încît să-şi aprindă nestingheriţi ţigările cu o „bancnotă de o mie". De aici, din distanţa astronomică interpusă între vis şi realitate, mai bine zis între vis şi condiţia „unică şi suficientă" a realizării lui, se naşte şi acţionează perfid, necruţător, tragedia condiţionalului utopic. În cadrul acestei tragedii apare fatal, imanent, cea de a treia necunoscută şi, în acelaşi timp, rezultatul ecuaţiei de care vorbeam — alienarea omului, înfrîngerea şi supunerea lui de către lucruri, cu un cuvînt, dezumanizarea.

Problematica aceasta ideologică nu este însă rezolvată cu uneltele filozofului abstract, ci cu mijloacele esteticianului adînc înclinat spre investigarea vieţii din unghiul de vedere al cercetării sociologice. Pe plan artistic, ponderea acestor elemente se realizează prin intermediul unor atitudini, a unei game întregi de gesturi stilistice. E tocmai faptul care face, poate, ca această nuvelă dezvoltată, pe care o numim, prin extensie, roman, să pară a fi o operă eclectică, să trădeze o anume hibriditate. Şi totuşi, ea se susţine prin tocmai interesanta, originala mixtare, combinare, a unei serii aparent disparate de procedee, de înrîuriri specifice „noului roman" francez contemporan. Spuneam însă că micro-romanul lui Perec se naşte dintr-o problematică ideologică. Are, cu alte cuvinte, o valoare filozofică, deoarece tinerii lui eroi (cuplul Jérôme şi Sylvie), „intelectuali" în căutarea febrilă a unui rost comod, îşi consumă căutările pe — am spune metaforic — frînghia întinsă între ideal şi real. Dar, dacă, în mod

normal, idealul ar trebui să fie „modelul mintal al realului"[1], fapt care ar stabili echilibrul între cele două poluri, pentru eroii noştri, o cît de aproximativă egalitate între cele două noţiuni este exclusă, de vreme ce idealul lor prodigios, nedefinit, depăşeşte orice limită a traductibilităţii lui în viaţa reală. „Incapacitatea realului de a-i satisface" provine, la Jérôme şi Sylvie, din ţesătura formidabilă de iluzii cu care ei şi-l imaginează şi îl proiectează clipă de clipă în minte. De aceea, pe sfoara de care vorbeam, nefixată, nici la un capăt, nici la celălalt, eroii devin — uneori cu voinţa, alteori împotriva voinţei lor — temerari funambuli, „cavaleri ai tristei figuri", înfrînţi *ab initio* în luptă, obligaţi, prin forţa lucrurilor, să abjure.

„*În lumea lor* — scrie Perec — *era aproape o regulă să doreşti totdeauna mai mult decît puteai cumpăra.* N-o hotărîseră ei; era o lege a civilizaţiei, un fapt care-şi găsea îndeobşte expresia cea mai corespunzătoare în publicitate în general, în revistele ilustrate, în arta vitrinelor, în spectacolul străzii şi chiar în totalitatea producţiilor numite, cu un termen comun, culturale" (s.n.). E adevărat, această regulă n-o făcuseră ei (Jérôme şi Sylvie) dar că sufereau de pe urma ei, este încă o certitudine. Este o apăsătoare şi obsedantă prezenţă sub al cărei necurmat vîrtej se desfăşoară întreaga poveste a celor doi tineri, întreaga lor „educaţie sentimentală". Este, în fond, o „istorie a anilor 60", cum şi-a subintitulat (atît de semnificativ!) cartea sa, Georges Perec, care, spre deosebire de unii din congenerii săi, a avut binevenita aprehensiune de-a n-o numi roman. Dar, în ultimă instanţă, apartenenţa la o specie sau alta este o problemă de formă care interesează mai

[1] Principial, faptul a fost observat şi de filozoful L. Lavelle, compatriot al lui G. Perec; vezi „Traité des valeurs" vol. I, P.U.F., 1951, p. 364; cf. şi I. Pascadi: *Idealul şi valoarea estetică*, E.P., 1966, p. 17.

mult ca teorie *a priori* şi nu influenţează — cel puţin în cadrul aplicării moderne a genului — realizarea ca atare. Căci, aşa cum declara Alain Robbe-Grillet despre romanul său, *Les Gommes*, în 1953 : „Cartea nu aduce nimic altceva, decît experienţa (eroului — n.n.), limitată, nesigură" tot aşa — şi poate numai în acest domeniu am găsi înrudirea lui cu mai cunoscutul său confrate, Grillet — *Lucrurile* vin cu un epos al experienţei umane limitate, nesigure.

În cazul lui Perec, această experienţă umană este însăşi viaţa celor doi eroi ai cărţii, precară, insolită şi totuşi *sui generis* banală, căci se asemuie atîtor altele. „Erau copleşiţi de semnele bogăţiei ; iubeau bogăţia înainte de a o cunoaşte", înaintea unei sume de *dat*-uri experimentale, înaintea unei — cum se spune în termeni curenţi — experienţe de viaţă. De aici, nestăvilita poftă a eroilor de a domina viaţa, lumea, asemenea unor exploratori debutanţi care cred inocent într-o apropiată cucerire fără precedent cînd sînt, de fapt, pe marginea abisului. Deşi Jérôme şi Sylvie „erau departe de a fi proşti" şi — raportaţi la atîtea alte mizerii sau dureri ale vieţii — „aveau norocul să nu fie, ba dimpotrivă, cei mai oropsiţi de soartă", conştiinţa că ar merita mai mult decît au, susţinută de privirea febrilă a atîtor lucruri, a căror eventuală posesiune *o confundă* cu însăşi fericirea, le creează, le pune în evidenţă însăşi conştiinţa nenorocirii lor. Ceea ce surprinde, însă, este că eroii, în frămîntul lor mai mult sau mai puţin adînc, nu-şi pun nici o clipă problema că ei ar fi victime ale nedreptăţii sociale. Tocmai pentru că le lipseşte o viziune reală, adîncă, a lumii în care trăiesc, fiindcă nu văd cu limpezime că, în lumea capitalistă, nedreptatea, inegalitatea materială este o lege funciară a ei. Pentru că febrila lor căutare de fericire este — e drept — un act vital dar pur egoist şi egocentric. Pentru că cei doi eroi nu întrevăd practic o soluţie radicală. Din aceleaşi motive trăiesc uneori iluzia foarte pasageră a „fericirii" confundată spontan cu posesiunea mult visată a unui lucru de nimic. „Uneori (...) li se părea că totul e desăvîrşit ; mergeau nestingheriţi cu mişcări mlădioase şi *timpul parcă nu-i mai atingea*" (s.n.) ; de aceea, cînd „se trezeau" — aveau dovada concretă, perpetuă, a unei dureroase nefericiri. Între aceste stări, prezenţa rară a judecăţii „obiective", despre ei înşişi şi despre lucrurile din jur, îi îndeamnă cîteodată la luarea unor măsuri. Ar fi inexact să spunem că măsurile, noile lor atitudini (efemere !), sînt fructul unor deliberări, a unor arderi interioare care să-i consume.

După nopţi de visuri şi de proiecte fascinante, după nesfîrşite iluzii, care se roteau în capul lor o dată cu benzile de magnetofon, cînd făceau anchete sociologice — căci aceasta era meseria lor pasageră şi nesatisfăcătoare — Jérôme şi Sylvie „trec la acţiune". „Valul vieţii", şi nu altceva, face, pentru o clipă, ca războiul din Algeria, participarea la unele manifestări antifasciste din acea perioadă să le ofere un „violon d'Ingres", să le satisfacă pentru o clipă dorinţa schimbării de decor şi să oprească, tot pentru o clipă, blazarea, dezabuzarea. Fuga în Tunisia în calitate de institutori (post ocupat pînă la urmă numai de Sylvie) este, de asemenea, un efort „fenomenal" în căutarea „fericirii", gestul suprem iluzoriu care trebuie să producă revirimentul vieţii lor. Nici aici — cum era de aşteptat — minunea nu se întîmplă, deşi o zăresc ca de fiecare dată şi aparţine altora : unor englezi pensionari care ocupă la Hammamet o splendidă vilă plasată în mijlocul unui parc. Cîtă dreptate avea, aşadar, criticul literar francez, Robert Kanters, cînd spunea în cronica

sa din *Figaro littéraire* : „*A avea* e cel ce uzurpă locul lui *a fi*, atît de bine, încît Jérôme și Sylvie se definesc în ochii lor, în ochii altora și în ochii noștri mai mult *prin ceea ce au decît prin ceea ce sînt*" (s.n.).[1]

Trăind într-un univers al tentației, cei doi eroi „visează bogăție și *ar putea* — adăugăm cuvintele lui Perec — să se îmbogățească" ; aici încep nenorocirile lor. Dornici să se bucure de viață, ei vedeau „pretutindeni în jurul lor [că] *bucuria se contopea cu proprietatea*", de aceea și țineau atît de mult la bani, pe care, însă, sperau, visau să-i găsească „într-o sacoșă uitată (...) dintr-un vagon gol" sau — echivalent al lor — „un colier de perle într-o duzină de stridii".

Imperioasă, dorința lor putea fi rezolvată fie astfel, fie printr-un parvenitism miraculos (o moștenire de la o rudă uitată dar moartă *ab intestat*) fie — caz extrem — prin apelul direct la furt. Și ne întrebăm dacă imaginarea amănunțită — căci eroii fantazează o spargere perfectă — a acestui din urmă mijloc, nu este, în fond, egală cu însăși înfăptuirea lui. Deoarece, aflîndu-ne în „peisajul" condiționalului, ar fi suficiente cîteva potrivite condiții pentru traducerea în viață, a acestui vis excesiv.

*
* *

Dar cu ce mijloace realizează autorul acest roman *social ?*[2] Cu procedee adesea surprinzător de proaspete sau foarte puțin uzitate pînă la el.

[1] *Le Figaro littéraire*, 25 noiembrie 1965.

[2] Cunoscutul critic francez Pierre de Boisdeffre numea astfel producția literară rămasă încă de „mare consumație", tocmai pentru că „tratează viața de grup [sau] raporturile individului cu societatea" (vezi *Une Histoire vivante de la Littérature d'aujourd'hui*, *Le livre contemporain*, 1960, p. 461).

Lipsa totală — de pildă — a dialogului constituie marca unei originalități. Acesta lipsește și cititorul nu sesizează absența lui, căci un foarte viu „soliloc" al celor două personaje, care gîndesc întretăiat, fulgurant, contradictoriu, căutînd parcă să lupte împotriva „vacuității" și a „singurătății desăvîrșite" care îi pîndesc, încearcă să consume timpul și atunci cînd acesta „nu-i atinge" ca și atunci cînd el „lucrează împotriva lor". Dar nici solilocul — ca procedeu — nu este unul obișnuit ; autorul vorbește de fiecare dată în locul eroilor săi și reușește să nu se amestece niciodată sau aproape niciodată în acțiune, folosind, în genere, persoana a treia plural. Dar între un verb și altul, de la o propoziție la alta, nici o oprire, nici o escală, nici o clipă de odihnă sau de răsuflu. Faptul stă, desigur, sub semnul intenției stilistice iar această modalitate imprimă povestirii — ca să folosim un termen de muzicologie — caracterul unei *fugi*, al unui neîntrerupt *allegro*. Grație acestor procedee stilistice ni se oferă, în numai — rotunjind cifra — o sută de pagini, imaginea plastică a acestei „triste educații sentimentale a secolului nostru", cum se exprima un alt cronicar francez al romanului. Dar de ce această apropiere, raportare, a povestirii lui G. Perec, sugerată de către mai toți cronicarii cărții, la romanul lui Flaubert, *L'Education sentimentale ?* Mărturisită de însuși Georges Perec[1] influența flaubertiană a fost capitală : „am luat chiar anumite elemente în întregime organizate : călătoria pe vas, demonstrația de stradă, vînzarea la licitație. În sfîrșit, fraze recopiate, retranscrise, pur și simplu". La întrebarea — motivată ! — „cu ce corespunde această [preluare"] ? — (n.n.), Perec a răspuns : „de la suprarealiști încoace, se poate vorbi de o artă *citațională*.

[1] vezi : *Les Lettres françaises*, nr. 1108, 1965.

Colajul este pentru mine ca o schemă, ca o promisiune şi o condiţie a descoperirii". Romanul lui Perec este o sinteză estetică, un joc alert dar foarte grav de forme şi structuri şi depăşeşte arta citaţională sau sistemul de influenţe declarat a începe cu precursorul „noului roman", Gustave Flaubert.

Există, totuşi, la G. Perec o „invenţie formală", cum ar spune Michel Butor[1]; fără îndoială, graţie acesteia pot fi surprinse, eforturile autorului de a înfăţişa cititorului această fericire „foarte kinestezică" pentru care „luptă" eroii săi. Cu un calm imperturbabil, izvorît dintr-o concepţie funciar estetică, stilistică, autorul îşi desfăşoară povestirea sa la aproape două timpuri verbale: imperfect şi condiţional. Afirmaţia că „utilizarea imperfectului *de tableau, de durée contemplée* este în perfectă armonie cu psihologia personajelor" ni se pare la fel de exactă în ce priveşte uzitarea condiţionalului de către prozatorul francez. Ea aparţine criticului şi stilisticianului Charles Camproux[2], acelaşi care, nu cu mult în urmă, se ocupa de *Cuvintele* lui Jean-Paul Sartre. Frecvenţa lui excesivă, obsedantă, sugerează plastic, defineşte însăşi condiţia personajelor, care *ar putea realiza...* totul (dacă). Un *dacă* pe care autorul nu-l adaugă mai niciodată şi de care nici nu se simte nevoie de vreme ce se presupune şi acţionează necruţător; „Jos i-ar aştepta maşina lor. În ajun şi-ar fi umplut rezervorul cu benzină. Ar avea paşapoarte în regulă. De multă vreme s-ar fi pregătit să plece. Cuferele i-ar aştepta la Bruxelles", etc., sau: „Totul ar fi putut să mai urmeze astfel. Ar fi putut să rămînă

[1] apud Maurice Nadeau: *Le Roman français depuis la guerre*, Gallimard, 1963, p. 234.

[2] *Les Lettres françaises*, 1123; *La langue et le style des écrivains: Georges Perec — Les Choses*.

acolo toată viaţa lor. La rîndul său, Jérôme şi-ar fi luat un post. N-ar fi dus lipsă de bani." etc., etc.

O singură dată, în final, Perec dă oarecare folosinţă viitorului — am zice — de precizie, de siguranţă, dar şi atunci parcă, deasupra lui planează semnul dubitaţiei: „Îşi vor face bagajele. Vor aşeza cărţile, gravurile, fotografiile prietenilor, vor arunca nenumărate hîrtii, vor dărui celor din jur mobilele (...) şi vor expedia lăzile. Vor număra zilele, ceasurile, minutele," etc. Zeul îndoielii roade însă — cum spuneam — precara precizie a „viitorului prezent" al lui Perec căci, pe aceeaşi pagină, de pildă, într-un cîmp inundat de „vor" (viitor), singurul dialog din roman: „— Şi dacă ne-am întoarce, va spune unul. — Totul ar putea fi la fel ca înainte, va răspunde celălalt", minează întregul eşafodaj al proiectelor lor.

O simplă statistică a unor elemente de stil care revin obsedant în cartea lui Perec dovedeşte cu prisosinţă că autorul s-a servit *intenţionat* de aceste mijloace şi că investigarea lor de către cercetător ar putea avea la bază unele din concluziile cunoscutei metode de analiză a vocabularului artistic, instituită de Pierre Guiraud.[1] În *Lucrurile,* prezenţa ameninţătoare a condiţionalului se face puternic simţită; să luăm la întîmplare o pagină din originalul francez, pagina 17, de exemplu; modul verbal menţionat apare aici, nu mai puţin decît de 14 ori. Se conjugă astfel, ca şi pe atîtea alte pagini, dorinţa posesiei suspendată în gol, în „aşteptarea" căreia numai condiţia lipseşte ca totul să devină realitate. Condiţia care, absentă aproape întotdeauna, îi subjugă pe eroi, lucrurilor; Jérôme şi Sylvie se — folosind un termen existenţialist — *reifică,*

[1] vezi *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*", P.U.F., 1960.

devin nişte posedaţi al unor „obiecte neînsufleţite" şi tocmai de aceea sînt veşnic *deposedaţi*, cum a observat Tristan Renaud punînd în fruntea cronicii sale acest atribut-substantiv [1].

Filozofia vieţii lor, într-o societate sortită inegalităţii şi incapacităţii de a le traduce în fapt idealul, autorul a încercat s-o explice prin două citate care, *survenite* în text, depăşesc simpla „estetică" a colajului. Unul — aparţinînd lui Marx — apare subit după un final parcă voit trunchiat, final întrerupt asemenea unui gest nearticulat integral, şi conţinînd — în pofida crasei banalităţi — o gravitate shakespeariană: „Dar prînzul care o să li se servească, va fi fără îndoială searbăd". După care, cu litere cursive, Perec reproduce după Karl Marx:" *Mijlocul face parte din adevăr, ca şi rezultatul*". Dar poate că nu emitem o opinie eronată dacă, judecînd pasajul de la pagina 41 („Vă plac mîncărurile ţinute mult la rece? Cît credeţi că costă o brichetă ca asta?" etc., etc.), prin care Perec încearcă să surprindă imaginea epuizant stupidă a anchetelor lor sociologice, vom spune că autorul ne dă aici cheia tragediei interioare a monstruoasei contradicţii pe care o trăiau cei doi eroi. Necunoscători ai vieţii, Jérôme şi Sylvie chestionau în fiece clipă necunoscutul fără a-l pătrunde, fără a reuşi să-i sesizeze nici una din tainele lui adevărate. Dar, după tot acest „inventar" de întrebări anoste, autorul adaugă — şi fraza nu poate fi trecută cu vederea —: „Rien de ce qui était humain ne leur fut étranger" (Nimic din ce-i omenesc nu le fu străin) [2]. Faptul că Perec invocă această frază celebră extrasă din Terentius (Homo sum: humani nihil a me

[1] *Les lettres françaises*, 1106, 1966.
[2] p. 42, ediţia de faţă.

alinenum puto) care plăcea — cum se ştie — atît de mult lui Marx, nu aruncă oare lumini chiar asupra citatului final? Cu deosebire, în cazul eroilor noştri cărora, tocmai pentru că nu le era nimic străin, le era străin totul: *mijlocul* (modul de viaţă sau de investigare a ei, a adevărului vieţii), *adevărul* şi *rezultatul*, rezultatul straniu al combinării pe viu — în peisajul condiţionalului utopic — al tuturor acestor cunoscute... tainice.

*
* *

Dar, în sfîrşit, cine este, biograficeşte vorbind, posesorul unei atari tehnici romaneşti nici extraordinare, dar nicidecum banale, încît să nu suscite atenţia noastră?

Născut în 1936 la Paris (deci avea, cînd a scris romanul, doar 28—29 de ani!), Georges Perec este — nu ne surprinde — sociolog şi documentarist la Centrul Naţional al Cercetării Ştiinţifice (C.N.R.S.) Iar cartea sa de peste o sută de pagini, primul său roman, [1] a obţinut, în 1965, premiul Théophraste Renaudot. Faptul că unii exegeţi se îndoiesc dacă acesta este un roman sau nu, aşa cum declară că este dificilă apartenenţa la această specie a mai multor proze din ultimii ani, nu este o chestiune esenţială. Important ni se pare că *Lucrurile* lui Perec, povestire, nuvelă, sau micro-roman (*grammatici certant...*) constituie o netăgăduită realizare artistică, un document social-istoric, o „istorie a anilor 60", în paginile căreia pulsează atîta viaţă.

CONSTANTIN CRIŞAN

[1] Aflăm din presa franceză că, de curînd, tînărul scriitor a publicat al doilea roman al său — „Un homme qui dort".

Lui Denis Buffard

INCALCULABILE SÎNT FOLOASELE PE CARE CIVILIZAŢIA NI LE-A ADUS, INCOMENSURABILĂ E PUTEREA PRODUCTIVĂ A TUTUROR CATEGORIILOR DE BOGĂŢII DATORITE INVENŢIILOR ŞI DESCOPERIRILOR ŞTIINŢEI. INDESCRIPTIBILE SÎNT MINUNATELE CREAŢII ALE ŞTIINŢEI. INDESCRIPTIBILE SÎNT MINUNATELE CREAŢII ALE SPECIEI OMENEŞTI CARE-I FAC PE OAMENI MAI FERICIŢI, MAI LIBERI, MAI DESĂVÎRŞIŢI. CU NIMIC NU SE POT ASEMUI IZVOARELE CRISTALINE ŞI RODNICE ALE VIEŢII NOI, CE RĂMÎNE INACCESIBILĂ BUZELOR ÎNSETATE ALE OAMENILOR CARE-ŞI URMĂRESC MAI DEPARTE PREOCUPĂRILE LOR LACOME ŞI ANIMALICE.

MALCOLM LOWRY

PARTEA ÎNTÎI

Privirea ar luneca întîi pe mocheta cenuşie a unui coridor lung, înalt şi strîmt. În pereţi ar fi numai dulapuri de lemn de culoare deschisă, cu ferecături lucioase de aramă. Trei gravuri, una înfăţişîndu-l pe Thunderbird învingător la Epsom [1], alta un vapor cu zbaturi, intitulată *Ville-de-Montereau,* iar a treia o locomotivă Stephenson, ar duce la o perdea de piele, prinsă cu inele mari de lemn negru cu vine, pe care cu un singur gest ai putea s-o dai la o parte. Atunci mocheta ar lăsa loc unui parchet aproape galben, acoperit în parte cu trei covoare de culori şterse.

Ar fi o încăpere de zi, lungă de vreo şapte metri şi lată de trei. La stînga, într-un fel de firidă, un divan mare de piele neagră ponosită ar avea pe de lături două biblioteci de cireş deschis, unde cărţile s-ar îngrămădi claie peste grămadă. Deasupra divanului, un portulan s-ar întinde pe toată lungimea panoului. Dincolo de o măsuţă joasă, sub un covoraş de mătase pentru rugăciune, atîrnat în perete cu trei cuie de aramă cu cap gros, drept în faţa perdelei de piele, un

[1] Oraş în Anglia vestit pentru cursele sale de cai.

alt divan, perpendicular pe cel dintîi, acoperit cu catifea cafenie, ar duce la o mică mobilă cu picioare înalte, lăcuită cu roşu-închis, împodobită cu trei poliţe de bibelouri : agate şi ouă de piatră, cutii cu tutun de tras pe nas, bomboniere, scrumiere de jad, o scoică de sidef, un ceasornic de buzunar de argint, un pahar fin, tăiat, o piramidă de cristal şi o miniatură într-o ramă ovală. Mai departe, după o uşă capitonată, pe rafturi suprapuse într-un colţar, s-ar găsi casete şi discuri, lîngă un electrofon închis din care n-ai zări decît patru butoane de oţel cu dungi, iar deasupra lor ar fi o gravură reprezentînd *Marea defilare de la serbarea Carrousel*-ului. De la fereastra cu perdele albe şi cafenii imitînd pînza de Jouy, ai descoperi cîţiva copaci, un parc micuţ şi capătul unei străzi. Un birouaş ticsit cu hîrtii, cu penare şi închizîndu-se cu un rulou şi-ar avea un mic fotoliu cu fundul de trestie împletită. Pe o „ateniană", un telefon, o agendă de piele şi un blocnotes. Apoi, dincolo de altă uşă, după o bibliotecă turnantă, scundă şi pătrată, împodobită cu un vas cilindric mare, cu ornamente albastre, plin cu trandafiri galbeni, deasupra căruia ar atîrna în perete o oglindă lungăreaţă în ramă de mahon, o masă îngustă, cu două banchete îmbrăcate în ecosez, te-ar aduce iar la perdeaua de piele.

Totul ar fi brun, galben-roşcat şi galben : un univers de culori cam şterse, cu tonurile potrivite cu îngrijire, aproape cu preţiozitate, în mijlocul cărora te-ar surprinde cîteva pete mai deschise, portocaliul aproape ţipător al unei perne, cîteva

volume bălţate pierdute printre cărţile legate. Ziua-n amiaza mare, lumina, năvălind în valuri, încăperea ar părea cam tristă, în ciuda trandafirilor. Ar fi o încăpere de seară. Atunci, iarna, cu perdelele trase, cu cîteva puncte de lumină — colţul bibliotecilor, discoteca, birouaşul, măsuţa joasă între cele două canapele, nedesluşitele răsfrîngeri în oglindă — şi marile zone de umbră unde ar străluci toate lucrurile, lemnul lustruit, mătasea grea şi bogată, cristalul tăiat, pielea moale, ar fi liman de pace, pămîntul făgăduinţei.

Cea dintîi uşă ar da într-o odaie cu podeaua acoperită cu o mochetă de culoare deschisă. Un pat mare englezesc, ar lua tot fundul încăperii. La dreapta, de fiecare parte a ferestrei, pe două etajere înguste şi înalte, ar fi cîteva cărţi reluate cu nesaţ, albume, jocuri de cărţi, ulcele, coliere şi flecuşteţe. La stînga, în faţa unui dulap vechi de stejar şi a două statuete de lemn şi de aramă, s-ar găsi un fotoliu scund, îmbrăcat cu o mătase cenuşie în dungi subţiri, şi o măsuţă de toaletă. O uşă întredeschisă spre o sală de baie ar dezvălui halate de baie groase, robinete de aramă în forma unui gît de lebădă, o oglindă mare, mobilă, o pereche de brice englezeşti şi tocul lor de piele verde, flacoane, perii cu mîner de corn şi bureţi. Pereţii odăii ar fi tapetaţi cu pînză, iar patul ar fi acoperit cu un pled ecosez. Pe o măsuţă de noapte, împodobită pe trei părţi cu o vergea de aramă ajurată, ar sta un sfeşnic de argint cu abajur de mătase cenuşie foarte deschisă, un

mic ceas pătrat, un trandafir într-un pahar cu picior, iar pe tăblia de jos, ziare împăturite şi cîteva reviste. Mai departe, la picioarele patului, s-ar răsfăţa un puf mare de piele naturală. La ferestre, perdelele de voal ar luneca pe galerii de aramă ; perdelele duble, cenuşii, dintr-o stofă de lînă groasă, ar fi pe jumătate trase. În penumbră, încăperea ar mai fi încă luminoasă. La perete, deasupra patului făcut pentru noapte, între două mici lămpi alsaciene, uluitoarea fotografie, în alb şi negru, îngustă şi lungă, a unei păsări zburînd în largul cerului te-ar uimi prin desăvîrşirea ei cam formală.

A doua uşă ar dezvălui un birou. De sus pînă jos, pereţii i-ar fi tapetaţi cu cărţi şi reviste cu, ici-colo, pentru a curma şirul neîntrerupt de cărţi legate şi broşate, cîteva gravuri, desene şi fotografii — *Sfîntul Ieremia* de Antonello din Messina, un detaliu din *Sfîntul Gheorghe şi balaurul*, o închisoare de Piranese, un portret de Ingres, un mic peisaj în peniţă de Klee, o fotografie în tonuri brune a lui Renan, în cabinetul său de lucru la *Collège de France*, o mare publicaţie ilustrată de Steinberg, *Melancton* de Cranach — prinse pe panouri de lemn fixate în poliţe. Ceva mai la stînga ferestrei şi cam pieziş, o masă lungă lorenă ar fi acoperită cu o mare sugativă roşie. În talerașe de lemn, în penare lungi şi-n ulcele de tot felul s-ar găsi creioane, agrafe de clasare, clame în formă de trombon, şi altele cu litere şi cifre. Un dreptunghi de sticlă, mare cît o cărămidă, ar sluji drept scrumieră. O cutie rotundă de piele

neagră, decorată cu arabescuri de aur curat, ar fi plină de ţigări. Lumina ar veni de la o veche lampă de birou, anevoios mobilă şi împodobită cu un abajur de opalină verde, în formă de cozoroc. De o parte şi de alta a mesei, aproape faţă în faţă, ar fi două fotolii de lemn şi de piele, cu spătare înalte. Şi mai la stînga, de-a lungul peretelui, o masă îngustă ar fi ticsită de cărţi. Un fotoliu de club, din piele verde-închis, ar duce la cîteva clasoare cenuşii de metal şi la fişiere de lemn deschis. Pe a treia masă, încă şi mai mică, ar fi o lampă suedeză şi o maşină de scris acoperită cu o învelitoare de muşama. Drept în fund, s-ar afla un pat îngust, acoperit cu o catifea albăstrie şi împodobit cu perne de toate culorile. Aproape în mijlocul încăperii, pe-un trepied de lemn vopsit, s-ar înălţa un mapamond de mucava, cît şi imitaţie de argint şi de lucru vechi, ilustrat cu naivitate. După birou, pe jumătate ascuns de perdeaua roşie a ferestrei, un scăunaş de lemn ceruit ar putea s-alunece de-a lungul unei bare de aramă ce-ar face înconjurul încăperii.

Acolo, viaţa ar fi uşoară, ar fi simplă. Toate îndatoririle, toate problemele pe care le ridică viaţa materială şi-ar găsi dezlegarea firească. O femeie ar veni în fiecare dimineaţă să vadă de gospodărie. La fiecare chenzină li s-ar aduce acasă vinul, untdelemnul şi zahărul. Bucătăria ar fi mare şi luminoasă, cu lespezi albastre cu armoarii, trei farfurii de faianţă decorate cu arabescuri galbene în răsfrîngeri metalice, dulapuri

în perete pretutindeni, iar în mijloc o masă frumoasă de lemn alb, scăunele şi bănci. Ar fi plăcut să te aşezi aici, în fiecare dimineaţă, după un duş, abia îmbrăcat. Pe masă s-ar găsi o untieră mare de gresie, borcane cu marmeladă, miere, pîine prăjită şi grepfruturi tăiate în două. Ar fi devreme. Ar fi începutul unei zile lungi de mai.

Şi-ar citi scrisorile, ar deschide ziarele. Ar aprinde cea dintîi ţigară. Ar ieşi. Munca lor nu le-ar răpi decît numai cîteva ore, dimineaţa. S-ar regăsi la prînz, ca să mănînce un sandviş sau o friptură la grătar, cum ar pofti ; ar lua o cafea pe o terasă, apoi s-ar întoarce agale, pe jos, acasă.

Apartamentul le-ar fi arareori în ordine, dar pînă şi dezordinea aceasta ar fi cel mai mare farmec al său. Abia i-ar avea grija : ar trăi în el. Confortul din preajmă li s-ar părea un fapt dobîndit, un punct iniţial de pornire, o stare a firii lor. Atenţia le-ar fi în altă parte : la cartea pe care-ar deschide-o, la textul pe care l-ar scrie, la discul pe care l-ar asculta, la dialogul lor reluat zilnic. Ar lucra multă vreme, fără înfrigurare, fără grabă şi fără să le fie silă. Apoi ar cina sau ar ieşi să cineze ; şi-ar regăsi prietenii ; s-ar plimba împreună cu ei.

Uneori li s-ar părea că o viaţă întreagă s-ar putea scurge armonios între pereţii aceştia acoperiţi cu cărţi, printre obiectele acestea atît de bine domesticite, încît ar fi crezut pînă la urmă că au fost create de cînd lumea numai pentru folosinţa lor, printre lucrurile acestea frumoase, simple, blînde şi luminoase. Dar nu s-ar simţi înlănţuiţi de ele ; în unele zile, ar pleca la întîmplare. Nici un plan nu l-ar găsi cu neputinţă. N-ar cunoaşte ura, nici răutatea, nici invidia. Fiindcă mijloacele şi dorinţele lor s-ar potrivi în toate şi oricînd. Echilibrul acesta l-ar numi ei fericire, iar prin libertatea, prin înţelepciunea şi prin cultura lor ar şti s-o apere şi s-o descopere în fiecare clipă a vieţii lor împreună.

Le-ar fi plăcut să fie bogaţi. Credeau c-ar fi ştiut cum să se poarte. Ar fi ştiut să se îmbrace, să privească, să surîdă ca oamenii bogaţi. Ar fi avut tactul şi discreţia trebuitoare. Şi-ar fi uitat bogăţia, ar fi ştiut să nu facă paradă de ea. Nu s-ar fi fălit cu ea. Ar fi respirat-o. Plăcerile lor ar fi fost vii. Le-ar fi plăcut să umble, să hoinărească, s-aleagă, să preţuiască. Le-ar fi plăcut să trăiască. Viaţa lor ar fi fost o artă de a trăi.

Toate acestea nu-s uşoare, ba dimpotrivă. Pentru tînăra pereche, care nu era bogată, dar dorea să fie, tocmai fiindcă nu era săracă, nu exista situaţie mai neplăcută. N-aveau decît ceea ce meritau să aibă. Pe cînd ei visau spaţiu, lumină, tăcere, erau iar aruncaţi în realitatea, nici măcar înspăimîntătoare, ci numai mărginită — şi era poate chiar mai rău — a micii lor locuinţe, a prînzurilor zilnice şi a vacanţelor păcătoase. Era ceea ce corespundea cu situaţia lor economică şi cu poziţia lor socială. Era realitatea lor, şi n-aveau alta. Dar lîngă ei, în jurul lor, de-a lungul străzilor pe unde nu puteau să nu meargă, se aflau ofertele înşelătoare, şi totuşi atît de călduroase, ale anticarilor, ale băcanilor şi ale papetarilor. De la Palais-Royal la Saint-Germain, de la Champ-de-Mars la Etoile, de la Luxembourg la Montparnasse, de la insula Saint-Louis la Marais, de la Ternes la Operă, de la Madeleine la parcul Monceau, tot Parisul era o veşnică ispită. Ardeau de nerăbdare să-i cadă pradă, cu înflăcărare, pe dată şi pentru totdeauna. Dar orizontul dorinţelor le era închis fără milă ; marile lor visuri, cu neputinţă de împlinit, ţineau numai de fantezie.

Locuiau într-un apartament foarte mic şi încîntător, cu tavanul jos, care dădea într-o grădină. Şi amintindu-şi de odaia lor de servitoare — un coridor întunecos şi îngust, peste măsură de încălzit, cu mirosuri stăruitoare — trăiră întîi într-un fel de îmbătare, reînnoită în fiecare dimineaţă de piuitul păsărelelor. Deschideau ferestrele şi, pe deplin fericiţi, îşi priveau curtea clipe lungi. Casa bătrînă încă nu se prăbuşea, dar era de pe vremuri şi cu crăpături. Culoarele şi scările erau înguste, murdare şi umede, îmbîcsite cu fum unsuros. Totuşi, între doi copaci mari şi cinci grădiniţe de forme neregulate, cele mai multe părăginite, îmbelşugate însă cu gazon ales, cu ghivece de flori, cu copăcei şi chiar cu statui naive, şerpuia o alee cu felurite pietre mari, care dădeau priveliştii o înfăţişare de ţară. Era unul din puţinele locuri la Paris unde, în unele zile de toamnă, după ploaie, se putea întîmpla să se urce de jos o mireasmă aproape puternică, de pădure, de pămînt reavăn şi de frunze putrede.

Niciodată nu se săturară de farmecul ăsta şi-l simţeau mereu tot atît de spontan ca-n primele zile, dar, după cîteva luni de-o prea nepăsătoare veselie, s-a dovedit că el n-ar ajunge să-i facă a uita cusururile locuinţei lor. Deprinşi să trăiască în camere nesănătoase, unde numai dormeau, şi să-şi petreacă zilele în cafenele, le-a trebuit multă vreme ca să bage de seamă că funcţiile cele mai banale ale vieţii de toate zilele — a dormi, a mînca, a citi, a pălăvrăgi, a te spăla — cereau fiecare un spaţiu anumit, a cărui lipsă vădită începu de atunci să se simtă. Se mîngîiară cît mai bine, socotindu-se fericiţi de cartierul minunat, de vecinătatea străzii Mouffetard şi a Grădinii Plantelor, de liniştea străzii lor, de bunul-gust al tavanelor joase şi de frumuseţea fără seamăn a copacilor şi a curţii, în toate anotimpurile ; dar înăuntru totul începea să se prăbuşească sub îngrămădirea de obiecte, de mobile, de cărţi, de farfurii, de hîrţoage şi de sticle goale. Începea un război de uzură, din care n-ar fi ieşit niciodată învingători.

Pe o suprafaţă de treizeci şi cinci de metri pătraţi în total, pe care nu îndrăzniră niciodată s-o verifice, apartamentul lor se compunea dintr-un antreu foarte mic, o bucătărie strîmtă, din care o jumătate fusese prefăcută în sală de baie, un dormitor de dimensiuni mijlocii, o încăpere bună la toate — bibliotecă, sală de şedere sau de lucru, odaie de musafiri — şi dintr-un colţ prost definit, nici cămară, nici coridor, unde izbuteau să încapă un frigider mic, un aparat electric de încălzit apa la baie şi un locşor la întîmplare, de atîrnat haine, apoi o masă pe care mîncau şi o ladă pentru rufe murdare care le slujea şi de bancă.

Uneori, lipsa de spaţiu ajungea tiranică. Se înăbuşeau. Dar degeaba împingeau marginile celor două încăperi, dărîmau ziduri, făceau culoare, dulapuri în pereţi, comunicaţii între odăi, anexau în vis apartamentele vecine ; pînă la urmă se regăseau tot în ceea ce era partea lor, singura lor parte : treizeci şi cinci de metri pătraţi.

Fără îndoială, s-ar fi putut face schimbări bine chibzuite : un perete subţire putea fi dărîmat, liberînd un colţ larg rău întrebuinţat, o mobilă prea mare putea fi înlocuită cu folos, un şir de dulapuri în perete se puteau ivi. Desigur că de-ar fi fost cîtuşi de puţin revopsită, curăţită şi aşezată cu oarecare dragoste, locuinţa lor ar fi ajuns, nici vorbă, încîntătoare, cu fereastra ei cu perdele roşii şi fereastra cu perdele verzi, cu masa-i lungă de stejar, cumpărată la *Marché aux Puces*[1], care se cam clătina şi lua toată lungimea unui panou, sub preafrumoasa reproducere a unui portulan, şi pe care o cutie de mahon cu tot ce trebuie pentru scris şi cu rulou mobil, din al doilea Imperiu, încrustată cu baghete de aramă — dar multe lipseau — o împărţea în două locuri de lucru : pentru Sylvie la stînga, pentru Jérôme la dreapta, fiecare loc avînd aceeaşi hîrtie sugativă roşie, acelaşi dreptunghi de sticlă mare cît o cărămidă, aceeaşi ulcică pentru creioane ; da, locuinţa le-ar fi fost încîntătoare şi cu vechiul vas de sticlă legat cu cositor şi prefăcut în lampă, cu

[1] În traducere literală : tîrgul puricilor — tîrgul de vechituri.

decalitrul de grăunţe din lemn întărit cu metal care slujea drept coş de hîrtii, cu două fotolii ciudate, scaunele-i împletite cu paie şi scăunelul de văcar. Din tot apartamentul curat şi neted, aşezat cu dibăcie, s-ar fi răspîndit o căldură prietenoasă, o ambianţă simpatică de lucru, de viaţă împreună.

Dar numai perspectiva lucrărilor îi speria. Ar fi trebuit să se împrumute, să facă economii şi să investească bani. Nu se resemnau. Nu-i trăgea inima, nu gîndeau decît în termenii tot sau nimic. Biblioteca ar fi de stejar deschis ori n-ar fi de loc. Nu era. Cărţile se îngrămădeau pe două etajere de lemn murdar şi pe două rafturi în dulapurile din perete care niciodată n-ar fi trebuit să le fie rezervate. Trei ani de zile o priză electrică rămase stricată, fără ca ei să se hotărască s-aducă un electrician, în timp ce mai pe toţi pereţii se întindeau sîrme cu înădituri grosolane şi prelungiri urîte. Le-au trebuit şase luni ca să înlocuiască un şnur de perdele. Iar cea mai mică neîngrijire în întreţinerea zilnică se vădea în douăzeci şi patru de ore printr-o dezordine pe care binefăcătoarea prezenţă a copacilor şi a grădinilor atît de apropiate o făcea şi mai nesuferită.

Provizoratul, *statu quo*-ul domneau ca stăpîni absoluţi. Tinerii nu mai aşteptau decît o minune. Ar fi adus arhitecţii, antreprenorii, instalatorii de apă, tapiţerii şi zugravii. Ar fi plecat în croazieră, iar la întoarcere ar fi găsit un apartament refăcut, orînduit, renovat, un apartament model, mărit ca prin minune plin de amănunte pe măsura lui, cu pereţii subţiri mobili, cu uşi alunecînd într-o scobitură din ziduri, un mijloc de încălzire

bun ce nu se vedea, o instalaţie electrică ascunsă şi mobile de calitate.

Dar între visurile acestea prea mari, în voia cărora se lăsau cu o ciudată bunăvoinţă, şi înfăptuirile lor nule, nu se cuprindea nici un plan cu judecată, care ar fi împăcat nevoile obiective cu posibilităţile lor financiare. Dorinţele lor nemărginite îi paralizau.

Nu erau simpli, ba chiar aproape nici lucizi, iată ce-i caracteriza. Îndestularea — şi fără îndoială era lucrul cel mai grav — le lipsea cumplit. Nu îndestularea materială, obiectivă, ci o anumită purtare firească, o anumită destindere. Aveau pornirea să fie întărîtaţi, prea nerăbdători, lacomi şi aproape geloşi. Patima lor pentru bunăstare, cît mai multă bunăstare, se arăta de cele mai multe ori printr-o rîvnă prostească de a-i converti şi pe alţii : atunci flecăreau multă vreme, ei şi prietenii lor, despre natura unei lulele sau a unei măsuţe joase, făceau din ele obiecte de artă, piese de muzeu. Se înflăcărau pentru o valiză — valizele micuţe, peste măsură de turtite, din piele neagră în uşoare reliefuri, pe care le vezi în vitrină prin magazinele de la Madeleine, şi parcă îngrămădesc în ele toate bănuitele plăceri ale călătoriilor-fulger la New York sau la Londra. Străbăteau Parisul pentru a se duce să vadă un fotoliu de care li se spusese că-i desăvîrşit. Ba chiar, cunoscînd regulile vestimentare, şovăiau uneori să pună o haină nouă, atîta li se părea de însemnat, ca să le vină cît mai bine, să

fi fost mai întîi purtată de trei ori. Dar gesturile lor, cam solemne cînd se entuziasmau în faţa vitrinei unui croitor, a unei modiste sau a unui cizmar, nu izbuteau de cele mai multe ori decît să-i facă ceva cam ridicoli.

Poate că trecutul îi însemnase prea mult (de altfel, nu numai pe ei, ci şi pe prietenii, pe colegii şi pe oamenii de vîrsta lor, lumea în care se învîrteau). Poate că erau dintr-o dată prea lacomi : voiau să meargă prea repede. Ar fi trebuit ca lumea şi lucrurile să fi fost totdeauna ale lor, şi-n ele şi-ar fi înmulţit semnele posesiunii. Erau însă osîndiţi să cucerească : puteau s-ajungă din ce în ce mai bogaţi ; nu puteau face să fi fost totdeauna bogaţi. Le-ar fi plăcut să trăiască în confort şi-n frumuseţe. Dar exclamau, admirau şi era dovada cea mai sigură că n-o duceau astfel. Le lipsea tradiţia — poate în sensul cel mai de dispreţuit al cuvîntului — ca şi certitudinea, bucuria adevărată, înţeleasă de la sine şi permanentă, care se însoţeşte cu o fericire a trupului, pe cînd plăcerea lor era cerebrală. Prea adeseori, în ceea ce numeau ei luxul, nu le plăceau decît banii care-i erau îndărăt. Erau copleşiţi de semnele bogăţiei ; iubeau bogăţia înainte de-a iubi viaţa.

Primele lor ieşiri în afară din lumea studenţească, primele lor cercetări în universul magazinelor de lux, care n-avea să mai întîrzie s-ajungă pentru ei Pămîntul Făgăduinţei, le dezvăluiră multe din punctul acesta de vedere. Gustul lor încă nesigur, îndoiala lor prea chiţibuşară, lipsa de experienţă şi respectul cam mărginit pentru ceea ce credeau ei că-s normele adevăratului bun-

gust avură drept rezultat cîteva greşeli şi cîteva umiliri. O clipă a putut să pară că modelul vestimentar susţinut de Jérôme şi de prietenii lui nu era *gentleman*-ul englez, ci foarte continentala-i caricatură pe care-o oferea un proaspăt emigrat cu leafă mică. Iar în ziua cînd Jérôme îşi cumpără cele dintîi încălţări britanice, după ce le frecă îndelung cu mici aplicaţii concentrice, apăsînd uşurel cu o cîrpă de lînă puţin unsă cu vacs de calitate superioară, avu grijă să le aşeze la soare, unde, chipurile, aveau să capete cît mai repede o patină neobişnuită. Era, vai ! împreună cu o pereche de mocasini cu carîmb trainic şi talpă de crep, pe care se încăpăţîna să nu-i pună, singura lui pereche de pantofi : le purtă prea mult, tîrîndu-le prin drumuri desfundate, şi le dădu gata în mai puţin de şapte luni.

Pe urmă, o dată cu vîrsta, şi datorită experienţelor dobîndite, se vădi că se mai lăsau de înfocările lor cele mai exagerate. Ştiură s-aştepte şi să se obişnuiască. Gustul li se formă pe încetul, mai sigur şi mai cumpătat. Dorinţele lor avură vreme să se maturizeze ; lacoma lor poftă ajunse mai puţin arţăgoasă. Cînd se plimbau prin împrejurimile Parisului, oprindu-se la anticarii de prin sate, nu se mai repezeau spre farfuriile de faianţă, spre scaunele de biserică, spre damigenele de sticlă şi spre sfeşnicele de aramă. Fireşte, în imaginea cam statică pe care şi-o făceau a casei model, a confortului desăvîrşit, a vieţii fericite, mai erau multe naivităţi şi multă îngăduinţă : se prăpădeau după obiectele pe care numai gustul

zilei le găsea frumoase : imitațiile ilustrațiilor din Epinal, gravurile în genul englezesc, agatele, paharele din sticlă răsucită, mărfurile proaste neobarbare, flecușteţele paraştiinţifice pe care cît ai clipi le găseau la toate vitrinele din strada Jacob şi din strada Visconti. Tot mai visau să le aibă ; şi-ar fi potolit îndată nevoia de a fi la curent, de a trece drept cunoscători. Dar excesul de mimetism avea din ce în ce mai puţină însemnătate, şi se gîndeau cu plăcere că imaginea pe care şi-o făceau despre viaţă se descotorosise cu încetul de tot ce putea să aibă agresiv, zornăitor şi uneori copilăresc. Arseseră tot ce proslăviseră : oglinzile de vrăjitoare, coşuleţele de nuiele, nesăbuitele lucruşoare de metal uşor, radiometrele, obiectele din pietricele de toate culorile, panourile de iută împodobite cu parafe în felul lui Mathieu. Li se părea că-şi stăpînesc din ce în ce mai mult dorinţele : ştiau ce vor, aveau idei limpezi. Ştiau ce vor fi fericirea şi libertatea lor.

Şi totuşi, se înşelau ; erau pe cale să se piardă. De pe atunci, începeau să se simtă tîrîţi de-a lungul unui drum din care nu cunoşteau nici cotiturile, nici unde duce. Li se întîmpla să se teamă. Dar, mai adesea, erau numai nerăbdători : se simţeau gata ; erau disponibili ; aşteptau să trăiască, aşteptau banii.

Jérôme avea douăzeci şi patru de ani, iar Sylvie douăzeci şi doi. Erau amîndoi psihosociologi. Munca aceasta, care nu era chiar o meserie, nici măcar o profesiune, consta în a intervieva oamenii, după deosebite tehnici, despre tot felul de subiecte. Muncă grea, care cerea cel puţin o puternică concentrare nervoasă, dar nu era lipsită de interes, era relativ bine plătită şi le lăsa destul de mult timp liber.

Ca mai toţi colegii lor, Jérôme şi Sylvie se făcuseră psihosociologi de nevoie, şi nu de voie. De altfel, nimeni nu ştie unde i-ar fi dus libera dezvoltare a unor aplecări cît se poate de trîndave. Şi aici viaţa alesese pentru ei. Desigur, le-ar fi plăcut, ca tuturor, să se dedice unui scop, să simtă în ei o neapărată nevoie pe care ar fi numit-o vocaţie, o ambiţie ce i-ar fi ridicat, o patimă care le-ar fi împlinit toate dorinţele. Vai ! nu-şi cunoşteau decît una : cea de a trăi mai bine, şi-i istovea. Ca studenţi, perspectiva unei biete licenţe, a unui post la Nogent-sur-Seine, la Château-Thierry sau la Etampes, cu salariu mic,

îi înspăimîntă pînă într-atîta, încît abia se întîlniseră — Jérôme avea pe atunci douăzeci şi unu de ani, iar Sylvie nouăsprezece — aproape fără a mai trebui să se sfătuiască, îşi părăsiră studiile pe care niciodată nu le începuseră cu adevărat. Dorinţa de a şti nu-i mistuia ; cu mai multă umilinţă şi fără să-şi ascundă că de bună seamă greşeau şi că, mai devreme sau mai tîrziu, va veni ziua cînd le va părea rău, simţeau că au nevoie de o cameră ceva mai mare, de apă curgătoare, de un duş, de prînzuri mai variate sau măcar mai îmbelşugate decît cele de la cantinele studenţeşti, poate de o maşină, de discuri, de vacanţe, de haine.

Încă de cîţiva ani, studiile psihosociologice se iviseră în Franţa. În anul acela mai erau în plină dezvoltare. În fiecare lună se înfiinţau agenţii noi, începînd de la nimic, sau aproape nimic. Acolo găseai uşor de lucru. Mai totdeauna, era vorba să te duci în grădinile publice, la ieşirea şcolilor, sau în H.L.M.[1]-urile de la periferie ca să întrebi mame de familie dacă n-au băgat cumva de seamă vreo reclamă recentă şi care-i părerea lor. Aceste sondaje-expres, numite *testing* sau anchete-minut, se plăteau o sută de franci. Era puţin, oricum însă era mai bine decît *baby-sitting*[2]-ul, decît gărzile de noapte, decît să speli farfurii într-un restaurant, decît toate slujbele derizorii — împărţirea de prospecte, de tipărituri, cronometrarea minutelor la emisiunile publicitare,

[1] *Habitations à loyer modéré* — grupuri de locuinţe muncitoreşti, construite în general de către municipalităţi în colaborare cu beneficiarii.
[2] Supravegherea, cu ora, a copiilor, în lipsa părinţilor de acasă (engl.).

vînzarea grăbită pe stradă fără autorizaţie şi *lumpen-tapirat*[1]-ul — rezervate aproape prin tradiţie studenţilor. Şi apoi, chiar tinereţea agenţiilor, faza lor aproape artizanală, noutatea metodelor, lipsa încă totală de elemente calificate puteau lăsa să se prevadă speranţe de înaintări repezi, de ascensiuni ameţitoare.

Nu era o socoteală proastă. Îşi petrecură cîteva luni făcînd chestionare. Apoi se găsi un director de agenţie care, zorit de timp, avu încredere în ei ; plecară în provincie cu un magnetofon la subsuoară ; cîţiva dintre tovarăşii lor de drum, abia mai în vîrstă decît ei, îi introduseră în tehnicile, la drept vorbind mai puţin grele decît se bănuieşte îndeobşte, a interviurilor sincere ori mai rezervate : învăţară a-i face să vorbească pe alţii şi să-şi măsoare propriile cuvinte ; ştiură să descopere în şovăielile nehotărîte, în tăcerile ruşinate, în aluziile sfioase căile ce trebuiau cercetate ; pătrunseră tainele acelui „hm" universal, adevărată intonaţie magică, prin care cel ce ia interviul punctează cuvîntarea celui intervievat, îi cîştigă încrederea, îl înţelege, îl îmbărbătează şi-l întreabă, ba uneori chiar îl şi ameninţă.

Lucrările lor le făcură cinste. Urmară pe aceeaşi cale. Culeseră mai pretutindeni fărîme de sociologie, de psihologie şi de statistică ; îşi însuşiră vocabularul şi semnele, tertipurile care făceau impresie : pentru Sylvie, un anumit fel de a-şi pune sau de a-şi scoate ochelarii, un anumit fel de a lua note, de a răsfoi un raport, un anumit

[1] Cîştiguri foarte modeste realizate din meditaţia elevilor.

Clubul cărţii digitale 2023

fel de a vorbi, de a strecura în convorbirile lor cu patronii, cu un glas abia interogativ, locuţiuni de felul : „...nu-i aşa...", „...mă gîndesc poate...", „...în oarecare măsură...", „...e o întrebare pe care o pun...", un anumit fel de a-i cita, în clipele potrivite, pe Wright Mills, William Whyte, sau şi mai bine, pe Lazarsfeld, Cantril sau Herbert Hyman, din care nu citiseră nici măcar trei pagini.

Pentru a-şi însuşi toate cele neapărat trebuitoare, care erau *a b c*-ul meseriei, dovediră foarte multă aplicare şi, abia un an de la primele lor contacte cu studiile psihosociologice, li se încredinţă greaua răspundere a unei „analize de conţinut" : era, îndată după direcţia generală a unei agenţii, obligatoriu rezervată unui şef sedentar, postul cel mai înalt, aşa că şi cel mai bine plătit, deci şi cel mai cu vază din toată ierarhia. De-a lungul anilor care urmară, nu coborîră aproape de loc de pe înălţimile acestea.

Şi timp de patru ani, poate chiar mai bine, cercetară cu de-amănuntul, luară interviuri şi analizară. De ce aspiratoarele prevăzute cu tălpi se vînd aşa de prost ? Ce gîndesc despre cicoare oamenii din mediile de modestă obîrşie ? Place pireul gata făcut de mai înainte şi de ce ? Fiindcă-i uşor ? Fiindcă-i untos ? Fiindcă se găteşte atît de lesne : un gest şi gata ? Sînt cu adevărat scumpe cărucioarele de copii ? Părinţii nu-s totdeauna gata să facă o jertfă pentru confortul micuţilor ? Cum va vota femeia franceză ? Place brînza în tub ? Lumea-i pentru sau împotriva transporturilor în comun ? Ce băgaţi mai întîi de seamă cînd mîncaţi un iaurt : culoarea ? dacă-i bine prins ? gustul ? mirosul natural ? Citiţi mult, puţin, de loc ? Vă duceţi la restaurant ? V-ar plăcea, doamnă, să vă închiriaţi camera unui negru ? Ce se gîndeşte, sincer, despre pensionarea bătrînilor ? Ce gîndeşte tineretul ? Ce gîndesc cei care lucrează ? Ce gîndeşte femeia de treizeci de ani ? Ce gîndiţi despre vacanţe ? Unde vă petreceţi vacanţele ? Vă plac mîncărurile ţinute mult la rece ? Cît credeţi că poate costa o brichetă ca asta ? Ce calităţi cereţi să aibă salteaua dumneavoastră ? Puteţi să-mi descrieţi un om căruia-i plac aluaturile ? Ce părere aveţi despre maşina dumneavoastră de spălat ? Sînteţi mulţumită de ea ? Nu face prea multă spumă ? Spală bine ? Nu rupe rufele ? Usucă rufele ? V-ar plăcea mai mult o maşină de spălat care v-ar şi usca rufele ? Dar ocrotirea muncii în mină se face bine, sau nu îndeajuns, după dumneavoastră ? (A descoase omul : cereţi-i să vă spună cazuri personale ; lucruri pe care le-a văzut ; a fost vreodată el însuşi rănit ? Cum s-a întîmplat ? Dar fiul lui, o să fie şi el miner ca taică-său, sau ce altceva ?)

A urmat spălatul, rufele care se usucă şi călcatul. Gazul, electricitatea, telefonul. Copiii. Hainele şi lenjeria. Muştarul. Supele în pungi şi supele în cutii. Părul : cum să-l speli, cum să-l vopseşti, cum să-l faci să stea, cum să-i dai luciu. Studenţii, unghiile, siropurile pentru tuse, maşinile de scris, îngrăşămintele, tractoarele, timpul liber, darurile, papetăria, albiturile, politica, autostrăzile ; băuturile alcoolizate, apele minerale,

brînzeturile şi conservele, lămpile şi perdelele, asigurările şi grădinăritul.

Nimic din ce-i omenesc nu le fu străin.

Pentru întîia dată cîştigară ceva bani. Munca lor nu le plăcea : cum ar fi putut să le placă ? Dar nici nu-i plictisea prea tare. Li se părea că învaţă mult în ea. Din an în an, ea-i prefăcea.

Au fost orele de seamă ale cuceririi lor. N-aveau nimic ; descopereau bogăţiile lumii.

Multă vreme fuseseră cu desăvîrşire anonimi. Erau îmbrăcaţi ca studenţii, adică prost. Sylvie cu o singură fustă, pulovere urîte, pantaloni de catifea şi un *duffle-coat* [1], Jérôme cu o canadiană murdară, un rînd de haine de gata şi o cravată jalnică. Se afundară cu încîntare în moda englezească. Descoperiră ţesăturile de lînă, bluzele de mătase, cămăşile de la Doucet, cravatele de voal, pătratele de mătase, stofele : *tweed, lambs-wool, caşmir, lama,* apoi pielea şi jerseul, inul şi, în sfîrşit, magistrala ierarhie a încălţămintei, care duce de la Church la Weston, de la Weston la Bunting, şi de la Bunting la Lobb.

Visul lor era o călătorie la Londra. Şi-ar fi împărţit timpul între Galeria Naţională, Saville Row [2] şi un oarecare *pub* [3] din Church Street despre care Jérôme păstrase o duioasă amintire. Dar

[1] Haină trei sferturi, cu glugă, de lînă aspră moltonată (engl.).
[2] Stradă din Londra cu numeroase croitorii de lux.
[3] Argou engl. de la *public house,* local în care se consumă băuturi.

nu erau încă destul de bogaţi ca să se îmbrace acolo din cap pînă-n picioare. La Paris, cu cei dintîi bani pe care cu sudoarea frunţii îi cîştigaseră voioşi, Sylvie cumpără un tricou de mătase de la *Cornuel,* un set de import din *lambswool,* o fustă dreaptă şi simplă, încălţăminte de piele împletită, nespus de moale, şi un batic mare de mătase, decorat cu păuni şi cu frunze. Jérôme, cu toate că-i mai plăcea, cînd avea prilejul, să umble cu pantofi scîlciaţi, neras, îmbrăcat cu cămăşi vechi fără guler şi cu pantaloni de pînză, descoperi, căutînd contrastele, plăcerile dimineţilor lungi : baia, bărbieritul cu îngrijire, ca apoi să te stropeşti cu apă de toaletă, să-ţi pui pe pielea încă uşor umedă cămăşi albe fără cusur, să-ţi legi cravate de lînă sau de mătase. Cumpără trei, la *Old England,* de asemenea şi o vestă de *tweed,* cămăşi de la solduri şi încălţăminte de care gîndea că n-o să roşească.

Pe urmă a fost aproape una din marile zile din viaţa lor, descoperiră vechiul *Marché aux puces.* Cămăşi minunate *Arrow* sau *Van Heusen,* cu guler lung, închis cu nasturi, pe atunci cu neputinţă de găsit la Paris, dar pe care comediile americane începeau să le popularizeze (cel puţin prin mîna de oameni ce-şi găseşte fericirea în comediile americane), cămăşile se aşterneau acolo în neorînduială, lîngă trenciuri renumite pentru trăinicia lor, fuste, bluziţe, rochii de mătase, veste de piele, pantofi cu tocuri joase de piele moale. Sîmbăta dimineaţa, timp de un an sau chiar mai bine, se duseră acolo la două săptămîni să scotocească prin lăzi, prin mărfurile de pe mese,

prin mormane, prin cutiile de carton, prin umbrelele răsturnate, în mijlocul unei gloate de samsari cu şuviţe de păr lipite pe tîmple ca două virgule, de algerieni vînzători de ceasornice, de turişti americani care, scoşi din monoclurile, din jobenele şi din căluşeii de la tîrgul Vernaison, rătăceau cam speriaţi prin tîrgul Malik, privind alături de cuie vechi, de saltele, de carcase de maşini, de piese răzleţe, ciudata soartă a prisosurilor ponosite ale celor mai renumiţi *shirt-makers* [1] ai lor. Jérôme şi Sylvie se întorceau cu veşminte de tot felul, învelite în ziare, cu bibelouri, umbrele de ploaie, oale vechi, sacoşe şi discuri.

Se schimbau, ajungeau alţii. Nu era atît nevoia, de altfel reală, de a se deosebi de cei cărora aveau însărcinarea să le ia interviuri, de a-i impresiona fără să-i prea uluiască. Nici fiindcă întîlneau mulţi oameni sau fiindcă li se părea că ieşeau pentru totdeauna din mediile care fuseseră ale lor. Dar banii — asemenea observaţie e neapărat banală — iscau trebuinţe noi. S-ar fi mirat să constate, dacă s-ar fi gîndit o clipă — dar în anii aceia nu se gîndiră de loc — în ce măsură se prefăcu felul lor de a-şi vedea propriul trup, şi, dincolo de el, tot ce-i privea, tot ce-i interesa, tot ce era pe cale s-ajungă lumea lor.

Totul era nou. Sensibilitatea, gusturile, locul lor, totul îi purta spre lucruri pe care nu le cunoscuseră niciodată. Băgau de seamă cum erau îmbrăcaţi ceilalţi ; la vitrine cercetau mobilele, bibelourile, cravatele ; visau uitîndu-se la anunţurile agenţilor de imobile. Li se părea că înţeleg lucruri cu care nu se îndeletniciseră niciodată : pentru ei ajunsese ceva însemnat ca un cartier, ca o stradă să fie tristă sau veselă, liniştită sau zgomotoasă, pustie sau animată. Niciodată, nimic nu-i pregătise pentru preocupările acestea noi ; le descopereau cu candoare, cu entuziasm, minunîndu-se de lunga lor ignoranţă. Nu se mirau, sau mai de fel, că se gîndeau la ele aproape fără încetare.

[1] Fabricanţi de cămăşi (engl.).

Căile pe care le urmau, valorile cărora li se dedau, perspectivele, dorinţele, ambiţiile lor, totul, ce-i drept, li se părea uneori jalnic de gol. Nu cunoşteau nimic care să nu fie şubred sau nedeslușit. Totuşi era viaţa lor, era izvorul unor mari înflăcărări necunoscute, mai mult decît ameţitoare, era ceva nemărginit şi larg deschis. Îşi ziceau cîteodată că viaţa pe care-o vor duce va avea farmecul, mlădierea, fantezia comediilor americane şi a filmelor lui Saul Bass ; imagini minunate, luminoase, de cîmpii de zăpadă de-o albeaţă desăvîrşită şi brăzdate cu urme de schiuri, imagini de mare albastră, de soare, de colnice verzi, de focuri scînteind în căminuri de piatră, de autostrăzi îndrăzneţe, de trenuri pullman, de hoteluri luxoase îi atingeau uşor, ca tot atîtea făgăduieli.

Îşi părăsiră camera şi cantinele studenţeşti. Găsiră de închiriat în strada Quatrefages, la numărul 7, în faţa moscheei, foarte aproape de Grădina Plantelor, un mic apartament cu două în-

căperi care dădea într-o grădină frumoasă. Le veni chef de mochete, de mese, de fotolii şi de divanuri.

În anii aceia, făcură nesfîrşite plimbări prin Paris. Se opriră înaintea fiecărui anticar. Ceasuri întregi vizitară marile magazine, uimiţi şi gata speriaţi, dar fără a îndrăzni încă să şi-o spună, fără a îndrăzni încă să privească în faţă nenorocita înverşunare care avea s-ajungă soarta lor, raţiunea lor de a fi, lozinca lor, minunaţi, ba chiar aproape gata copleşiţi de nenumăratele lor trebuinţe, de bogăţia expusă, de belşugul prezentat.

Descoperiră micile restaurante de la Gobelins, de la Ternes, din Saint-Sulpice, barurile pustii unde-ţi face plăcere să şuşoteşti, *week-end*-urile afară din Paris, plimbările lungi prin pădure, toamna, la Rambouillet, la Vaux şi la Compiègne, bucuriile aproape desăvîrşite înfăţişate pretutindeni ochiului, urechii şi gurii.

Astfel, încetul cu încetul, intrînd în realitate ceva mai adînc decît în trecut, cînd, ca fii de mici-burghezi fără avînt, apoi ca studenţi amorfi şi nediferenţiaţi, nu avuseseră despre lume decît o viziune strîmtă şi superficială, începură acum să înţeleagă ce este un om bine-crescut.

Această ultimă revelaţie, care de altfel nici n-a fost una în adevăratul înţeles al cuvîntului, ci doar consecinţa unei încete maturizări sociale şi psihologice ale cărei stări treptate ar fi putut anevoie să le descrie, le încunună metamorfoza.

Cu prietenii lor, viaţa era adesea un vîrtej.

Erau o bandă întreagă, o echipă aleasă. Se cunoşteau bine ; înrîurindu-se unii pe alţii, aveau aceleaşi obiceiuri, aceleaşi gusturi şi amintiri. Îşi aveau vocabularul, semnele şi anumite păreri la care ţineau morţiş. Prea evoluaţi ca să semene leit unul cu altul, dar desigur încă nu îndeajuns ca să nu se imite mai mult sau mai puţin conştient, îşi petreceau o mare parte din viaţă făcînd schimburi. Ceea ce-i întărîta adesea ; dar şi mai adesea-i înveselea.

Mai toţi făceau parte din mediile publicităţii. Totuşi, unii mai urmau, ori se străduiau să urmeze, studii nelămurite. De cele mai multe ori se întîlniseră în birourile care-ţi luau ochii sau pseudo-funcţionale ale directorilor de agenţie. Ascultau împreună, notîndu-şi agresiv cu creionul pe mape, recomandările meschine şi glumele lor groaznice ; dispreţul tuturor pentru aceşti directori îmbuibaţi, pentru aceşti profitori, era cîteodată primul lor tărîm de înţelegere. Dar mai adesea, se vedeau întîi osîndiţi să trăiască cinci-şase zile împreună, în hotelurile triste din oraşele. La fie-

care masă luată laolaltă, pofteau prietenia să se aşeze şi ea. Dar dejunurile erau grăbite şi profesionale, cinele peste măsură de încete, afară numai dacă nu ţîşnea minunata scînteie care le lumina chipurile mîhnite de voiajori comerciali şi-i făcea să găsească vrednică de amintire seara aceea provincială, şi foarte gustos un pateu obişnuit pe care un hotelier ticălos li-l socotea ca supliment. Atunci, uitau de magnetofoane şi de glasul prea blînd de psihologi distinşi. Zăboveau la masă. Vorbeau despre ei şi despre lume, de toate şi de nimic, de gusturile şi de ambiţiile lor. Porneau să cutreiere oraşul în căutarea singurului bar confortabil pe care era dator să-l aibă şi, pînă noaptea tîrziu, dinainte cu *whisky*, coniac, gin tonic englezesc, evocau cu o deplină încredere aproape rituală iubirile, dorinţele, călătoriile, refuzurile şi entuziasmele lor, fără să se mire, ba dimpotrivă, aproape încîntaţi de asemănarea poveştei lor şi de identitatea vederilor lor.

Se întîmpla ca din simpatia aceasta dintîi să nu iasă nimic alta decît legături îndepărtate, telefoane din cînd în cînd. De asemenea, se întîmpla, mai rar ce-i drept, ca din întîlnirea aceasta să se înfiripe, fără voie sau din dorinţă reciprocă, încet sau mai puţin încet, o prietenie cu putinţă, care creştea treptat. Astfel, de-a lungul anilor, se legaseră cu încetul.

Şi unii şi alţii erau uşor de identificat. Aveau bani, nu prea mulţi, dar de ajuns pentru ca finanţele să nu le mai fie decît întîmplător deficitare, în urma vreunei nebunii, despre care n-ar

fi putut spune dacă făcea parte din prisos sau din cele trebuitoare, Apartamentele, studiourile, mansardele, cele două camere ale lor în case vechi, din cartiere alese. — Palais-Royal, Contrescarpe, Saint-Germain, Luxembourg, Montparnasse — se asemuiau : regăseai în ele aceleaşi canapele murdare, aceleaşi mese aşa-zis rustice, aceeaşi îngrămădire de cărţi de discuri, aceleaşi borcane, sticle şi pahare vechi, pline fără deosebire cu flori, cu creioane, cu bani mărunţi, ţigări, bomboane şi clame în formă de trombon. Erau îmbrăcaţi cam la fel, adică după gustul adecvat care, atît pentru bărbaţi cît şi pentru femei, dă toată preţuirea *doamnei Express*, şi deci indirect şi soţului ei. De altfel, ei datorau mult acestei perechi model.

Fără îndoială, *Express*-ul era ziarul săptămînal de care făceau cel mai mare caz. La drept vorbind, nu le prea plăcea, da îl cumpărau sau, oricum, împrumutîndu-l de la unul sau de la altul, îl citeau regulat, ba chiar mărturiseau că păstrează adesea numere vechi. Li se întîmpla de nenumărate ori să nu fie de acord cu linia lui politică (într-o zi de sănătoasă mînie, scriseseră şi un scurt pamflet despre „stilul locotenentului“) şi le plăceau mult mai mult analizele din *Le Monde*, căruia-i erau unanim credincioşi, sau chiar atitudinea hotărîtă luată de *Libération*, pe care aveau tendinţa s-o găsească simpatică. Dar *Express*-ul, şi numai el, corespundea cu arta lor de a trăi ; în fiecare săptămînă, regăseau în el preocupările cele mai obişnuite ale vieţii lor de toate zilele, chiar dacă pe bună dreptate puteau să le judece răs-

tălmăcite şi denaturate. Nu arareori chiar se scandalizau de ele. Într-adevăr, în faţa acestui stil unde domneau înşelătoarea deosebire de idei, subînţelesurile, dispreţul ascuns, invidiile prost înghiţite, prefăcutele entuziasme, semnele cu piciorul şi cu ochiul, în faţa acestui bîlci publicitar care era întreg *Express*-ul — scopul şi nu mijloacele sale, înfăţişarea lui cea mai necesară — în faţa acestor mici amănunte ce schimbă tot, a lucrurilor de nimic, ieftine şi într-adevăr distractive, în faţa acestor afacerişti care înţelegeau adevăratele probleme, a tehnicienilor care ştiau despre ce vorbesc şi o lăsau să se înţeleagă din plin, a gînditorilor îndrăzneţi care, cu luleaua-n gură, zămisleau în sfîrşit secolul al douăzecilea, într-un cuvînt, în faţa acestei adunări de responsabili, întruniţi săptămînal ca într-un for sau la o masă rotundă, al căror zîmbet fără grijă dădea de gîndit că tot mai ţineau în mîna lor dreaptă cheile de aur ale lavabourilor directoriale, tinerii cugetau, de fiecare dată, repetînd nu prea izbutitul joc de cuvinte cu care-şi începeau pamfletul : nu-i sigur dată *Express*-ul e un ziar de stînga, dar fără nici o îndoială cu putinţă e un ziar sinistru. De altfel era fals, o ştiau prea bine, dar asta-i îmbărbăta.

Nu se ascundeau : erau oameni pentru *Express*. De bună seamă aveau nevoie ca libertatea, inteligenţa, veselia şi tinereţea lor să fie oricînd şi oriunde mulţumitor aduse la cunoştinţă. Îl lăsau să-i ia în sarcina lui, fiindcă era lucrul cel mai uşor, fiindcă-i îndreptăţea însuşi dispreţul pe care-l aveau pentru el. Şi furia reacţiei lor

nu-şi avea pereche decît în marea lor supunere ; răsfoiau ziarul bombănind, îl mototoleau şi-l aruncau departe de ei. Uneori nu mai isprăveau minunîndu-se de mîrşăvia lui. Dar îl citeau, era un fapt, se pătrundeau de el.

Unde ar fi putut găsi o mai exactă răsfrîngere a gusturilor, a dorinţelor lor ? Nu erau ei tineri ? Nu erau potrivit de bogaţi ? *Express*-ul le înfăţişa toate semnele confortului : halatele groase de baie, demistificările strălucite, plajele la modă, bucătăria exotică, şiretlicurile folositoare, analizele inteligente, taina zeilor, micile localităţi ieftine, tot felul de păreri, ideile noi, rochiţele nostime, mîncărurile ţinute mult la gheaţă, amănuntele elegante, scandalurile de „bon ton", sfaturile din ultima clipă.

Visau, cu jumătate de glas, divanuri Chesterfield. *Express*-ul visa împreună cu ei. Îşi petreceau o mare parte din vacanţe cutreierînd vînzările de la ţară ; cumpărau ieftin bliduri de cositor, scaune cu fundul împletit din paie, pahare ce te îmbiau la băutură, cuţite cu mîner de corn, străchinuţe patinate din care făceau scrumiere de preţ. Erau siguri că *Express*-ul vorbise de toate lucrurile acestea, sau avea să vorbească.

Totuşi, cît priveşte realizările, se îndepărtau cam simţitor de felul de cumpărare pe care-l propunea *Express*-ul. Încă nu erau cu totul „instalaţi" în muncă şi, cu toate că li se recunoştea destul de bucuros calitatea de „şefi", n-aveau nici garanţiile, nici lunile duble, nici primele personalului obişnuit, legat prin contract. *Express*-ul recomanda deci, drept mici prăvălii

ieftine şi simpatice (patronul e un prieten, te cinsteşte cu un pahar şi cu un club-sandviş, în timp ce alegi), anumite locuri unde gustul zilei impunea, pentru a fi bine văzut, o îmbunătăţire totală a instalaţiei de mai înainte ; pereţii trebuiau neapărat văruiţi, era nevoie de o mochetă cafenie, şi numai lespezi felurite de mozaic mai vechi puteau pretinde s-o înlocuiască : bîrnele aparente erau de rigoare şi se propunea stăruitor scăriţa interioară, adevăratul cămin, cu focul său, mobilele de ţară, sau şi mai bine, provensale. Prefacerile acestea care se înmulţeau prin Paris, atingînd fără deosebire librari, galerii şi tablouri, mercerii, magazine de dantele şi de mobile, ba chiar şi băcănii (nu arareori vedeai un fost mic vînzător cu mărunţişul muritor de foame ce-a ajuns Meşter Brînzar, cu un şorţ albastru care arată a cunoscător şi o prăvălie cu bîrne şi cu paie...), aşadar, prefacerile acestea aveau ca urmare, mai mult sau mai puţin întemeiată, o atît de mare urcare a preţurilor, încît se dovedea că nu puteai cumpăra o rochie de lînă aspră, imprimată cu mîna, ori un set de caşmir ţesut de o ţărancă oarbă din insulele Orcade *(exclusive, genuine, vegetable-dyed, hand-spun, hand-woven* [1]), sau o luxoasă vestă jumătate-jerseu, jumătate-piele (pentru *week-end,* pentru vînătoare, şi pentru maşină). Şi după cum rîvneau ce se găsea pe la anticari, dar pentru a-şi lua mobilă, nu se bizuiau decît pe vînzările de la ţară sau pe sălile cele mai puţin frecventate din Hotelul Drouot (unde se duceau, de altfel, mai rar

[1] În exclusivitate, veritabil, vopsit cu culori vegetale, tors de mînă, ţesut de mînă (engl.).

decît ar fi vrut), de asemenea, toţi cîţi erau, nu-şi îmbogăţeau garderoba decît mergînd regulat la *Marché aux Puces* sau, de două ori pe an, la unele vînzări de caritate organizate de englezoaice bătrîne în folosul aşezămintelor de la *St. George English Church,* şi unde se găseau din belşug rebuturi vestimentare — foarte acceptabile, se înţelege de la sine — de-ale diplomaţilor. Adesea se simţeau amîndoi oarecum stingheriţi ; trebuiau să-şi facă drum în mijlocul unei mulţimi dese şi să scotocească într-o grămadă de grozăvenii — englezii n-au totdeauna gustul care li se recunoaşte — înainte de a da peste o cravată superbă, dar de bună seamă prea neserioasă pentru un secretar de ambasadă, sau peste o cămaşă care fusese desăvîrşită, sau peste o fustă ce trebuia numai scurtată. Desigur, însă, nu era decît asta sau nimic : disproporţia, vădită pretutindeni, între calitatea gusturilor lor vestimentare (nimic nu era prea frumos pentru ei) şi banii de care dispuneau de obicei era un semn limpede, dar la urma urmei secundar, al situaţiei lor concrete : nu erau singurii ; decît să cumpere la solduri, cum se făcea peste tot, de trei ori pe an, le plăcea mai mult prin mijlocitor. În lumea lor, era aproape o regulă să doreşti totdeauna mai mult decît puteai cumpăra. N-o hotărîseră ei ; era o lege a civilizaţiei, un fapt care-şi găsea îndeobşte expresia cea mai corespunzătoare în publicitate de obicei, în revistele ilustrate, în arta vitrinelor, în spectacolul străzii şi chiar, într-o anumită privinţă, în totalitatea producţiilor numite în general culturale. Aşa că n-aveau dreptate să se simtă uneori atinşi în demnitatea lor :

micile jigniri — a întreba cu glas nesigur preţul vreunui lucru, a şovăi, a încerca să te tocmeşti, a privi lung vitrinele fără a îndrăzni să intri, a dori ceva, părea meschin — făceau şi ele să salte comerţul. Erau mîndri c-au plătit un lucru mai ieftin, că l-au luat pe nimic, sau aproape nimic. Erau şi mai mîndri (dar totdeauna plăteşti cam prea scump plăcerea de a plăti prea scump) c-au plătit foarte scump, cel mai scump, dintr-o dată, fără să mai discute, aproape cu îmbătare, ceea ce era, ceea ce nu putea fi decît cel mai frumos, singurul frumos, ceva desăvîrşit. Ruşinea şi trufiile acestea aveau acelaşi rost, le aduceau aceleaşi dezamăgiri, acelaşi arţag. Şi înţelegeau fiindcă pretutindeni în jurul lor, totul îi făcea să înţeleagă, iar cît era ziua de lungă, li se băga în cap, cu slogane, cu afişe, cu neonuri, cu vitrine luminate, că erau mereu ceva mai jos pe scară, mereu ceva prea jos. Cel puţin aveau norocul să nu fie, ba dimpotrivă, cei mai oropsiţi de soartă.

Erau „oameni noi", tinere cadre cărora nu le ieşiseră încă toţi dinţii, tehnocraţi la jumătatea drumului spre izbîndă. Mai toţi se trăgeau din mica burghezie, şi gîndeau că valorile ei nu le mai ajung : priveau pe furiş cu invidie, cu deznădejde, spre confortul vădit, luxul şi desăvîrşirea marilor burghezi. N-aveau nici trecut, nici tradiţie. Nu aşteptau moşteniri. Printre toţi prietenii lui Jérôme şi ai lui Sylvie, unul singur era dintr-o familie bogată şi solidă : negustori de postav din Nord ; avere mare şi temeinică ; imobile la Lille, titluri de rentă, un castel lîngă

Beauvais, argintărie, bijuterii, încăperi întregi cu mobile de sute de ani. Toţi ceilalţi îşi petrecuseră copilăria în sufragerii şi dormitoare gen Chippendale sau gen rustic normand, aşa cum începeau să fie concepute în preajma anilor 30 : paturi înaintînd spre mijlocul odăii, acoperite cu tafta roşie ca macul, dulapuri cu trei uşi împodobite cu oglinzi şi cu poleială aurită, mese îngrozitor de pătrate cu picioarele rotunjite la strung, cuiere imitînd coarnele cerbului. Acolo, seara, sub lampa familială, îşi făcuseră lecţiile. Coborîseră gunoiul, se „duseseră după lapte", şi ieşiseră trîntind uşa. Amintirile lor din copilărie se asemănau, aşa cum aproape la fel erau şi drumurile pe care merseseră, înceata lor ieşire la suprafaţă din mediul familiei, cît şi perspectivele de viitor pe care păreau să şi le fi ales.

Erau deci din vremea lor şi în largul lor. Nu se lăsau cu totul traşi pe sfoară, spuneau ei. Ştiau să păstreze distanţele. Trăiau în voie, sau cel puţin încercau să trăiască astfel. Aveau umor. Erau departe de a fi proşti.

O analiză mai amănunţită ar fi dat lesne pe faţă, în grupul pe care-l alcătuiau, curente divergente şi antagonisme înăbuşite. Un sociolog chiţibuşar şi aspru ar fi descoperit curînd dezbinări, excluderi reciproce şi duşmănii ascunse. Se întîmpla uneori ca, după incidente mai mult sau mai puţin neprevăzute şi provocări care păreau liniştite, sau după neînţelegeri cînd nu vorbiseră desluşit, unul sau altul dintre ei să samene

vrajba în sînul grupului. Atunci, frumoasa lor prietenie se prăbuşea. Descopereau cu prefăcută uimire că acela pe care-l credeau generos era meschinăria întruchipată, iar cutare nu era decît un egoist nepăsător. Pe neaşteptate se iscau hărţuieli, se rupeau relaţii. Cîteodată se aţîţau cu o răutăcioasă plăcere unii împotriva celorlalţi. Sau erau îmbufnări prea lungi, perioade de vădită ţinere la distanţă şi de răceală. Fugeau unii de alţii şi-şi îndreptăţeau fără încetare fuga, pînă ce suna ceasul iertărilor, al uitărilor şi al împăcărilor călduroase. Fiindcă, la urma urmei, nu puteau să se lipsească unii de alţii.

Jocurile acestea îi ocupau mult, răpindu-le un timp preţios pe care, fără pagubă, ar fi putut să-l întrebuinţeze la cu totul altceva. Dar erau astfel făcuţi încît, oricît de necaz le-ar fi fost uneori, grupul pe care-l alcătuiau îi definea aproape cu totul. Ieşiţi din el, n-aveau viaţă reală. Totuşi aveau cuminţenia să nu se vadă prea des, să nu lucreze mereu împreună, ba chiar se străduiau să păstreze activităţi individuale, zone particulare unde puteau scăpa, unde puteau să uite întrucîtva, nu grupul însuşi, echipa, ci, desigur, munca pe care o subînţelegea. Viaţa lor aproape împreună le uşura lucrările, plecările în provincie, nopţile de analiză ori de redactare a raporturilor ; dar îi şi osîndea la toate acestea. La drept vorbind, era drama lor tainică, slăbiciunea lor comună despre care nu vorbeau niciodată.

Cea mai mare plăcere a lor era să uite împreună, adică să se distreze. Mai întîi, se prăpădeau după băutură, şi beau mult, adeseori laolaltă. Se duceau regulat la *Harry's New York Bar*, pe strada Daunou, la cafenelele de la Palais-Royal, la *Balzar*, *Lipp* şi cîteva altele. Le plăcea berea de München, Guiness-ul, ginul, punciurile fierbinţi sau îngheţate şi alcoolurile de fructe. Uneori îşi petreceau seri întregi bînd, strînşi în jurul a două mese alăturate pentru împrejurare, şi vorbeau la nesfîrşit despre viaţa pe care le-ar fi plăcut s-o ducă, despre cărţile pe care le vor scrie cîndva, despre lucrările de care s-ar apuca bucuros, despre filmele văzute sau de văzut, despre viitorul omenirii, despre situaţia politică, despre vacanţele lor apropiate şi vacanţele trecute, despre o plimbare la ţară, despre o scurtă călătorie la Bruges, la Anvers sau la Bâle. Şi uneori, adîncindu-se tot mai mult în visurile acestea colective, fără a mai căuta să se trezească, ci stîrnindu-le fără încetare cu o tăcută complicitate, pînă la urmă pierdeau orice contact cu realitatea. Atunci, din cînd în cînd, numai ce se ivea o mînă din grup : chelnerul venea, lua vasele de gresie goale şi le aducea altele, iar curînd, cu glas tot mai îngroşat, nu mai vorbeau decît despre ceea ce băuseră, despre beţia, despre setea şi despre fericirea lor.

Iubeau libertatea. Li se părea că lumea întreagă era pe măsura lor ; trăiau în acelaşi ritm cu setea lor, şi zgomotoasa lor vioiciune nu putea fi potolită ; entuziasmul lor nu mai cunoştea margini. Ar fi putut să umble, s-alerge, să joace şi să cînte toată noaptea.

A doua zi, nu se vedeau. Perechile rămîneau închise acasă, la dietă, dezgustate, luînd prea multe cafele negre şi prafuri întăritoare. Nu ieşeau decît pe înnoptate, se duceau să mănînce într-un *snack-bar*[1] scump un *steak*[2] natur. Luau hotărîri draconice : nu vor mai fuma, nu vor mai bea, nu-şi vor mai risipi banii. Se simţeau goliţi şi proşti, iar în amintirea pe care o păstrau despre memorabilul lor chef se strecura totdeauna oarecare nostalgie, o enervare nesigură, un simţămînt nedesluşit, ca şi cum însăşi pornirea care-i împinsese să bea ar fi zgîndărit numai o neînţelegere mai temeinică, o întărîtare mai stăruitoare, o contradicţie mai puternică, de la care nu-şi puteau întoarce gîndul.

Fie la unul, fie la altul, organizau mese grozave, adevărate petreceri. De obicei, n-aveau decît bucătării foarte mici, uneori cu neputinţă de întrebuinţat, şi veselă desperecheată, printre care se pierdeau cîteva bucăţi ceva mai alese. Pe masă, pahare de cristal nespus de fine şedeau lîngă borcane de muştar, iar cuţite de bucătărie lîngă linguriţe de argint cu armoarii.

Toţi laolaltă se întorceau din strada Mouffetard cu braţele încărcate cu de-ale mîncării, cu lădiţe întregi de pepeni şi de piersici, panere pline cu brînzeturi, jigouri de berbec, păsări, coşuri lungăreţe de stridii cînd era vremea lor, cu pateuri în castroanele închise de lut, icre, şi în

[1] Restaurant servind gustări la orice oră (engl.).
[2] Muşchi (engl.).

sfîrşit sticle, cu navete întregi de vin, de porto, de apă minerală şi de coca-cola.

Erau nouă sau zece. Umpleau apartamentul strîmt, luminat de o singură fereastră ce dădea în curte ; în fund o canapea acoperită cu catifea ponosită lua toată firida patului ; trei persoane se aşezau acolo, în faţa mesei puse, iar celelalte pe scaune desperecheate şi pe scăunele. Ceasuri întregi, mîncau şi beau. Însufleţirea şi belşugul acestor ospeţe erau ciudate : la drept vorbind, din punct de vedere strict culinar, mîncau într-un chip mediocru : fripturile şi păsările nu se serveau cu nici un sos ; legumele erau aproape totdeauna cartofi prăjiţi sau fierţi în apă, ba chiar la sfîrşitul lunii, ca feluri care să ţină de saţ, făinoase sau orez cu măsline şi cîteva scrumbii. Nu căutau ceva mai ales ; preparatele lor cele mai complexe erau pepenele cu porto, banana flambată şi castraveţii cu smîntînă. Le-au trebuit cîţiva ani ca să bage de seamă că există o tehnică, dacă nu chiar o artă, a bucătăriei şi că tot ce le plăcuse mai presus de orice să mănînce nu erau decît produse brute, fără meşteşug şi fineţe.

Încă o dată, dovedeau astfel nelămurita lor situaţie : felul cum îşi închipuiau un ospăţ corespundea întocmai cu singurele prînzuri pe care le cunoscuseră multă vreme la cantinele studenţeşti : tot mîncînd biftecuri subţiri şi tari, aveau un adevărat cult pentru muşchiul la grătar şi oricare alt muşchi. Cărnurile cu sos nu-i atrăgeau — ba chiar se feriră timp îndelungat şi de rasol ; păstrau o amintire prea vie despre bucăţelele grase înotînd printre vreo trei felii rotunde de morcovi

în intima vecinătate a unui pătrăţel de brînză albă, turtit, şi a unei linguriţe de dulceaţă ca o gelatină. Le plăcea oarecum tot ce tăgăduia bucătăria şi proslăvea luxul. Le plăceau belşugul şi bogăţia vădite ; respingeau înceata elaborare care preface în mîncăruri produse brute şi cere o sumedenie de cratiţe de fiert carnea, de oale, de satîre, de strecurători subţiri, conice, şi de cuptoare. Dar, uneori, văzînd o mezelărie, mai să le vină rău, fiindcă acolo totul se poate consuma îndată : le plăceau pateurile, mîncărurile din legume împodobite cu ghirlănzi de maioneză, ruladele cu şuncă şi ouăle în aspic : prea adesea se lăsau ispitiţi, dar, o dată ce ochii le erau mulţumiţi, le părea rău de cum îşi înfigeau furculiţa în aspicul garnisit cu o felie de roşie şi cu două fire de pătrunjel ; fiindcă, la urma urmei, nu era decît un ou tare.

Era, mai ales, cinematograful. Şi, fără îndoială, era singurul tărîm unde sensibilitatea lor învăţase tot. Aici nu datorau nimic unor modele. Prin vîrsta, prin formaţia lor, făceau parte din prima generaţie pentru care cinematograful a fost mai mult decît o artă, o evidenţă ; îl cunoscuseră totdeauna, şi nu ca formă gîngavă, ci o dată cu capodoperele şi cu mitologia lui. Uneori li se părea că crescuseră împreună cu el, şi că-l înţelegeau mai bine decît ştiuse vreodată cineva să-l înţeleagă înaintea lor.

Erau cinefili. Era cea dintîi patimă a lor ; i se dedau în fiecare seară, sau aproape. Le plăceau imaginile, dacă erau cîtuşi de puţin frumoase, îi

înflăcărau, îi încîntau şi-i fermecau. Le plăcea cucerirea spaţiului, a timpului, a mişcării, le plăcea vîrtejul străzilor din New York, toropeala tropicelor, furia *saloon*-urilor. Nu erau nici prea sectari, ca spiritele obtuze care nu-l proslăvesc decît pe unul singur, Eisenstein, Bunuel, ori Antonioni, sau chiar — trebuie de toate ca să faci o lume — pe Carné, Vidor, Aldrich sau Hitchcock, şi nici prea eclectici, ca indivizii neserioşi care pierd orice simţ critic şi găsesc că-i ceva genial dacă un cer albastru e într-adevăr de culoarea cerului, sau dacă roşul şters al rochiei lui Cyd Charisse iese în relief pe roşul-închis al canapelei lui Robert Taylor. Nu le lipsea gustul. Aveau o puternică părere preconcepută împotriva cinematografului aşa-zis serios, ce-i făcea să găsească şi mai frumoase operele pe care acest calificativ nu ajungea să le zădărnicească (dar oricum, spuneau ei, şi aveau dreptate, *Marienbad* [1], ce porcărie !), o simpatie aproape exagerată pentru *western*-e *thriller* [2]-e, comediile americane, şi pentru uimitoarele aventuri, pline de avînt liric, de imagini măreţe, de frumuseţi fulgerătoare şi aproape de neînţeles, cum erau, de pildă — şi-aminteau totdeauna — *Lola, Răscrucea destinelor, Vrăjiţii, Scris pe vînt.*

Se duceau rar la concerte, încă şi mai puţin la teatru. Dar, fără să-şi fi dat întîlnire, se regăseau la Cinematecă, la *Passy*, la *Napoleon* sau în micile cinematografe de cartier — *Kursaal* la

[1] Aluzie la filmul lui Alain Renais : *L'année dernière à Marienbad.*
[2] Filme de groază.

Gobelins, *Texas* la Montparnasse, *Bikini*, *Mexico* în piaţa Clichy, *Alcazar* la Belleville şi încă altele, spre Bastilia sau al cincisprezecelea arondisment, în sălile fără atracţie, neprevăzute cu cele trebuitoare, frecventate, pare-se, numai de o clientelă alcătuită din şomeri, din algerieni, din holtei bătrîni şi din cinefili ; se programau, în ruşinoase versiuni dublate, capodoperele necunoscute de care-şi aminteau de la vîrsta de cincisprezece ani, sau filmele socotite drept geniale, a căror listă o aveau în minte şi pe care încercau zadarnic de ani de zile să le vadă. Păstrau o amintire încîntătoare despre binecuvîntatele seri cînd descoperiseră, sau redescoperiseră, aproape din întîmplare, *Corsarul roşu*, sau *Lumea-i a lui*, sau *Piraţii nopţii*, sau *My Sister Eileen* sau *Cele cinci mii de degete ale doctorului T*. Vai ! adesea, ce-i drept, erau grozav de dezamăgiţi. Filmele acestea pe care le aşteptaseră atîta vreme, răsfoind aproape cu înfrigurare, în fiecare miercuri, la prima oră, *Oficialul spectacolelor*, filmele acestea despre care-i asiguraseră mai pretutindeni că sînt minunate, se întîmpla uneori să fie în sfîrşit anunţate. În prima seară se regăseau cu toţii în sală. Ecranul se lumina şi tresăreau de bucurie. Dar culorile erau vechi, imaginile jucau, femeile îmbătrîniseră groaznic ; ieşeau ; erau trişti. Nu era filmul pe care-l visaseră. Nu era filmul deplin pe care fiecare dintre ei îl purta în el, filmul desăvîrşit pe care n-ar fi ştiut să-l discute în toate amănuntele. Filmul pe care ar fi vrut să-l facă. Sau, mai tainic, fără îndoială, pe care ar fi vrut să-l trăiască.

Astfel trăiau, ei şi prietenii lor, în micile lor apartamente ticsite şi simpatice, cu plimbările şi filmele lor, ospeţele mari frăţeşti şi planurile lor minunate. Nu erau nenorociţi. O anumită bucurie de-a trăi, trecătoare ce pierea treptat, le lumina zilele. În unele seri, după ce cinaseră, şovăiau să se ridice de la masă ; goleau o sticlă de vin, ronţăiau nuci şi aprindeau ţigări. Uneori noaptea, nu izbuteau s-adoarmă, şi, pe jumătate ridicaţi, rezemîndu-se de perne, cu o scrumelniţă între ei, vorbeau pînă dimineaţa. În unele zile, se plimbau pălăvrăgind ceasuri întregi. Se priveau zîmbind în oglinzile de la faţadele magazinelor. Li se părea că totul e desăvîrşit ; mergeau nestingheriţi, cu mişcări mlădioase şi timpul parcă nu-i mai atingea. Le ajungea să fie acolo, pe stradă, într-o zi cu frig uscat şi cu vînt mare, îmbrăcaţi călduros, pe înserate, îndreptîndu-se fără grabă dar cu pas sprinten spre o locuinţă prietenă, pentru ca cel mai mic gest al lor — s-aprindă o ţigară, să cumpere un cornet cu castane calde, să se strecoare

prin îmbulzeala de la ieşirea dintr-o gară — să li se pară expresia vădită şi nemijlocită a unei nesecate fericiri.

Sau, în unele nopţi de vară, mergeau multă vreme prin cartiere aproape necunoscute. O lună plină strălucea sus pe cer şi arunca peste toate domoala ei văpaie. Străzile, pustii, lungi, largi şi sonore, răsunau sub paşii lor care înaintau în acelaşi timp. Rare taxiuri treceau încet, aproape fără zgomot. Atunci se simţeau stăpînii lumii. Îi cuprindea o încîntare necunoscută, ca şi cum ar fi fost deţinătorii unor taine de necrezut, a unor puteri cu neputinţă de exprimat. Şi, luîndu-se de mînă, începeau să fugă, ori jucau şotron, ori alergau într-un picior de-a lungul trotuarelor şi urlau în unison marile arii din *Cosi fan tutte* ori din *Mesa în si*.

Sau împingeau uşa unui mic restaurant şi, cu o bucurie aproape rituală, lăsau să-i pătrundă căldura din jur, zăngănitul furculiţelor, clinchetul paharelor, zgomotul înăbuşit al glasurilor, făgăduielile feţelor de masă albe. Alegeau vinul cu gravitate, îşi desfăceau şervetul şi, stînd amîndoi între patru ochi în sala caldă şi fumînd o ţigară pe care aveau s-o stingă mai tîrziu, abia începută, cînd vor sosi aperitivele, li se părea că viaţa lor nu va fi decît nesecata sumă a clipelor acestora prielnice şi că vor fi totdeauna fericiţi, fiindcă meritau să fie, fiindcă ştiau să rămînă liberi, fiindcă fericirea era în ei. Şedeau unul în faţa altuia, aveau să mănînce după ce le fusese foame,

şi toate lucrurile acestea — faţa de masă albă de pînză groasă, pata albastră a unui pachet de ţigări, farfuriile de faianţă, tacîmurile cam greoaie, paharele cu picior, coşul de nuiele plin cu pîine proaspătă — alcătuiau cadrul totdeauna nou al unei plăceri oarecum viscerale, care semăna cu o toropeală : impresie aproape cu totul alta şi aproape cu totul la fel cu cea pe care ţi-o dă viteza, de-o grozavă stabilitate şi de-o grozavă plenitudine. De cum se aşezau, aveau impresia unui sincronism desăvîrşit : erau la unison cu lumea, se scăldau în ea, se simţeau în largul lor şi nimic nu-i mai înfricoşa.

Poate că ştiau ceva mai bine decît ceilalţi să desluşească, sau chiar să stîrnească semnele prielnice. Urechile, degetele, cerul gurii lor, ca şi cum ar fi stat mereu la pîndă, nu aşteptau decît clipele acestea prielnice pe care o nimica toată era de ajuns ca să le dezlănţuiască. Dar cînd se lăsau în voia unui simţămînt de linişte desăvîrşită, de veşnicie, pe care nici o încordare nu-l mai tulbura, unde totul era echilibrat, fermecător de încet, însăşi puterea acestor bucurii proslăvea tot ce era trecător şi firav în ele. Nu trebuia mare lucru pentru ca totul să se prăbuşească : cea mai mică greşeală, un singur moment de şovăire, un semn cam prea grosolan, şi fericirea lor se risipea ; ajungea iar ceea ce nu încetase niciodată să fie, un fel de contract, ceva cumpărat, ceva şubred şi jalnic, o singură clipă de răgaz care-i arunca înapoi cu furie la tot ce era mai primejdios, mai nesigur în viaţa, în povestea lor.

Plicticos cu anchetele, e că nu țin multă vreme. În povestea lui Jérôme și a lui Sylvie era și înscrisă ziua cînd vor trebui să aleagă : ori să cunoască șomajul, fiind întrebuințați numai sporadic, ori să se integreze temeinic într-o agenție, să lucreze numai pentru ea și s-ajungă acolo șefi. Sau să-și schimbe meseria, să găsească un post în altă parte ; ar fi dat însă numai altă direcție problemei. Căci dacă se îngăduie ușor celor care n-au împlinit încă treizeci de ani să păstreze oarecare independență și să muncească în felul lor, dacă uneori chiar li se prețuiește disponibilitatea, mintea luminată, varietatea experienței, sau ceea ce se mai numește polivalența lor, se pretinde, în schimb, de altminteri în chip destul de contradictoriu, oricărui viitor colaborator, ca o dată ce a trecut de capul celor treizeci de ani (făcînd astfel, cu drept cuvînt, din cei treizeci de ani un cap), să dea dovadă de o stabilitate sigură și să-i fie garantate punctualitatea, simțul seriozității, devotamentul și disciplina. Cei ce dau de lucru, mai ales în publicitate, nu numai că nu primesc să angajeze inși care au trecut de treizeci și cinci de ani, ba mai șovăie să se încreadă în vreunul care, la treizeci de ani, n-a fost niciodată *legat*. Cît despre a urma, ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic, să-i folosească numai întîmplător, chiar asta-i cu neputință : nestatornicia nu pare serioasă : la treizeci de ani ești dator să fi ajuns, sau nu ești nimic. Și nimeni n-a ajuns, dacă nu și-a găsit slujba, dacă nu și-a creat o poziție socială, dacă nu-și are cheile, biroul și mica tăbliță cu numele.

Jérôme și Sylvie se gîndeau adesea la problema aceasta. Mai aveau cîțiva ani înaintea lor, dar viața pe care o duceau și liniștea, foarte relativă, ce le era cunoscută, n-ar fi niciodată dobîndite. Totul s-ar face praf ; nu le-ar mai rămîne nimic. Nu se simțeau copleșiți de munca lor, existența le era asigurată, de bine de rău, an cu an, fără ca o singură meserie s-o istovească. Dar asta n-avea să țină.

Nu rămîi niciodată prea multă vreme simplu anchetator. Abia format, psihosociologul suie cît mai repede treptele superioare : ajunge subdirector sau director de agenție, ori găsește în vreo mare întreprindere un post rîvnit de șef de serviciu, însărcinat cu recrutarea personalului, cu orientarea, cu raporturile sociale sau cu politica comercială. Sînt situații frumoase : birourile au mochete pe jos, două telefoane, un dictafon, un frigider de salon și, uneori, chiar un tablou de Bernard Buffet pe unul din pereți.

Vai ! gîndeau adesea și cîteodată își spuneau Jérôme și Sylvie, desigur, cine nu muncește nu mănîncă, dar cine muncește nu mai trăiește. Credeau că odinioară făcuseră cîteva săptămîni experiența aceasta. Sylvie lucra la documentare într-un birou de studii psihosociologice, Jérôme sistematiza și revizuia textul interviurilor după regulile meseriei. Aveau condiții de muncă mai mult decît plăcute ; soseau cînd găseau de cuviință, își citeau ziarul la birou, coborau de multe ori să bea o bere sau o cafea, ba chiar simțeau pentru munca pe care o îndeplineau, tărăgănind, o adevărată simpatie, încurajată de foarte nedeslușita

făgăduială a unui angajament solid, a unui contract în toată regula şi a unei grabnice înaintări. Dar nu stăruiră multă vreme. Se deşteptau groaznic de posomorîţi, iar în fiecare seară, în metrourile ticsite, se întorceau plini de amărăciune ; se trînteau îndobitociţi şi murdari pe divan, şi nu mai visau decît *week-end*-uri lungi, zile de trîndăveală şi să se scoale tîrziu.

Se simţeau închişi, prinşi în capcană, şi arătînd ca nişte şobolani. Nu se resemnau. Mai credeau că atîtea şi atîtea lucruri puteau să li se întîmple, încît chiar regularitatea orariilor, şirul necurmat de zile şi de săptămîni li se părea o piedică pe care nu şovăiau s-o califice drept infernală. Oricum, era totuşi începutul unei cariere frumoase : înaintea lor se deschidea un viitor luminos ; ajunseseră la clipele epice cînd patronul preţuieşte un tînăr, se felicită *in petto* că a pus mîna pe el, se grăbeşte să-l formeze, să-l desăvîrşească după chipul său, îl pofteşte seara la masă, îl bate peste burtă şi, cu un singur gest, îi deschide porţile norocului.

Erau tîmpiţi — de cîte ori nu-şi repetară că-s tîmpiţi, că n-au dreptate, că, în tot cazul, n-au mai multă dreptate decît ceilalţi, cei care se înverşunează, cei care se caţără — dar le plăceau zilele lor lungi fără treabă, deşteptările leneşe, dimineţile în pat, cu un teanc de romane poliţiste şi ştiinţifico-fantastice lîngă ei, plimbările noaptea, de-a lungul cheiurilor, şi simţămîntul aproape înflăcărat de libertate pe care-l aveau în unele zile, simţămîntul de vacanţă ce-i cuprindea de cîte ori se întorceau dintr-o anchetă în provincie.

Desigur, ştiau că totul era neîntemeiat, că libertatea lor nu era decît o amăgire. Viaţa lor se deosebea mai ales printr-o goană aproape nebună să-şi caute de lucru cînd, şi se întîmpla des, una din agenţiile care-i întrebuinţa dădea faliment sau se îngloba într-alta mai mare, cît şi prin sfîrşitul săptămînilor cu ţigări pe sponci şi prin timpul pierdut, în anumite zile, ca să-i poftească cineva la masă.

Se găseau în mijlocul celei mai banale, celei mai proaste situaţii din lume. Dar degeaba ştiau că-i banală şi proastă, se aflau totuşi în ea : opoziţia dintre muncă şi libertate nu mai constituia, de multă vreme, după cum li se spusese, un concept riguros ; oricum, însă, e ceea ce-i hotăra din capul locului.

Oamenii care aleg să cîştige întîi bani, cei care-şi păstrează pentru mai tîrziu, pentru cînd vor fi bogaţi, *adevăratele* lor planuri, nu greşesc neapărat. Cei care nu vor decît să trăiască şi numesc viaţă cea mai mare libertate, singura goană după fericire, exclusiva potolire a dorinţelor sau a instinctelor lor şi folosinţa imediată a nemărginitelor bogăţii din lume — Jérôme şi Sylvie îşi însuşiseră acest vast program — aceia vor fi totdeauna nenorociţi. Ce-i drept, recunoşteau ei, există indivizi pentru care felul ăsta de dilemă nu se pune, sau abia se pune, fie că sînt prea săraci şi n-au încă alte nevoi decît să mănînce ceva mai bine, să aibă o locuinţă ceva mai bună, să muncească ceva mai puţin, fie că sînt prea bogaţi de la început, ca să priceapă însemnătatea sau chiar în-

țelesul unei asemenea deosebiri. Dar în zilele noastre și-n ambianța noastră, tot mai mulți oameni nu-s nici bogați, nici săraci : visează bogăție și ar putea să se îmbogățească : aici încep nenorocirile lor.

La drept vorbind, un tînăr, care urmează ceva studii, apoi își face cu cinste serviciul militar, se pomenește pe la douăzeci și cinci de ani gol ca-n ziua dintîi, cu toate că virtual poate avea de pe acum, prin chiar învățătura lui, mai mulți bani decît a dorit vreodată. Adică știe cu siguranță că va veni ziua cînd își va avea apartamentul, casa de țară, mașina, radioul și televizorul de mare precizie. Se întîmplă totuși că înflăcăratele făgăduieli să se lase totdeauna supărător de mult așteptate : prin însăși realitatea lor, ele fac parte dintr-o dezvoltare din care decurg, de asemenea, dacă binevoiți să cugetați, căsătoria, nașterea copiilor, evoluția valorilor morale, a atitudinilor sociale și a comportărilor omenești. Într-un cuvînt, tînărul va trebui să se instaleze, ceea ce-i va lua aproape cincisprezece ani.

O astfel de perspectivă nu te poate îmbărbăta. Nimeni n-o primește fără să înjure. Cum așa, își zice tînărul proaspăt ieșit din armată, va trebui să-mi petrec zilele după birourile astea cu geamuri, în loc să mă plimb prin cîmpiile înflorite, mă voi pomeni plin de speranță în ajunul înaintărilor, voi socoti fel și chip, voi unelti, voi îndura tăcînd, eu care visam poezie, trenuri de noapte și nisipuri fierbinți ? Și, crezînd că se mîngîie, cade în capcanele vînzărilor în rate.

Atunci e prins, și bine prins : nu-i mai rămîne decît să se înarmeze cu răbdare. Vai ! Cînd a scăpat de necazuri, tînărul nu mai e atît de tînăr și, culmea nenorocirii, o să i se pară poate că viața a rămas în urma lui, că nu era decît strădania, și nu scopul său, ba chiar, dacă-i prea cuminte, prea prevăzător — fiindcă înceata-i ascensiune îi va fi dat o bună experiență — pentru a îndrăzni să-și vorbească astfel, nu va fi mai puțin adevărat că va avea patruzeci de ani, și că orînduirea locuinței sale, la oraș și la țară, cît și educația copiilor lui au fost de ajuns ca să-i umple neînsemnatele ceasuri pe care nu le va fi dedicat muncii...

Nerăbdarea, își ziseră Jérôme și Sylvie, e o virtute a secolului al douăzecilea. La douăzeci de ani, cînd văzuseră, sau credeau c-au văzut ce poate fi viața toate fericirile cuprinse în ea, nesfîrșitele cuceriri pe care le îngăduie ș.a.m.d., știură că nu vor avea puterea s-aștepte. Întocmai ca și ceilalți, puteau s-ajungă ; dar nu voiau decît să fi ajuns. Fără îndoială că prin aceasta erau ceea ce se înțelege prin intelectuali.

Nimic nu le dădea dreptate, și mai întîi chiar însăși viața. Voiau să se bucure de ea, dar pretutindeni în jurul lor bucuria se contopea cu proprietatea. Voiau să rămînă disponibili, și aproape nevinovați, dar anii treceau oricum, și nu le aduceau nimic. Ceilalți înaintau, legați în lanțuri poate, dar ei nu înaintau de loc. Pînă la urmă, ceilalți nu mai vedeau în bogăție decît un sfîrșit, dar ei, ei n-aveau bani de loc.

Își ziceau că nu-s cei mai nenorociți. Poate că aveau dreptate. Viața modernă însă le întărîta propria nenorocire, în timp ce-i făcea pe ceilalți să și-o uite pe a lor : ceilalți erau pe calea cea bună. Iar ei nu erau mare lucru : cîștigau puțin cu meseria, erau de capul lor, niște zănatici. Pe de altă parte, ce-i drept, timpul lucra pentru ei într-un oarecare fel, și aveau despre lumea cu putință imagini ce păreau chiar îmbătătoare. Era o mîngîiere pe care amîndoi o găseau jalnică.

Se stabiliseră în provizorat. Lucrau așa cum alții își fac studiile ; își alegeau orariile. Hoinăreau cum numai studenții știu să hoinărească.

Dar din toate părțile îi pîndeau primejdii. Ar fi vrut ca povestea lor să fie povestea fericirii ; prea adeseori nu era decît cea a unei fericiri amenințate. Erau încă tineri, dar timpul trecea repede. Un student bătrîn e sinistru ; un ratat, un mediocru e ceva și mai sinistru. Se temeau.

Aveau timp liber ; dar și timpul lucra împotriva lor. Trebuiau să plătească lumina, gazele și telefonul. Trebuiau să mănînce, în fiecare zi. Trebuiau să se îmbrace, trebuiau să zugrăvească din nou pereții, să schimbe așternutul, să dea rufele la spălat, cămășile la călcat, să cumpere încălțăminte, să ia trenul, să cumpere mobile.

Uneori, economicul îi dădea gata. Le stăpînea gîndurile, și-n mare măsură și cu străşnicie, chiar și viața afectivă. Cînd erau ceva mai bogați, cu cîțiva bani luați înainte, totul te făcea să crezi că fericirea lor în doi era cu neputință de nimicit ; nici o opreliște nu părea să le stăvilească dragos-

tea. Gusturile, fantezia, inventivitatea, poftele lor se contopeau în aceeaşi libertate. Dar clipele acestea erau rare ; mai adesea trebuiau să lupte : la primele semne de lipsuri, nu arareori se ridicau unul împotriva celuilalt. Se înfruntau pentru o nimica toată, pentru o sută de franci risipiţi, pentru o pereche de ciorapi sau pentru nişte vase nespălate. Atunci nu-şi mai vorbeau ceasuri lungi, zile întregi. Mîncau repede amîndoi faţă-n faţă, fiecare cufundat în sine, fără să se privească. Se aşezau fiecare în cîte un colţ al divanului, întorcîndu-şi pe jumătate spatele. Unul sau altul făcea nesfîrşite pasienţe.

Între ei se ridicau banii. Era un zid, un fel de barieră de care se izbeau în fiece clipă. Era ceva mai rău decît mizeria : silă, lipsă de orizont, meschinărie. Îşi trăiau simţămintele îngrădite ale vieţii lor îngrădite, fără viitor, fără alte ieşiri decît minuni cu neputinţă şi visuri nesăbuite care n-aveau nici un temei. Se înăbuşeau. Simţeau că se duc de rîpă.

Desigur, puteau să vorbească de altceva, de-o carte apărută de curînd, de un regizor, de război, sau de alţii, dar li se părea uneori că singurele lor *adevărate* conversaţii priveau banii, confortul şi fericirea. Atunci ridicau glasul, încordarea creştea. Vorbeau, şi-n timp ce vorbeau, îşi dădeau seama de tot ce era în ei caraghios, nesimţitor şi nemernic. Se enervau : prea erau în joc ; se simţeau tacit judecaţi unul de celălalt. Îşi făceau planuri de vacanţă, de călătorii, de apartamente şi apoi le spulberau cu furie ; li se părea

că viaţa lor cea mai reală se ivea în adevărata ei lumină, ca ceva nestatornic şi fără însemnătate. Atunci tăceau şi tăcerea le era plină de duşmănie ; le era necaz pe viaţă şi uneori aveau slăbiciunea să le fie necaz chiar unul pe altul : se gîndeau la studiile lor pierdute, la vacanţele lor fără farmec, la viaţa lor mediocră, la apartamentul ticsit şi la visurile nesăbuite. Se priveau, se găseau urîţi, prost îmbrăcaţi, stingheriţi şi morocănoşi. Pe străzi, automobilele alunecau încet pe lîngă ei. În pieţe, afişele de neon se aprindeau pe rînd. La terasele cafenelelor, oamenii semănau cu nişte peşti plini de mulţumire. Amîndoi urau lumea. Se întorceau acasă pe jos, obosiţi. Se culcau fără să-şi spună o vorbă.

Ajungea ca într-o zi să se clatine ceva, ca o agenţie să-şi închidă uşile, ori să fie găsiţi prea bătrîni sau prea fără regulă în muncă, sau ca unul din ei să se îmbolnăvească, pentru ca totul să se surpe. N-aveau nimic înaintea lor, nici în urma lor. Se gîndeau adesea la subiectul acesta îngrijorător. Fără voie, aduceau mereu vorba despre el. Se vedeau fără lucru luni de zile, primind munci derizorii, ca să poată trăi împrumutînd şi milogindu-se. Atunci, aveau uneori clipe de mare deznădejde : visau birouri, posturi fixe, zile de muncă în toată regula şi un program bine hotărît. Dar imaginile acestea răsturnate poate că-i deznădăjduiau şi mai mult : li se părea că nu izbutesc să se recunoască în chipul, fie chiar şi strălucitor, al unui sedentar ; hotărau că urăsc ierarhiile şi că soluţiile, miraculoase ori nu,

vor veni de aiurea, din lume, din istorie. Își duceau mai departe viața zdruncinată : se potrivea cu pornirea lor firească. Într-o lume plină de scăderi, amîndoi se asigurau lesne că nu era cea mai nedesăvîrșită. Trăiau de azi pe mîine ; cheltuiau în șase ore ceea ce cîștigaseră abia în trei zile ; împrumutau adesea ; mîncau ca vai de lume niște cartofi prăjiți, își fumau împreună ultima țigară, căutau uneori două ceasuri un bilet de metro, purtau cămăși pe care le azvîrliseră, ascultau discuri tocite, circulau oprind automobiliștii ca să-i ia în mașină și, destul de des, nu-și schimbau așternutul cîte cinci-șase săptămîni. Nu erau departe de a crede că, la urma urmei, și viața aceasta avea farmecul ei.

Cînd își evocau împreună viața, obiceiurile, viitorul lor, cînd cu un fel de frenezie se dedau cu totul excesului de închipuire a unor lumi mai bune, își ziceau uneori, cu o melancolie cam anostă, că nu vedeau limpede. Aruncau asupra lumii o privire tulbure, și luciditatea pe care pretindeau c-o au se însoțea adesea cu fluctuații nesigure, cu împăciuiri ambigue și cu diferite considerații care potoleau, minimalizau ori chiar devalorizau o bunăvoință totuși vădită.

Li se părea că aici era o cale, sau o lipsă de cale, care-i definea cu desăvîrșire, și nu numai pe ei, ci și pe toți cei de vîrsta lor. Generațiile precedente, își ziceau ei uneori, putuseră fără îndoială ajunge la o cunoaștere mai precisă a lor și totodată a lumii în care trăiau. Le-ar fi plăcut poate să fi avut douăzeci de ani în timpul războiului din Spania sau în timpul Rezistenței : de fapt, vorbeau după cum îi tăia capul ; li se părea că problemele ce se puneau atunci, problemele care-și închipuiau că trebuie să se fi pus, erau mai limpezi, chiar dacă nevoia de a le răs-

punde se dovedise mai constrîngătoare ; ei n-aveau de-a face decît cu treburi pline de capcane.

Era o nostalgie cam fățarnică : războiul din Algeria începuse cu ei și se prelungea sub ochii lor. Abia-i stingherea ; acționau cîteodată, dar se simțeau rareori nevoiți să acționeze. Multă vreme nu se gîndiră că războiul ăsta le-ar putea tulbura viața, viitorul și concepțiile. Odinioară, fusese adevărat în oarecare măsură : anii lor de studenție îi văzuseră luînd parte, într-un chip mai spontan și adesea aproape entuziast, la mitingurile și manifestațiile de stradă ce caracterizaseră începutul războiului, mobilizarea rezerviștilor, și, mai ales, venirea la putere a gaullismului. O legătură aproape nemijlocită se stabilea atunci între acțiunile acestea, oricît de limitate ar fi fost, și obiectul căruia li se aplicau. Și nu li s-ar fi putut face cu tot dinadinsul o vină că s-au înșelat în cazul acela : războiul nu încetă, gaullismul se instaură, Jérôme și Sylvie își părăsiră studiile. În mediile publicității, îndeobște situate la stînga, într-un fel aproape mitologic, dar mai ușor de definit prin tehnocrație, cultul eficienței, al modernității, al complexității, gustul speculației prospective, tendința mai mult demagogică spre sociologie, și părerea, încă destul de răspîndită, că nouă zecimi din oameni sînt niște tîmpiți abia în stare să laude într-un singur glas gloria oricui și a orice, în mediile publicității așadar, o purtare aleasă cerea să disprețuiești orice politică săptămînală și să nu îmbrățișezi istoria decît cu secolele. De altfel, se întîmplă că oricum gaullismul era un răspuns adecvat, cu mult mai dinamic decît ceea ce la început se declarase pretutindeni că va fi, și a cărui primejdie era de fiecare dată aiurea decît acolo unde se credea că s-ar găsi.

Totuși războiul se prelungea, chiar dacă lor li se părea că-i numai un episod, un fapt aproape secundar. Desigur, nu le era cugetul împăcat. Dar, la urma urmei, nu se mai simțeau răspunzători decît în măsura în care-și aminteau că odinioară războiul îi privea, sau fiindcă aderau, aproape din obișnuință, la imperative morale de-o însemnătate foarte generală. După nepăsarea aceasta, ar fi putut să-și dea seama de deșertăciunea sau poate chiar lipsa de vlagă a multora dintre entuziasmele lor. Dar nu despre aceasta era vorba : văzuseră aproape cu surprindere pe unii dintre vechii lor prieteni că se avîntă, cu sfială sau orbește, în ajutorul pentru F.L.N. [1]. Nu înțeleseseră bine de ce, neizbutind să ia în serios nici o romantică lămurire, de care mai degrabă făceau haz, nici o lămurire politică ce le scăpa aproape cu desăvîrșire. Cît despre ei, rezolvaseră mult mai simplu problema : Jérôme și trei dintre prietenii lui, slujindu-se de proptele cu trecere și de certificate de complezență, izbutiră să fie reformați la vreme.

Totuși, războiul din Algeria, și numai el, îi ocroti aproape doi ani împotriva lor înșiși : la urma urmelor, ar fi putut îmbătrîni mai rău, sau mai repede. Dar nici hotărîrea, nici voința, nici chiar, orice-ar fi spus ei, simțul umorului, nu-i

[1] Front de la Libération Nationale (Frontul Eliberării Naționale).

scăpară cîtva timp încă de un viitor pe care-l zugrăveau cu îngăduință în culorile cele mai mohorîte. Evenimentele care, în 1961 și în 1962, de la puciul din Alger pînă la morții din Charonne hotărîră sfîrșitul războiului, îi făcură să uite, sau mai degrabă să pună o clipă între paranteze, dar cu o ciudată eficacitate, obișnuitele lor preocupări. Prezicerile cele mai pesimiste, frica de-a n-o mai scoate niciodată la capăt, de-a isprăvi înnămoliți, strîmtorați, li se arătară uneori mult mai puțin îngrijorătoare decît ceea ce se petrecea sub ochii lor și-i amenința zilnic.

A fost o epocă tristă și cumplită. Unele gospodine stocau kilogramele de zahăr, sticlele de ulei, cutiile de ton, de cafea și de lapte condensat. Plutoane de gărzi din tineri voluntari, cu căști, îmbrăcați cu mantale impermeabile, încălțați cu bocanci, cu o pușcă mică în mînă, treceau încet de-a lungul bulevardului Sebastopol.

Fiindcă la spatele mașinilor lor atîrnau adesea cîteva numere de ziare vechi despre care erau îndreptățiți să creadă că anumite firi bănuitoare le-ar putea găsi demoralizatoare, subversive, sau numai liberale — *le Monde, Libération, France-Observateur* — li se întîmpla chiar lui Jérôme, lui Sylvie sau prietenilor lor să tragă spaime pe furiș și să aibă iluzii optice îngrijorătoare : erau urmăriți, li se lua numărul vehicolului, erau pîndiți, li se întindea o cursă : cinci legionari cherchelițí îi burdușeau și-i lăsau drept morți pe pavajul umed, la un colț de stradă întunecoasă, într-un cartier cu nume rău...

Această năvălire a martiriului în viața lor zilnică, ce ajungea uneori o adevărată obsesie și li se părea că-i caracteristică unei anumite atitudini colective, dădea zilelor, evenimentelor și gîndurilor o ciudată culoare. Imagini de sînge, de explozie, de furie, de teroare, îi însoțeau oricînd. În unele zile, putea să pară că erau gata la orice ; dar, a doua zi, viața era nestatornică, viitorul întunecat. Visau exil, cîmpii pașnice și croaziere încete. Le-ar fi plăcut să trăiască în Anglia, unde poliția are faima că respectă ființa omenească. Și, toată iarna, pe măsură ce se mergea spre încetarea focului, visară primăvara viitoare, vacanța viitoare, anul următor, cînd, după cum spuneau ziarele, se vor fi potolit patimile fratricide, cînd va mai fi iar cu putință să hoinărești noaptea, cu inima liniștită și cu trupul teafăr.

Presiunea evenimentelor îi sili să ia poziție. Desigur, angajamentul lor a fost numai de suprafață ; nici o clipă nu simțiră că-i privește fundamental ; conștiința lor politică, pe cît o fi existat ca atare, ca formă organizată și de gîndire, iar nu ca o magmă de păreri mai mult sau mai puțin bine orientate, se situa, credeau ei, dincoace sau dincolo de problema algeriană, întemeindu-se mai mult pe utopii decît pe realități, la nivelul unor dezbateri generale care nu prea puteau, o recunoșteau singuri cu toată părerea de rău, să ducă la o punere în practică pregătită în comun. Cu toate acestea, intrară în Comitetul antifascist care tocmai atunci se înființase în cartierul lor. De cîteva ori se sculară la cinci dimineața pentru a merge împreună cu alți trei-patru să lipească afișe

care chemau oamenii să se arate vigilenţi, denunţînd vinovaţii şi complicii lor, înfierînd laşele atentate, cinstind memoria victimelor nevinovate. Răspîndiră manifeste prin toate casele de pe strada lor, şi de vreo trei-patru ori făcură de gardă în imobilele ameninţate.

Luară parte la cîteva manifestaţii. În zilele acelea, autobuzele circulau fără tăbliţe, cafenelele se închideau devreme, şi lumea se grăbea să se întoarcă acasă. Toată ziua, se temeau. Ieşeau, prost dispuşi. Era ora cinci, cădea o ploiţă măruntă. Se uitau la ceilalţi manifestanţi cu mici zîmbete încremenite, îşi căutau prietenii, încercau să vorbească de altceva. Apoi coloanele se formau, se puneau în mişcare, se opreau. Din mijlocul mulţimii lor, vedeau în faţă o mare zonă de asfalt umed şi jalnic, iar pe urmă, cît era bulevardul de larg, linia neagră, şi groasă a C.R.S. [1]-iştilor. Şiruri de camioane de un albastru-închis, cu geamurile zăbrelite, treceau în depărtare. Ei se lăsau de pe un picior pe altul, ţinîndu-se de mînă, jilavi de sudoare ; abia îndrăzneau să strige şi se împrăştiau alergînd la primul semnal.

Nu era lucru mare. Îşi dădeau seama cei dintîi şi se întrebau adesea, în mijlocul gloatei, ce căutau ei acolo, în frig, în ploaie, în cartierele acelea primejdioase — Bastilia, Naţiunea şi Primăria. Le-ar fi plăcut să le dovedească ceva că ceea ce fac e de seamă, trebuitor şi de neînlocuit, că fricoasele lor strădanii au un înţeles pentru ei,

[1] Compagnies Républicaines de Sécurité — detaşamente ale poliţiei franceze.

sînt ceva de care au nevoie, ceva care poate să-i ajute să se cunoască, să se schimbe şi să trăiască. Dar nu ; adevărata lor viaţă era în altă parte, într-un viitor apropiat sau îndepărtat, plin de ameninţări şi el, dar de ameninţări mai subtile, mai viclene ; capcane care nu se pot simţi mreji vrăjite.

După atentatul de la Issy-les-Moulineaux şi scurta manifestaţie care-i urmă, se isprăvi şi activitatea lor militantă. Comitetul antifascist din cartierul lor se mai întruni o dată, luîndu-şi angajamentul de a-şi intensifica acţiunea. Dar, în jurul vacanţelor, chiar şi vigilenţa părea că nu mai are nici un rost.

N-ar fi ştiut să spună ce anume se schimbase o dată cu sfîrşitul războiului. Multă vreme li se păru că nu puteau avea decît impresia că s-a isprăvit ceva, impresia unui sfîrşit, a unei concluzii. Nu un *happy end*, nu o lovitură de teatru ci, dimpotrivă, un sfîrşit lînced, melancolic, lăsînd în urma lui un simţămînt de gol, de amărăciune, înecînd în umbră amintirile. Vremea se tărăgănase, pierise ; o epocă se împlinise ; pacea se întorsese, o pace pe care n-o cunoscuseră niciodată : războiul era pe isprăvite. Dintr-o dată, şapte ani cădeau în trecut : anii lor de studenţie, anii cînd se întîlneau amîndoi, cei mai frumoşi ani din viaţa lor.

Poate că nimic nu se schimbase. Li se mai întîmpla să stea la ferestrele lor, să privească ograda, grădinile, castanul, s-asculte cum cîntă păsările. Alte cărţi, alte discuri se îngrămădiseră pe etajerele care se clătinau. Diamantul electrofonului începea să se tocească.

Munca lor era mereu aceeaşi : făceau aceleaşi anchete ca acum trei ani : Cum vă radeţi ? Vă lustruiţi singuri încălţămintea ? Văzuseră şi revăzuseră filme, făcuseră cîteva călătorii, descoperiseră alte restaurante. Cumpăraseră cămăşi şi încălţăminte, pulovere şi fuste, farfurii, cearşafuri şi fleacuri.

Ce era nou era atît de amăgitor, atît de nesigur, atît de legat numai de povestea şi de visurile lor. Erau obosiţi. Îmbătrîniseră, da. În unele zile, aveau impresia că nu începuseră încă a trăi. Dar, din ce în ce mai mult, viaţa pe care o duceau li se părea nestatornică, trecătoare şi se simţeau fără putere, ca şi cum aşteptarea, strîmtorarea, lipsa de orizont i-ar fi istovit, ca şi cum totul ar fi fost firesc : dorinţele neîmplinite, bucuriile nedesăvîrşite şi timpul pierdut.

Uneori ar fi vrut ca totul să dăinuiască, şi nimic să nu se mai mişte. N-ar avea decît să se lase în voie. Viaţa lor i-ar legăna. S-ar scurge de-a lungul lunilor, de-a lungul anilor, aproape fără să se schimbe, fără să-i constrîngă vreodată. N-ar fi decît armonioasa perindare a zilelor şi a nopţilor, o trecere aproape nesimţită, neîncetata reluare a mereu aceloraşi teme, o nesfîrşită fericire, o savoare îndelungată pe care nici o răsturnare, nici un eveniment tragic, nici o peripeţie nu le-ar mai zgudui.

Alteori, nu mai puteau. Voiau să se bată şi să învingă. Voiau să lupte, să-şi cucerească fericirea. Dar cum să lupţi ? Cu cine ? Cu ce ? Trăiau într-o lume ciudată şi sclipitoare, universul care oglindea civilizaţia mercantilă, închisorile abundenţei, capcanele pline de farmec ale fericirii.

Unde erau primejdiile ? Unde erau ameninţările ? Odinioară, milioane de oameni s-au bătut,

ba chiar se mai bat încă, pentru pîine. Jérôme și Sylvie nu prea credeau că te-ai putea bate pentru divane Chesterfield. Totuși ar fi fost lozinca ce i-ar fi mobilizat cel mai ușor. Li se părea că nimic nu-i privește în programele și acțiunile sindicale : nu le păsa de scoaterea la pensie mai tîrzie, de concediile prelungite, de prînzurile gratuite de la amiază, de săptămînile de treizeci de ore. Voiau supraabundență : visau platine Clément, plaje pustii numai pentru ei amîndoi, călătorii în jurul lumii, hoteluri luxoase.

Dușmanul nu se putea vedea. Sau, mai degrabă, era în ei, îi putrezise, îi cangrenase și-i răvășise. Erau cei păcăliți. Mici ființe supuse, răsfrîngere aidoma a unei lumi care-și bătea joc de ei. Erau cufundați pînă-n gît într-un tort din care nu aveau să guste niciodată decît numai fărîmiturile.

Multă vreme, crizele prin care trecuseră abia le stricaseră voia bună. Nu li se păreau fatale ; nu era vorba de nimic nou. Își ziceau adesea că-i ocrotea prietenia. Strînsa legătură a grupului era o chezășie sigură, un punct de reper statornic, o putere pe care se puteau bizui. Simțeau că aveau dreptate fiindcă se știau solidari, și nimic nu le plăcea mai mult decît să se adune la unul sau la altul, în cîte un anumit sfîrșit de lună deosebit de greu, așezați cu toții la masă în fața unei oale de cartofi cu slănină, și împărțindu-și cele din urmă țigări, cît mai frățește cu putință.

Dar și prieteniile se destrămau. În anumite seri, în locul închis de luptă al încăperilor mici, perechile se înfruntau cu privirea și cu glasul. În anumite seri, înțelegeau în sfîrșit că atît de frumoasa lor prietenie, vocabularul lor aproape ca de inițiați, gagurile lor intime, lumea aceea în comun, vorbirea în comun, gesturile în comun pe care le născociseră nu corespundeau cu nimic : era un univers închircit, o lume istovită care nu ducea nicăieri. Viața lor nu era cucerire, ci numai istovire și împrăștiere. Atunci își dădeau seama cît erau de osîndiți la obișnuință și la inerție. Se plictiseau împreună, ca și cum între ei n-ar fi fost niciodată decît vidul. Multă vreme, jocurile de cuvinte, chefurile, plimbările prin păduri, mesele mari, îndelungatele discuții despre un film, planurile, clevetirile le ținuseră loc de aventură, de istorie și de adevăr. Nu erau însă decît vorbe goale, gesturi zadarnice, fără putere, fără sinceritate, fără viitor, cuvinte de mii de ori repetate, mîini de mii de ori strînse, un ritual care nu-i mai ocrotea.

Atunci încercau un ceas întreg să se înțeleagă la ce film se vor duce. Vorbeau fără rost ca să nu tacă, se jucau de-a ghicitorile sau de-a umbrele chinezești. Cînd rămînea singură, fiecare pereche vorbea cu amărăciune despre celelalte, și uneori de ea însăși ; evocau cu nostalgie apusa lor tinerețe ; își aminteau că fuseseră entuziaști, spontani, plini de adevărate planuri, de imagini strălucite și de dorinți. Visau prietenii noi ; dar abia izbuteau să și le închipuie.

Încet, totuși cu o vădită neînduplecare, grupul se răzleți. Cu o iuțeală năprasnică, uneori brutală, numai în cîteva săptămîni, unii vedeau limpede

că viaţa de odinioară nu va mai fi niciodată cu putinţă. Oboseala era prea mare, iar lumea din jur cerea prea mult. Cei care locuiseră în camere fără apă, mîncaseră la prînz un sfert de franzelă, crezînd că trăiesc după bunul lor plac, cei care întinseseră coarda fără ca să se rupă vreodată, într-o bună zi prindeau rădăcini ; aproape firesc, aproape obiectiv, biruia ispita unei munci stabile, a unui post solid, lunilor duble şi a primelor.

Unul cîte unul, mai toţi prietenii se dădură bătuţi. După timpurile vieţii fără odgoane s-o priponească, urmau timpurile siguranţei. Nu putem, ziceau ei, s-o mai ducem toată viaţa aşa. Şi acel *aşa* era un gest nedesluşit, totodată : viaţa de petreceri nesfîrşite, nopţile prea scurte, vorbăria de florile mărului, vestele roase, corvezile şi metroul.

Încetul cu încetul, fără să bage într-adevăr de seamă, Jérôme şi Sylvie se regăsiră aproape singuri. Li se părea că prietenia nu era cu putinţă, decît numai cînd mergeau cot la cot şi duceau aceeaşi viaţă. Dacă însă o pereche dobîndea deodată ceea ce pentru cealaltă pereche însemna aproape bogăţie ori făgăduiala unei bogăţii în viitor, iar cealaltă în schimb se bucura de libertatea-i păstrată, erau acum două lumi ce parcă se înfruntau. Nu mai erau certuri trecătoare, ci rupturi, dezbinări adînci, răni care n-aveau să se mai vindece de la sine. O neîncredere care, cu cîteva luni mai înainte, ar fi fost cu neputinţă, se statornicea în toate întîlnirile lor. Îşi vorbeau în silă ; parcă se sfidau în fiece clipă.

Amîndoi fură aspri, fură nedrepţi. Pomeniră de trădare, de abdicare. Le plăcea să fie de faţă la fulgerătoarea pustiire pe care banii, ziceau ei, o făceau în cei care-i jertfiseră totul, dar gîndeau că ei îi mai scapă încă. Văzură cum foştii lor prieteni se stabilesc aproape fără greutate, aproape prea bine, într-o ierarhie ţeapănă, şi aderă, fără şovăire, la lumea în care intrau. Îi văzură cum se ploconesc, se strecoară pe nesimţite şi-i încîntă puterea, înrîurirea şi răspunderea lor. Prin ei, credeau că descoperă tocmai ceea ce era cu totul opus propriei lor lumi : lumea care îndreptăţea laolaltă banii, munca, publicitatea, priceperea, o lume care valorifica experienţa, o lume care-i tăgăduia, lumea serioasă a şefilor, lumea puterii : aproape credeau că foştii lor prieteni erau pe cale de a fi păcăliţi.

Jérôme şi Sylvie nu dispreţuiau banii. Dimpotrivă, poate că ţineau prea mult la ei : le-ar fi plăcut temeinicia, siguranţa şi calea limpede spre viitor. Băgau de seamă toate semnele statorniciei : voiau să fie bogaţi. Şi dacă nu primeau încă să se îmbogăţească, e pentru că n-aveau nevoie de salarii : imaginaţia, cultura lor nu le îngăduiau să gîndească decît în milioane.

Se plimbau adeseori seara, trăgeau în piept vîntul, îşi lipeau nasul de vitrine. Lăsau în urma lor al treisprezecilea arondisment foarte apropiat, din care nu prea cunoşteau decît calea Gobelins, datorită celor patru cinematografe ale ei, se fereau de groaznica stradă Cuvier, ce i-ar fi dus numai prin împrejurimile şi mai groaznice ale

gării Austerlitz, şi apucau mai totdeauna pe strada Monge, apoi pe *rue des Ecoles*, ajungeau la bulevardul Saint-Michel, sau Saint-Germain, şi de acolo, după zile sau anotimpuri, la Palais-Royal, la Operă sau la gara Montparnasse, Vavin, la strada d'Assas, Saint-Sulpice şi la Luxembourg. Mergeau agale. Se opreau în faţa fiecărui anticar, îşi pironeau ochii pe vitrinele întunecoase, desluşeau, printre zăbrele, răsfrîngerile roşcate ale unei canapele de piele, podoaba de frunze a unei farfurii sau a unui vas de faianţă, lucirea unui pahar de cristal sau a unui sfeşnic de aramă, fineţea unui scaun de trestie împletită.

Din popas în popas, anticari, librari, negustori de discuri, liste de restaurante, agenţii de călătorie, magazine de lenjerie, apoi croitori, brînzari, cizmari, cofetari, mezelării de lux, papetării, itinerariile lor alcătuiau adevăratul lor univers : acolo li se aflau ambiţiile şi speranţele. Acolo era adevărata viaţă, viaţa pe care voiau s-o cunoască, pe care voiau s-o ducă : pentru somonii aceştia, pentru covoarele, pentru cristalele acestea îi aduseseră pe lume, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, o funcţionară şi o coafeză.

A doua zi, cînd viaţa-i frămînta din nou, cînd iar se punea în mişcare marea maşină de publicitate, ai cărei mici pioni erau, li se părea că nu uitaseră cu totul minunile pierdute în umbră, tainele dezvăluite de căutarea lor plină de rîvnă din timpul nopţii. Se aşezau în faţa acestor oameni care cred în mărcile fabricilor, în sloganuri, în imaginile ce li se propun, şi mănîncă grăsime de

bou ciopîrţit găsindu-i foarte gustoasă mireasma vegetală şi mirosul de alună (dar oare ei înşişi, fără să prea ştie de ce, cu simţămîntul ciudat, aproape îngrijorător că le scăpa ceva, nu găseau şi ei frumoase unele afişe, grozave unele sloganuri, geniale unele filme-publicitare ?). Se aşezau şi-şi puneau în mişcare magnetofoanele, făceau *hm, hm* cu glasul care trebuia, umblau cu şiretlicuri la interviuri, îşi dădeau peste cap analizele şi visau nelămurit altceva.

Cum să facă avere ? Era o problemă cu neputință de rezolvat. Şi totuşi, pare-se că zilnic indivizi răzleţi izbuteau, pe propria lor socoteală, s-o dezlege foarte bine. Iar pildele acelea de urmat, veşnic chezaşe pentru puterea intelectuală şi morală a Franţei, cu feţe zîmbitoare şi pricepute, şirete, îndărătnice, pline de sănătate, de hotărîre şi de modestie, erau tot atîtea chipuri cucernice pentru a-i învăţa pe ceilalţi să rabde şi cum să se poarte, cei care stau pe loc, tropăie din picioare, îşi stăpînesc furia, şi muşcă ţărîna.

Ştiau totul despre ascensiunea acestor ocrotiţi ai zeiţei norocului, escroci, politehnicieni cinstiţi, rechini ai finanţei, literaţi fără corecturi, *globe-trotter*-i, pionieri, negustori de supă în pungi, agenţi imobiliari de periferie, *crooner*[1]-i, *play-boys*[2], căutători de aur, învîrtitori de milioane. Povestea lor era simplă. Erau încă tineri şi rămăseseră frumoşi, cu sclipirea experienţei în fundul ochilor, tîmplele cărunte ale anilor întunecaţi,

[1] Dizeur (engl.).
[2] Băiat de bani gata care duce o viaţă extravagantă (engl.).

zîmbetul deschis şi cald care ascundea dinţii lungi, lacomi, policarii ce se puteau împotrivi şi glasul ademenitor.

Se vedeau bine în rolurile acestea. Ar avea o piesă în trei acte în fundul unui sertar. În grădina lor s-ar găsi petrol şi uraniu. Multă vreme ar trăi în mizerie, în lipsuri şi-n nesiguranţă. Ar visa să ia, fie chiar o singură dată, clasa întîi în metro. Şi apoi, deodată, brutală, cu părul vîlvoi, neaşteptată, bubuind ca tunetul : bogăţia ! Piesa le-ar fi primită, zăcămîntul descoperit, geniul lor recunoscut. Ar ploua cu contracte, iar ei şi-ar aprinde havanele cu bancnote de o mie.

Ar fi o dimineaţă ca toate celelalte. Sub uşa de la intrare ar fi fost vîrîte trei plicuri, lungi şi înguste, cu anteturi impunătoare, gravate în relief, cu inscripţii precise în toată regula, bătute la o I.B.M.[1] Le-ar cam tremura mîinile, deschizîndu-le : ar fi trei cecuri cu puzderie de cifre. Sau, o scrisoare :

„Domnule,

Dl. Podevin, unchiul dumneavoastră, murind ab intestat[2]...“ iar ei şi-ar trece mîna pe faţă, necrezîndu-şi ochilor, bănuind că mai visează ; ar deschide larg fereastra.

Astfel visau nătărăii fericiţi : moşteniri, lotul cel mare şi pariuri pe primii trei cai din aceeaşi cursă. Cîştigau toţi banii din Monte-Carlo ; într-un vagon gol, o sacoşă uitată într-o plasă :

[1] Maşină electronică.
[2] Fără a lăsa testament (lat.).

teancuri de hîrtii mari ; într-o duzină de stridii, un colier de perle. Sau două fotolii *Boulle* la un ţăran analfabet din Poitou.

Îi cuprindea o mare însufleţire. Uneori, ceasuri, zile întregi, le venea o poftă frenetică de care nu mai puteau scăpa, să fie peste măsură de bogaţi, îndată şi pentru totdeauna. Era o dorinţă nebună, bolnăvicioasă, apăsătoare, ce parcă le conducea pînă şi cel mai neînsemnat gest. Bogăţia ajungea opiul lor. Îi ameţea. Se lăsau pradă delirului celor închipuite. Oriunde se duceau, nu mai băgau de seamă decît banii. Erau chinuiţi mereu, numai cu gîndul la milioane şi la bijuterii.

Mergeau regulat la marile vînzări din sălile Drouot şi Galliéra. Se amestecau printre domnii care, cu un catalog în mînă, cercetau tablourile. Vedeau împrăştiindu-se pasteluri de Degas, timbre rare, monede de aur stupide, ediţii gingaşe de La Fontaine sau de Crébillon luxos legate de Lederer, minunate mobile cu ştampila lui Claude Séné sau a lui Oehlenberg, tabachere de aur şi de email. Funcţionarul însărcinat cu evaluarea şi vînzarea le prezenta pe rînd ; cîteva persoane cu înfăţişare gravă se apropiau să le controleze ; un murmur se ridica în sală. Licitaţia începea. Preţurile se urcau. Apoi cădea ciocanul, se isprăvise, obiectul dispărea, cinci-zece milioane treceau pe lîngă ei de le puteau atinge cu mîinile.

Cîteodată urmăreau cumpărătorii ; aceşti fericiţi muritori nu erau de cele mai multe ori decît

subalterni, funcţionarii anticarilor, secretari particulari, oameni de paie. Ajungeau astfel pînă în pragul unor case sobre, pe calea Oswaldo-Cruz, bulevardul Beauséjour, strada Maspéro, strada Spontini, Villa Said şi calea Roule. Dincolo de porţile cu grilaj, de copăceii de merişor, de aleile prunduite, prin perdelele uneori abia trase, zăreau încăperi mari, cam întunecoase ; desluşeau contururi vagi de divanuri şi de fotolii, petele nelămurite dintr-un tablou impresionist. Şi se întorceau înapoi din drum, gînditori şi întărîtaţi.

Ba chiar, într-o zi, gîndiră să fure. Vreme îndelungată se închipuiră îmbrăcaţi în negru, cu o mică lampă electrică în mînă, un cleşte şi un diamant de geamgiu în buzunar, furişîndu-se noaptea într-un imobil, luînd-o spre pivniţe, spărgînd broasca simplă a unei platforme de urcat greutăţi, ajungînd la bucătării. Ar fi apartamentul unui diplomat în misiune, al unui financiar veros, totuşi de un bun-gust desăvîrşit, al unui mare diletant sau al unui amator de artă luminat. I-ar cunoaşte ungherele cele mai ascunse. Ar şti unde să găsească mica fecioară din secolul al doisprezecelea, panoul oval de Sebastiano del Piombo, desenul de Fragonard, cele două tablouaşe de Renoir, micul Boudin, un Atlan, un Max Ernst, un de Staël, monezile, cutiile cu muzicuţă, bombonierele, argintăria, faianţele din Delft. Ar avea gesturi precise şi hotărîte, ca şi cum le-ar mai fi făcut de nenumărate ori. S-ar mişca fără grabă din loc în loc, siguri de ei, fără să dea greş, stă-

pîni pe ei, cu sînge rece, ca un Arsène Lupin din timpurile moderne. Nici un muşchi al feţei nu le-ar tresări. Una cîte una, vitrinele ar fi sparte ; una cîte una, pînzele coborîte din perete şi cuiele scoase din rame.

Jos i-ar aştepta maşina lor. În ajun şi-ar fi umplut rezervorul cu benzină. Ar avea paşapoarte în regulă. De multă vreme s-ar fi pregătit să plece. Cuferele i-ar aştepta la Bruxelles. Ar lua drumul spre Belgia, ar trece graniţa nestingheriţi. Apoi, încetul cu încetul, fără zor, şi-ar vinde prada în Luxemburg, la Anvers, la Amsterdam, la Londra, în Statele-Unite şi-n America de Sud. Ar face ocolul pămîntului. Ar rătăci îndelung, după bunul lor plac. În sfîrşit, s-ar stabili într-o ţară cu climă plăcută. Ar cumpăra undeva, pe malurile lacurilor italiene, la Dubrovnik, în Baleare sau la Cefalu, o casă mare de piatră albă, pierdută în mijlocul unui parc.

Desigur, nu făcură nimic. Nici măcar nu cumpărară un bilet la Loteria naţională. Cel mult, în partidele lor de pocher — pe care-l descopereau atunci şi era pe cale de-a ajunge ultimul refugiu al prieteniilor obosite — se arătară de o îndîrjire care, cîteodată, putea să pară suspectă. În unele săptămîni, jucară pînă la trei-patru partide, şi fiecare îi ţinea treji pînă la primele ore ale zilei. Jucau cu miză mică, atît de mică încît n-aveau decît impresia riscului şi numai iluzia cîştigului. Şi totuşi, cînd cu perechi mici, făcînd cacialma, aruncaseră dintr-o dată pe masă un teanc de jetoane, reprezentînd cel puţin trei sute de franci (vechi), şi ridicaseră potul, cînd cîştigaseră şase sute de franci în hîrtii, îi pierduseră în trei lovituri, îi recîştigaseră, ba chiar mult mai mult, în alte şase, un mic zîmbet triumfător le lumina faţa : biruiseră norocul şi neînsemnata lor îndrăzneală dăduse roade : nu erau departe de a se simţi eroici.

O anchetă agricolă îi purtă prin toată Franţa. Se duseră în Lorena, în Saintonge, în Picardia, Beauce şi Limagne. Văzură notari din moşi-strămoşi, angrosişti ale căror camioane brăzdau un sfert din Franţa, industriaşi înfloritori, *gentlemen-farmer* [1]-i însoţiţi totdeauna de o haită de cîini mari, roşcaţi şi de *factotum*-i la pîndă.

Podurile gemeau de grîu ; în curţile mari, pavate, tractoarele sclipitoare şedeau faţă în faţă cu maşinile negre ale stăpînilor. Jérôme şi Sylvie treceau prin refectorul muncitorilor, prin uriaşa bucătărie în care trebăluiau cîteva femei, prin sala comună cu podeaua îngălbenită, unde nimeni nu umbla decît cu papuci de pîslă, cu căminu-i impunător, televizorul, jilţurile cu rezemători, căpisterele de stejar deschis, arămurile, blidele de cositor şi faianţele. La capătul unui coridor îngust, îmbîcsit de mirosuri, o uşă dădea în birou. Părea o încăpere aproape mică de ticsită ce era. Lîngă un telefon vechi, cu manivelă, aninat în perete, un *planning* rezuma viaţa fermei, însămînţările cu grîu, proiectele, devizele, scadenţele ; un traseu elocvent dovedea randamente record. Pe o masă supraîncărcată cu chitanţe, cu foi de plată, cu referate şi cu hîrţoage, un registru legat în pînză neagră, deschis la data zilei, arăta lungile coloane ale unei contabilităţi înfloritoare. Diplome înrămate — tauri, vaci cu lapte, scroafe premiate — se învecinau cu fragmente de cadastre, cu hărţi de stat-major, fotografii de turme şi de crescătorii de păsări, prospecte în patru culori de tractoare, de batoze, de smulgătoare şi de semănători.

[1] Mare proprietar funciar care-şi exploatează singur moşia (engl.).

Acolo îşi puneau în mişcare magnetofoanele. Se informau grav despre inserarea agriculturii în viaţa modernă, despre contradicţiile exploatării rurale franceze, despre fermierul de mîine, despre Piaţa comună, despre hotărîrile guvernamentale cît priveşte grîul şi sfecla, despre stabulaţia vitelor şi despre paritatea preţurilor. Dar mintea le era în altă parte. Se vedeau umblînd de colo pînă colo prin casa părăsită. Urcau scări ceruite, pătrundeau în odăi cu obloanele trase care miroseau a închis. Sub învelitori de pînză neagră se odihneau mobile venerabile. Deschideau dulapuri în perete înalte de trei metri, pline de cearşafuri înmiresmate cu levănţică, de pocale şi de argintărie.

În penumbra podurilor, descopereau nebănuite comori. În pivniţele nesfîrşite, îi aşteptau butoaiele mari şi altele mai mici, ulcioarele pline cu untdelemn şi cu miere, poloboacele de sărături, şuncile afumate cu ienupăr şi butoiaşele cu tescovină.

Umblau prin spălătoriile răsunătoare, prin magaziile de lemne, prin magaziile de cărbuni, prin locurile în care se păstrau fructele unde, pe împletituri de nuiele suprapuse, se aliniau la nesfîrşit mere şi pere, prin lăptăriile cu mirosuri acrişoare unde se îngrămădeau bulgări mari de unt proaspăt, fălindu-se cu urma lor jilavă, bidoanele de lapte, străchinile cu smîntînă proaspătă, cu brînză de vaci şi cu brînză moale şi fermentată.

Treceau prin staule, prin grajduri, prin ateliere, fierării şi şoproane, pe lîngă cuptoare în care se coceau pîini mari, rotunde, prin depozite pline cu saci şi prin garaje.

Din vîrful castelului de apă, vedeau toată ferma, cuprinzînd în cele patru laturi ale ei curtea cea mare pavată, cu amîndouă portalurile arcate, crescătoria de păsări şi de porci, grădina de zarzavat, livada, drumul mărginit cu platani care ducea la şoseaua naţională şi, de jur împrejur, la nesfîrşit, dungile mari, galbene, ale ogoarelor de grîu, pădurile bătrîne, crîngurile, păşunile, făgaşele negre şi drepte din drum pe care, uneori, trecea-n goană sclipirea unei maşini, şi dunga şerpuitoare a plopilor de-a lungul unui rîu strîns între maluri şi aproape nevăzut, pierzîndu-se în zare spre colnice înceţoşate.

Atunci se iveau, rînduri-rînduri, alte miraje. Erau pieţe uriaşe, lungi galerii de prăvălii şi restaurante nemaipomenite. Li se punea la îndămînă tot ce se mănîncă şi se bea. Erau lăzi, coşuri de răchită şi de pai, panere din care se revărsau

mere mari galbene sau roşii, pere lungăreţe şi struguri viorii. Se expuneau fructele manghierului cît şi smochine, pepeni galbeni şi verzi, lămîi, rodii, saci de migdale, de nuci, de fisticuri, lădiţe cu struguri de Smirna şi cu stafide, cu banane uscate, cu fructe zaharisite şi curmale uscate, galbene şi străvezii.

Erau mezelării, temple cu mii de coloane, cu tavane peste măsură de încărcate cu şunci şi cu cîrnaţi, peşteri întunecoase unde se îngrămădeau munţi de carne de porc tăiată mărunt şi prăjită în grăsime, de caltaboşi răsuciţi ca nişte funii, balerci de varză murată, de măsline vineţii, de scrumbii sărate şi de castraveţi verzi.

Sau, de-o parte şi de alta a unei străzi, vedeau două şiruri de purcei de lapte, de mistreţi spînzuraţi de picioare, de hălci de vacă, de iepuri, de gîşte îndopate şi de căprioare cu ochi sticloşi.

Treceau prin băcănii pline de arome plăcute, prin patiserii minunate, unde tartele se aliniau cu sutele, prin bucătării strălucitoare, cu mii de căldăruşe de aramă.

Se scăldau în belşug. Lăsau să se înalţe hale imense. Înaintea lor se iveau raiuri de şunci, de brînzeturi şi de alcooluri. Îi îmbiau prînzuri gata aşezate, împodobite cu feţe de masă strălucitoare şi presărate din plin cu flori, acoperite cu cristaluri şi cu farfurii de preţ. Erau zeci de pateuri în aluat, în castronele închise de lut, zeci de somoni, de ştiuci, de păstrăvi, de homari, de jigouri legate cu panglici la os, cu mîner de corn sau de argint, zeci de iepuri şi de prepeliţe, de

mistreţi aburind, brînzeturi mari cît roata carului şi armate întregi de sticle.

Se iveau locomotive, trăgînd vagoane încărcate cu vaci grase ; camioane cu oi behăitoare se dădeau în lături, lădiţe cu languste se ridicau în grămezi ca nişte piramide. Milioane de pîini ieşeau din mii de cuptoare. Tone de cafea erau descărcate din corăbii.

Apoi, şi mai departe — amîndoi închideau ochii pe jumătate — în mijlocul pădurilor şi al pajiştilor, de-a lungul rîurilor, la porţile deşerturilor, sau povîrnite spre mare, vedeau cum pe pieţe largi, pardosite cu marmură, se înalţă cartiere de-o sută de etaje.

Mergeau pe lîngă faţadele de oţel, de lemn rar, de sticlă şi de marmură. În holul central, pe un perete de cristal ce răsfrîngea în tot cartierul milioane de curcubeie, ţîşnea de la etajul cincizeci o cascadă pe care o împrejmuiau ameţitoarele spirale a două scări de aluminiu.

Jérôme şi Sylvie erau luaţi de ascensoare. Mergeau prin coridoare cu multe cotituri, urcau trepte de cristal, cutreierau galerii scăldate în lumini, unde se aliniau, cît vedeai cu ochii, statui şi flori, unde curgeau pîraie limpezi, pe albii de pietricele de toate culorile.

Înaintea lor se deschideau uşi. Descopereau piscine în plin cer, curţi interioare pavate, săli de lectură, odăi tăcute, teatre, colivii mari, grădini, acvarii, muzee minuscule, zămislite numai pentru folosinţa lor, unde în cele patru unghiuri dintr-o mică încăpere cu colţurile tăiate se înfăţişau ochilor patru portrete flamande. Unele săli erau numai stînci, altele numai jungle ; în altele, marea îşi spărgea valurile, iar în altele se plimbau păuni. De tavanul unei săli rotunde, atîrnau mii de flamuri. Din labirinturi nesfîrşite răsunau muzici suave ; o sală de formă ciudată n-avea, pare-se, altă menire decît să dezlănţuiască ecouri care nu se mai isprăveau ; podeaua alteia, după orele zilei, reproducea schema schimbătoare a unui joc foarte încurcat.

În uriaşele subsoluri, cît vedeai cu ochii, lucrau maşini supuse.

Se lăsau în voie din minune în minune, din surpriză în surpriză. Era de ajuns că trăiesc şi sînt acolo, pentru ca lumea întreagă să li se dăruie. Corăbiile, trenurile şi rachetele lor brăzdau toată planeta. Lumea era a lor, cu provinciile ei acoperite cu grîne, mările-i pline de peşti, piscurile, pustiurile, cîmpiile înflorite, plajele, insulele, copacii, comorile, uzinele imense, părăsite de multă vreme, ascunse sub pămînt, unde pentru ei se ţeseau cele mai frumoase stofe de lînă şi cele mai strălucitoare mătăsuri.

Cunoşteau nenumărate fericiri. Se lăsau purtaţi în goana mare de cai sălbatici, prin vijelioase cîmpii întinse, cu ierburi înalte. Se urcau pe cele mai înalte piscuri. Cu schiurile în picioare, coborau povîrnişuri repezi sădite cu brazi gigantici. Înotau în lacuri nemişcate. Umblau prin ploaia biciuitoare, trăgînd în piept mireasma ierburilor. Se lungeau la soare. De pe o înălţime, descope-

reau vîlcele smălţate cu flori de cîmp. Mergeau prin păduri nemărginite. Se iubeau în odăi pline de umbră, de covoare groase şi de divanuri adînci.

Apoi visau porţelanuri de preţ, decorate cu păsări exotice, cărţi legate în piele, tipărite în caractere elzevir, pe foi de Japonia, în tocitoare, cu margini late, albe, şi muchia nerotunjită pe care ochiul se odihneşte cu desfătare, mese de mahon, veşminte viu colorate de mătase ori de in, moi şi comode, odăi mari şi luminoase, braţe de flori, covoare Buhara şi cîini doberman neastîmpăraţi.

Trupurile şi mişcările lor erau nespus de frumoase, iar privirile senine, inimile străvezii şi zîmbetele limpezi.

Într-o scurtă apoteoză, vedeau clădindu-se palate gigantice. Pe cîmpii netede, se aprinseseră mii de focuri ca-n serbările publice, milioane de oameni veneau să cînte *Messia*. Pe terase colosale, zeci de alămuri executau *Recviem*-ul de Verdi. Poeme erau gravate pe coasta munţilor. În pustiuri se iveau grădini. Oraşe întregi nu erau decît fresce.

Dar imaginile acestea sclipitoare care veneau cu grămada se repezeau înaintea lor şi curgeau într-un val întretăiat şi neistovit, toate imaginile acestea ameţitoare prin repeziciunea, lumina şi triumful lor, la început li se părea că se înlănţuie cu o surprinzătoare necesitate şi o nesfîrşită armonie, ca şi cum în faţa ochilor lor uluiţi s-ar fi ridicat deodată o privelişte desăvîrşită, un tot spectaculos şi biruitor, o imagine deplină a lumii, o organizare bine închegată pe care, în sfîrşit, puteau s-o înţeleagă şi s-o desluşească. Mai întîi li se părea că senzaţiile lor se înzeceau, că se mărea la nesfîrşit facultatea lor de a vedea şi de a simţi, şi că o minunată fericire le însoţea cel mai mic gest, le ritma paşii, le pătrundea viaţa : lumea venea spre ei, amîndoi ieşeau înaintea lumii, şi nu mai conteneau s-o descopere. Viaţa le era iubire şi înflăcărare. Patima lor nu mai cunoştea margini ; libertatea le era nestingherită.

Dar se înăbuşeau sub îngrămădirea amănuntelor. Imaginile se mai ştergeau, se încurcau ; nu mai puteau ţine minte decît abia cîteva fărîme, străvezii şi nedesluşite, firave, obsedante şi prosteşti, sărăcite. Nu mai era o mişcare de ansamblu, ci tablouri răzleţe, nici o unitate senină, ci o fragmentare încleştată, ca şi cum imaginile acelea n-ar fi fost niciodată decît răsfrîngeri foarte îndepărtate, din cale-afară de întunecate, scînteieri amăgitoare, care piereau abia născute, pulbere : proiecţia derizorie a celor mai stîngace dorinţi ale lor, nesimţita spulberare a neînsemnate splendori, zdrenţe de visuri pe care n-ar putea niciodată să le apuce.

Credeau că-şi închipuie fericirea ; credeau că născocirea lor era liberă, minunată şi că-n valuri neîncetate pătrundea universul. Credeau că le ajungea să meargă pentru ca mersul lor să fie o fericire. Dar se regăseau singuri, nemişcaţi şi cam

goliţi. O cîmpie cenuşie şi îngheţată, o stepă uscată : nici un palat nu se înălţa la porţile pustiurilor, nici o esplanadă nu le slujea drept zare.

Şi din căutarea aceasta nebună a fericirii, din minunatul simţămînt de a fi ştiut oarecum, o clipă, s-o zărească în treacăt, s-o ghicească, din nemaipomenita călătorie, din imensa cucerire, fără ca ei să se mişte, din orizonturile descoperite, din plăcerile presimţite, din tot ce ar fi fost cu putinţă în visul acesta nedesăvîrşit, din avîntul, încă stîngaci, încurcat şi totuşi poate gata s-ajungă la hotarul celor ce nu se pot spune în cuvinte, încărcat cu emoţii noi, cu cerinţe noi, din toate nu mai rămînea nimic : deschideau ochii, îşi auzeau din nou glasul, bombănitul nedesluşit al interlocutorului, motorul magnetofonului care torcea ; vedeau în faţa lor, lîngă un rastel de arme unde se rînduiau în trepte paturile patinate şi ţevile lucioase de unsoare a cinci puşti de vînătoare, jocul pestriţ al cadastrului, în centrul căruia recunoşteau, mai fără surprindere, cadrilaterul aproape închis al fermei, chenarul cenuşiu al drumeagului, micile puncte aliniate ale platanilor, dungile mai apăsate ale şoselelor naţionale.

Iar mai tîrziu, se găseau ei înşişi pe drumeagul acesta cenuşiu, mărginit de platani. Erau micul punct sclipitor pe drumul negru şi lung. Erau un ostrov de sărăcie pe întinsa mare a belşugului. Priveau în jurul lor ogoarele mari, galbene, cu micile pete roşii ale macilor. Se simţeau striviţi.

PARTEA A DOUA

Încercară să fugă.

Nu poţi trăi multă vreme în frenezie. Încordarea era prea puternică în lumea asta care făgăduia atîta şi nu dădea nimic. Nu mai aveau răbdare. Într-o zi, parcă înţeleseră că le trebuie un refugiu.

La Paris, viaţa lor bătea pasul pe loc. Nu mai înaintau. Şi întrecîndu-se fără încetare unul pe altul — cu luxul de amănunte neînsemnate ce le caracteriza fiecare vis — amîndoi se închipuiau uneori mic-burghezi de patruzeci de ani, el, animatorul unei reţele de vînzări din casă-n casă (Protecţia familială, Săpunul pentru orbi, Studenţii nevoiaşi), ea, bună gospodină şi apartamentul lor curăţel, maşinuţa lor, mica pensiune de familie unde şi-ar petrece toate vacanţele şi televizorul lor. Sau, dimpotrivă, dar era şi mai rău, boemi bătrîni, cu gulere răsucite şi pantaloni de catifea, în fiecare seară la aceeaşi terasă din Saint-Germain sau din Montparnasse, trăind de azi pe mîine din rare ocazii, meschini pînă-n vîrful unghiilor negre.

Clubul cărţii digitale 2023

Visau să trăiască la ţară, la adăpostul oricărei ispite. Ar duce o viaţă cumpătată şi limpede. Ar avea o casă albă de piatră, la intrarea într-un sat, pantaloni călduroşi de catifea ripsată, bocanci, o vestă de sport impermeabilă, cu glugă, un baston cu vîrful ferecat, o pălărie, şi-n fiecare zi ar face plimbări lungi prin păduri. Apoi s-ar întoarce acasă, şi-ar pregăti ceai şi *toast* [1]-uri ca englejii, ar pune butuci mari în cămin ; ar aşeza pe discul electrofonului un cvartet pe care nu s-ar mai sătura nicicînd să-l asculte, ar citi marile romane pe care n-avuseseră niciodată vreme să le citească, şi-ar primi prietenii.

Aceste scurte visări cîmpeneşti erau dese, ajungeau însă rar la faze de adevărate proiecte. Ce-i drept, de vreo două-trei ori se întrebară ce meserii ar putea găsi la ţară : nu era nici una. Într-o zi, le trecu prin minte să devină institutori, dar se dezgustară îndată, gîndindu-se la clasele peste măsură de pline şi la zilele istovitoare. Vorbiră într-o doară să se facă librari ambulanţi ori s-o pornească să fabrice oale rustice într-un *mas* [2] părăsit din Provenţa. Apoi îşi închipuiră cu plăcere că n-ar sta la Paris decît trei zile pe săptămînă, cîştigînd cu ce să trăiască după plac timpul rămas, în Yonne sau în Loiret. Dar embrionii aceştia de plecare nu mergeau niciodată prea departe. Nu cercetau niciodată ce era cu putinţă, sau mai degrabă, cu neputinţă.

[1] Pîine prăjită (engl.).
[2] Fermă (în provensală).

Visau să-şi părăsească munca, să lase tot baltă şi să plece la întîmplare. Visau să pornească iar de la nimic, să reînceapă totul pe temeiuri noi. Visau rupturi şi rămas bun.

Totuşi gîndul prindea, se înrădăcina cu încetul în ei. Pe la mijlocul lui septembrie 1962, la întoarcerea din vacanţa proastă, stricată de ploaie şi de lispa de bani, parcă se hotărîseră. Un anunţ apărut în *Le Monde*, în primele zile din octombrie, oferea posturi de profesori în Tunisia. Şovăiră. Nu era prilejul ideal — visaseră Indiile, Statele-Unite şi Mexicul. Nu era decît o neînsemnată ofertă banală, care nu făgăduia nici avere, nici aventură. Nu se simţeau ispitiţi. Dar aveau cîţiva prieteni la Tunis, foşti colegi de clasă şi de facultate, şi apoi căldura, Mediterana albastră de tot, ademeneala altei vieţi, a unei adevărate plecări, a unei alte munci ; se înţeleseră să se înscrie. Fură primiţi.

Adevăratele plecări se pregătesc multă vreme înainte. Aceasta fu neizbutită. Semăna cu o fugă. Două săptămîni alergară din birou în birou, pentru vizitele medicale, pentru paşapoarte, pentru vize, pentru bilete şi pentru bagaje. Apoi, cu patru zile înaintea plecării, aflară că Sylvie, care avea două certificate de licenţă, era numită la liceul tehnic din Sfax, la două sute şaptezeci de kilometri de Tunis, iar Jérôme, care nu era decît propedeut [1], institutor la Mahares, treizeci şi cinci de kilometri mai departe.

[1] Persoană care urmează cursurile pregătitoare pentru licenţa în litere.

Era o veste proastă. Voiră să se lase păgubaşi. Voiau, credeau că se duc la Tunis, unde erau aşteptaţi şi unde li se oprise o locuinţă. Dar era prea tîrziu. Îşi subînchiriaseră apartamentul, luaseră bilete şi-şi dăduseră serata de rămas bun. Se pregătiseră de mult să plece. Şi apoi, Sfax, al cărui nume abia îl cunoşteau, era capătul pămîntului, pustiul şi, cu gustul lor atît de puternic pentru situaţiile extreme, nici nu-i mai supăra gîndul că vor fi despărţiţi de toate, îndepărtaţi de toate, izolaţi cum nu mai fuseseră niciodată. Totuşi, găsiră că un post de institutor era, dacă nu o prea mare decădere, cel puţin o slujbă prea grea : Jérôme izbuti să-şi rezilieze angajamentul : un singur salariu le va îngădui să trăiască pînă va găsi, pe loc, o muncă oarecare.

Aşadar plecară. Toţi îi însoţiră la gară, şi la 23 octombrie dimineaţa, cu patru lăzi de cărţi şi un pat de campanie, se îmbarcau la Marsilia pe *Commandant-Crubellier*, cu destinaţia Tunis. Marea era rea şi dejunul nu era bun. Fură bolnavi, luară caşete cu prafuri şi dormiră adînc. A doua zi, se zărea Tunisia. Vremea era frumoasă. Îşi zîmbiră. Văzură o insulă despre care li se spuse că se cheamă insula Plană, apoi plaje mari, lungi şi înguste, iar după La Goulette, pe lac, zboruri de păsări călătoare.

Erau fericiţi c-au plecat. Li se părea că ieşeau dintr-un iad de metrouri ticsite, de nopţi prea scurte, de dureri de dinţi şi de nesiguranţă. Nu vedeau limpede. Viaţa lor nu fusese decît un fel de joc neîncetat pe o frînghie întinsă, care nu

ducea nicăieri : o foame năprasnică şi aprigă, o dorinţă deşartă, nemărginită şi fără reazim. Se simţeau istoviţi. Plecau să se îngroape, ca să uite, ca să se potolească.

Soarele strălucea. Vaporul înainta încet şi-n tăcere prin trecătoarea îngustă de la intrarea în port. Pe drumul foarte apropiat, oameni în picioare, în trăsuri descoperite, le făceau semne mari. Erau pe cer nouraşi albi opriţi locului. Se şi încălzise. Plăcile de întărire ale balustradei din jurul punţii erau încropite. Sub ei, pe punte, marinarii strîngeau grămadă şezlongurile şi înfăşurau pînzele lungi gudronate care apărau fundul corăbiei. Se formau cozi la podeţele de debarcare.

Ajunseră la Sfax a treia zi, pe la două după-amiază, după o călătorie de şapte ore cu trenul. Era mare zăpuşeală. În faţa gării, micuţă clădire albă şi trandafirie, se întindea o cale nesfîrşită, cenuşie de colb, sădită cu palmieri urîţi, mărginită cu imobile noi. Cîteva minute după sosirea trenului, după plecarea rarelor trăsuri şi a bicicletelor, oraşul căzu iar într-o tăcere deplină.

Îşi lăsară geamantanele în sala de bagaje. Apucară pe calea numită Calea Burghiba ; după vreo trei sute de metri, ajunseră în faţa unui restaurant. În perete, un mare ventilator mobil zbîrnîia neregulat. Pe mesele năclăioase, acoperite cu muşama, se lipeau cîteva zeci de muşte pe care un chelner neras le alungă dînd alene din şervet. Mîncară de două sute de franci o salată cu ton şi un escalop milanez.

Apoi căutară un hotel, opriră o cameră şi puseră să li se aducă geamantanele. Se spălară pe mîini şi pe faţă, se întinseră o clipă, se schimbară şi coborîră din nou. Sylvie se duse la liceul tehnic, iar Jérôme o aşteptă afară, pe o bancă. Pe la patru, Sfax începu să se deştepte încet. Se iviră sute de copii, apoi femei cu văl pe faţă, agenţi de poliţie îmbrăcaţi în poplin cenuşiu, cerşetori, căruţe, măgari şi burghezi curat îmbrăcaţi.

Sylvie ieşi, cu programul ei în mînă. Se mai plimbară ; băură o halbă de bere şi mîncară măsline şi migdale sărate. Băieţii cu ziarele vindeau *Le Figaro* de alaltăieri. Sosiseră.

A doua zi, Sylvie făcu cunoştinţă cu cîţiva dintre viitorii ei colegi. Îi ajutară să găsească un apartament. Erau trei camere uriaşe, înalte, cu totul goale : un coridor lung ducea la o mică încăpere pătrată, unde cinci uşi se deschideau în cele trei odăi, într-o sală de baie şi într-o bucătărie foarte mare. Două balcoane dădeau spre un mic port de pescuit, bazinul A neînchis al trecătorii înguste din sud, pentru intrarea vapoarelor, care semăna întrucîtva cu Saint-Tropez, şi spre o lagună rău mirositoare. Făcură primii paşi în oraşul arab, cumpărară o somieră de metal, o saltea din păr de cal, două fotolii din ramuri de palmier, patru scăunaşe de frînghie, două mese, o împletitură groasă din alfa galbenă, împodobită cu rare motive roşii.

Apoi Sylvie începu şcoala. Zi cu zi, se instalară. Le sosiră cuferele care călătoriseră cu mică viteză. Îşi despachetară cărţile, discurile, electrofonul şi

bibelourile. Cu foi mari de sugativă roşie, cenuşie şi verde, făcură abajururi. Cumpărară scînduri lungi negeluite şi cărămizi cu cîte douăsprezece găuri şi acoperiră cu rafturi două jumătăţi de pereţi. Iar pe ceilalţi lipiră zeci de reproduceri şi, pe o tăblie, drept la vedere, fotografiile tuturor prietenilor.

Era o locuinţă tristă şi rece. Pereţii prea înalţi, daţi cu un fel de var galben care se coşcovea în bucăţi întregi, podelele pardosite la fel cu lespezi mari fără culoare, spaţiul de prisos, totul era prea mare, prea gol ca să poată locui acolo. Ar fi trebuit să fie cinci-şase, cîţiva buni prieteni care să bea, să mănînce, şi să vorbească. Dar erau singuri, pierduţi. Odaia de stat ziua, cu patul de campanie acoperit cu o salteluţă şi cu o cuvertură bălţată, cu împletitura groasă pe care erau aruncate cîteva perne şi, mai cu seamă, cu cărţile — rîndul de *Pléiade*, seriile de reviste, cele patru Tisné — bibelourile, discurile, marele portulan. *Serbarea de la Carrousel*, tot ce încă nu de mult fusese decorul celeilalte vieţi a lor, tot ce-n universul ăsta de nisip şi de piatră îi readucea spre strada Quatrefages, spre copacul atîta timp verde, spre grădiniţe, odaia de zi mai răspîndea oarecare căldură ; întinşi cu burta pe împletitură, cu o ceşcuţă de cafea turcească lîngă ei, ascultau *Sonata Kreutzer*, *Arhiducele*, *Fata şi moartea* şi-n încăperea mare, puţin mobilată, aproape o sală, muzica avea o rezonanţă uimitoare, începea s-o locuiască şi o schimba deodată : era un invitat, un prieten scump, pierdut din vedere, regăsit din întîmplare, care împărtăşea prînzul lor, le vorbea

despre Paris, iar în seara răcoroasă de noiembrie, în oraşul străin unde nimic nu le aparţinea, unde nu se simţeau în largul lor, îi readucea înapoi, le îngăduia să regăsească o senzaţie aproape uitată de complicitate, de viaţă împreună, ca şi cum într-un perimetru îngust — suprafaţa împletiturii, cele două serii de rafturi, electrofonul, cercul luminos tăiat de abajurul cilindric — izbutea să se impună şi să supravieţuiască o zonă ocrotită pe care nici timpul, nici depărtarea nu puteau s-o atingă. Dar de jur împrejur era exilul, necunoscutul : coridorul lung unde paşii răsunau prea tare, odaia de culcare atît de mare, de rece şi de duşmănoasă, cu singura-i mobilă — un pat larg prea tare ce mirosea a paie — cu o lampă strîmbă pusă pe o ladă veche ce slujea drept măsuţă de noapte, cufărul de răchită plin cu rufe, un scăunaş cu o grămadă de veşminte aruncate pe el ; a treia încăpere, nefolosită, unde nu intrau niciodată. Apoi scara de piatră, intrarea cea mare veşnic ameninţată de nisipuri ; strada : trei imobile cu două etaje, un hangar unde se uscau bureţi, un maidan, iar în jur oraşul.

Fără îndoială, trăiră la Sfax cele mai ciudate opt luni din toată viaţa lor.

Sfax, al cărui port şi oraş european fuseseră distruse în timpul războiului, se compunea din vreo treizeci de străzi întretăiate în unghi drept. Cele două principale erau calea Burghiba, ce ducea de la gară la Piaţa centrală, lîngă care locuiau ei, şi calea Hedi-Chaker, ce mergea de la port la oraşul arab. Intersecţia lor alcătuia centrul oraşului : acolo se aflau primăria, unde în două săli de la parter se găseau cîteva olării vechi şi o jumătate de duzină de mozaicuri, statuia şi mormîntul lui Hedi-Chaker, asasinat de Mînă Roşie puţină vreme înainte de Independenţă, apoi *Café de Tunis*, frecventat de arabi, şi *Café de la Régence*, frecventat de europeni, un rond cu flori, un chioşc de ziare şi un debit de tutun.

Făceai ocolul oraşului european în ceva mai mult de un sfert de ceas. Liceul tehnic era la trei minute de imobilul în care locuiau, piaţa la două, restaurantul unde-şi luau toate mesele la cinci, *Café de la Régence* la şase, ca şi banca şi biblioteca municipală, ca şi şase din cele şapte cinematografe ale oraşului.

Poşta, gara şi staţia trăsurilor de închiriat pentru Tunis ori Gabès se aflau la mai puţin de zece minute şi reprezentau marginile cele mai îndepărtate din ceea ce era de ajuns să cunoşti pentru a trăi la Sfax.

Oraşul arab, întărit, vechi şi frumos, înfăţişa ochilor ziduri cenuşii şi porţi despre care cu drept cuvînt se spunea că-s minunate. Treceau prin el adesea şi era aproape singura ţintă a tuturor plimbărilor lor, dar tocmai fiindcă numai se plimbau, îi rămaseră totdeauna străini. Nu-i înţelegeau mecanismele cele mai simple, nu vedeau într-însul decît un labirint de străzi ; ridicînd capul, admirau un balcon de fier forjat, o bîrnă vopsită, ogiva desăvîrşită a unei ferestre, un joc subtil de umbre şi de lumini, o scară peste măsură de îngustă, dar plimbările lor n-aveau nici un scop ; se învîrteau roată împrejur, temîndu-se în fiece

clipă să nu se rătăcească şi se plictiseau repede. În sfîrşit, nimic nu-i atrăgea în şirul necurmat de maghernițe păcătoase, de prăvălii aproape la fel, de piețe pentru tîrguieli, înăbuşite în neînțeleasa alternanță de străzi cu forfotă şi de străzi pustii, în mulțimea pe care n-o vedeau mergînd nicăieri.

Senzația aceasta de ciudățenie creştea, ajungea aproape apăsătoare, cînd, fiind liberi după-amieze lungi şi duminici jalnice, treceau prin oraşul arab dintr-o parte în alta, iar dincolo de Bab Djebli, se îndreptau spre nesfîrşitele mahalale din Sfax. De-a lungul cîtorva kilometri, erau grădini micuțe, garduri vii de smochini de Barbaria, case de vălătuci, bordeie de tablă şi de carton; apoi nemărginite smîrcuri pustii şi putregăite, iar tocmai la capăt, în zare, cele dintîi plantații de măslini. Zăboveau ceasuri întregi; mergeau prin dreptul unor cazărmi, străbăteau maidane şi zone mocirloase.

Şi cînd intrau din nou în oraşul european, cînd treceau prin fața cinematografului *Hillal* sau a cinematografului *Nur,* cînd se aşezau la o masă la *Régence,* băteau din palme ca să cheme chelnerul, cereau o coca-cola sau o halbă de bere, cumpărau ultimul *Monde,* fluierau negustorul ambulant veşnic îmbrăcat cu un halat alb şi murdar, cu o tichie de pînză pe cap, ca să cumpere cîteva cornete de arahide, de migdale prăjite, de fistic şi de coconari, atunci aveau melancolicul sentiment de a fi la ei acasă.

Treceau pe lîngă palmierii cenuşii de praf, mergeau de-a lungul fațadelor neomaureşti ale imobilelor din calea Burghiba; aruncau o nedeslu-

şită ochire pe vitrinele groaznice: mobile şubrede, lampadare din fier forjat, cuverturi călduroase, caiete de şcoală, rochii de oraş, încălțăminte pentru doamne, butelii de gaz butan: era singura lor lume, adevărata lor lume. Se întorceau acasă tîrîndu-şi picioarele; Jérôme făcea cafea în *zazua*-ze importate din Cehoslovacia; Sylvie corecta un teanc de teme.

La început, Jérôme încercase să-şi găsească de lucru; se dusese de mai multe ori la Tunis şi, datorită cîtorva scrisori de recomandare pe care le obținuse în Franța, cît şi cu sprijinul prietenilor săi din Tunis, întîlnise cîțiva funcționari la Informații, la Radio, la Turism şi la Educația națională. A fost osteneală zadarnică: studiile psihosociologice nu existau în Tunisia, nici jumătățile de normă, şi rarele sinecure erau prea bine păstrate; n-avea calificare; nu era nici inginer, nici contabil, nici desenator tehnic, nici medic. I se propuse din nou să fie institutor sau pedagog; n-o dorea: pierdu foarte repede orice nădejde. Salariul lui Sylvie le îngăduia să trăiască modest: la Sfax, era felul de viață cel mai răspîndit.

Sylvie se istovea făcîndu-i să înțeleagă, conform programului, frumusețile ascunse din Malherbe şi din Racine pe nişte elevi mai mari decît ea, care nu ştiau să scrie. Jérôme îşi pierdea vremea. Făcu mai multe planuri — să pregătească un examen de sociologie, să încerce a-şi orîndui ideile despre cinema — pe care nu ştiu să le ducă la bun sfîrşit. Umbla agale pe străzi, încălțat cu

Clubul cărții digitale 2023

Weston-ii, se-nvîrtea încoace şi încolo prin port, rătăcea în piaţă. Se ducea la muzeu, schimba cîteva cuvinte cu gardianul sălii, se uita cîteva clipe la o amforă veche, la o inscripţie funerară, la un mozaic : Daniil în groapa leilor, Amfitrita călărind pe un delfin. Mergea să privească o partidă de tenis pe terenurile amenajate la picioarele meterezelor, trecea prin oraşul arab, hoinărea prin dughene, cîntărind din mînă stofele, arămurile şi şeile. Cumpăra toate ziarele, dezlega cuvinte încrucişate, împrumuta cărţi de la bibliotecă, scria prietenilor scrisori cam triste, la care adeseori nu primea nici un răspuns.

Programul lui Sylvie le ritma viaţa. Săptămîna lor se alcătuia din zile faste : lunea, fiindcă dimineaţa era liberă şi se schimbau programele la cinematografe, miercurea, fiindcă după-amiaza era liberă, vinerea, fiindcă toată ziua era liberă şi se schimbau din nou programele — şi din zile nefaste : celelalte. Duminica era o zi neutră, plăcută dimineaţa — şedeau în pat, soseau revistele săptămînale din Paris — lungă după-amiaza şi înspăimîntătoare seara, afară numai dacă, din întîmplare, nu-i atrăgea vreun film, dar era lucru rar ca două filme bune, sau măcar nu prea proaste, să fie date în aceeaşi jumătate de săptămînă. Astfel treceau săptămînile. Urmau una după alta, cu o regularitate mecanică : patru săptămîni făceau o lună, sau cam o lună ; lunile se asemănau toate. Zilele, după ce fuseseră din ce în ce mai scurte, ajunseră din ce în ce mai lungi. Iarna era umedă, aproape rece. Viaţa li se scurgea.

Singurătatea lor era desăvîrşită.

Sfax era un oraş opac. În unele zile, li se părea că nimeni nu va putea pătrunde vreodată în el. Porţile nu se vor deschide niciodată. Pe străzi erau oameni, iar seara o mare mulţime deasă forfotea de colo pînă colo, un val aproape neîncetat sub arcadele din Calea Hedi-Chaker, în faţa *Hotelului Mabruk*, în faţa centrului de propagandă Destour, a cinematografului *Hillal* şi a patiseriei *Deliciile ;* locuri publice aproape ticsite : cafenele, restaurante, cinematografe ; chipuri pe care, cîteva clipe, puteai să le găseşti aproape familiare. Dar de jur împrejur, de-a lungul portului, de-a lungul meterezelor, abia te îndepărtai şi era golul, moartea : uriaşa esplanadă acoperită cu nisip din dreptul groaznicei catedrale, înconjurată cu palmieri pitici ; bulevardul Picville mărginit de locuri virane, de case cu două caturi ; strada Mangolte, strada Fezzani, strada Abd-el-Kader Zghal, goale şi pustii, întunecoase şi drepte, măturate de nisip. Vîntul scutura palmierii rahitici : trunchiuri umflate cu solzi lemnoşi, din care abia se iveau cî-

teva ramuri ca un evantai. O droaie de pisici se furişau prin lăzile de gunoi. Un cîine galben trecea uneori pe lîngă ziduri, cu coada între picioare.

Nu era ţipenie de om : după uşile totdeauna închise, nimic altceva decît coridoare goale, scări de piatră, curţi interioare fără ieşire. Şiruri de străzi întretăindu-se în unghi drept, perdele de fier, zăplazuri, sumedenie de aşa-zise pieţe, de aşa-zise străzi şi de căi fantomă. Mergeau tăcuţi, dezorientaţi şi cîteodată aveau impresia că totul nu-i decît o iluzie, că Sfax nu există, nu răsuflă. Căutau în jurul lor semne de înţelegere. Nimic nu le răspundea. Era o senzaţie aproape dureroasă de singurătate. Erau deposedaţi, îndepărtaţi din lumea aceasta, nu se cufundau în ea, nu făceau parte din ea şi nici n-aveau să facă parte vreodată. Ca şi cum o străveche rînduială ar fi fost statornicită, o dată pentru totdeauna, o regulă aspră care-i excludea : vor fi lăsaţi să se ducă unde le-o plăcea, nu-i va supăra nimeni şi nimeni nu le va vorbi. Vor rămîne necunoscuţii, străinii. Italienii, maltezii, grecii din port îi vor privi cum trec în tăcere ; marii cultivatori de măslini, îmbrăcaţi în alb, cu ochelari cu rame de aur, mergînd cu paşi înceţi pe strada Beiului, urmaţi de ceauşul lor, vor trece pe lîngă ei fără să-i vadă.

Cu colegii lui Sylvie n-aveau decît raporturi rare, şi adesea rezervate. Profesorii francezi titulari se arătau că nu-i preţuiesc prea mult pe contractori. Chiar cei pe care deosebirea aceasta nu-i stingherea iertară anevoie lui Sylvie de a nu fi făcută după chipul şi asemănarea lor : ar fi vrut-o soţie de profesor şi ea însăşi profesoară,

mic-burgheză de treabă din provincie, demnitate, ţinută şi cultură. Reprezentai Franţa. Şi cu toate că oarecum mai erau încă două Franţe — cea a profesorilor debutanţi, dornici să-şi cumpere cît mai repede o căsuţă la Angoulême, Béziers sau Tarbes ; şi cea a nesupuşilor sau a refractarilor, care nu încasau treimea colonială dar îşi puteau îngădui să-i dispreţuiască pe ceilalţi (era însă o specie pe cale de a pieri : cei mai mulţi fuseseră graţiaţi ; alţii plecau să se stabilească în Algeria şi-n Guineea), totuşi nici una din cele două Franţe nu părea gata să admită că la cinema ai putea să te aşezi în rîndul întîi, lîngă laia de plozi indigeni, sau să hoinăreşti pe străzi ca un trîndav, în papuci scîlciaţi, neras şi cu o înfăţişare neîngrijită. Făcură cîteva schimburi de cărţi, de discuri, discutară arareori la *Régence*, şi atît. Nici o invitaţie călduroasă, nici o prietenie vie : era ceva care nu creştea la Sfax. Oamenii se ghemuiau în ei înşişi, în casele lor prea mari pentru dînşii.

Cu ceilalţi, cu funcţionarii francezi de la Compania Sfax-Gafsa sau de la Petrol, cu musulmanii, cu evreii, cu cei cu picioarele negre, era şi mai rău : contactele erau cu neputinţă. Li se întîmpla ca, o săptămînă întreagă, să nu schimbe o vorbă cu nimeni.

Curînd putu să pară că orice viaţă se oprea în ei. Vremea trecea, parcă nici nu s-ar fi clintit. Nimic nu-i mai lega de lume, afară de ziare, totdeauna prea vechi şi de care nu erau măcar siguri că nu-s pioase minciuni, amintirile unei vieţi an-

terioare, răsfrîngerile altei lumi. Trăiseră totdeauna la Sfax şi totdeauna vor trăi acolo. Nu mai aveau planuri, nici nerăbdare ; nu aşteptau nimic, nici măcar vacanţele veşnic prea îndepărtate, nici măcar o întoarcere în Franţa.

Nu simţeau nici bucurie, nici tristeţe, nici măcar plictiseală, dar li se putea întîmpla să se întrebe dacă mai există, dacă într-adevăr mai există : nu se alegeau cu nici o mulţumire deosebită din amăgitoarea lor întrebare, decît doar că uneori li se părea nelămurit şi fără sens că viaţa aceasta era corespunzătoare, adecvată şi, paradoxal, necesară : erau în inima vidului, erau stabiliţi într-un *no man's land* [1] de străzi drepte, de nisip galben, de smîrcuri şi de palmieri cenuşii, într-o lume pe care n-o înţelegeau şi nici nu căutau s-o înţeleagă, fiindcă niciodată, în trecutul lor, nu se pregătiseră pentru a fi nevoiţi cîndva să se adapteze, să se schimbe, să se modeleze după un peisaj, o climă şi un fel de viaţă : nici o clipă Sylvie nu semănă a profesoară, aşa cum era, iar Jérôme, plimbîndu-se pe străzi, putea da impresia că-şi luase patria, sau mai degrabă cartierul, ghetoul, zona, pe talpa pantofilor săi englezeşti ; dar strada Larbi-Zaruk, unde-şi aleseseră domiciliul, n-avea nici măcar moscheea care-i gloria străzii Quatrefages, iar cît despre celelalte, oricît s-ar fi străduit ei uneori să şi le închipuie, nu erau la Sfax nici Mac-Mahon, nici *Harry's Bar*, nici *Balzar*, nici Contrescarpe, nici Sala Pleyel, nici *Malurile Senei într-o noapte de iunie*, dar în vidul ăsta şi tocmai din pricina acestui vid, din pricina lipsei de orice, a vacuităţii acesteia fundamentale, a zonei neutre şi-a acestei *tabula rasa*, li se părea că se purifică şi regăsesc o mai mare simplitate, o adevărată modestie. Şi, desigur, în sărăcia generală a Tunisiei, propria lor mizerie, neînsemnata lor stinghereală de indivizi civilizaţi deprinşi cu duşurile, cu maşinile, cu băuturile ţinute la gheaţă, nu mai avea mare rost.

[1] Ţară a nimănui (engl.).

Sylvie îşi ţinea lecţiile, asculta elevii şi corecta temele. Jérôme se ducea la Biblioteca municipală, citea cărţi la întîmplare : Borgès, Troyat, Zeraffa. Mîncau într-un mic restaurant, la aceeaşi masă aproape în fiecare zi, şi acelaşi prînz aproape zilnic : salată de ton, escalop pane, sau frigărui, sau limb auriu şi fructe. Se duceau la *Régence* să bea o cafea expres cu un pahar de apă rece. Citeau teancuri de ziare, vedeau filme şi hoinăreau pe străzi.

Viaţa lor era ca o prea lungă obişnuinţă, ca o plictiseală aproape senină : o viaţă fără nimic.

Cu începere din luna aprilie, făcură cîteva mici călătorii. Uneori, cînd aveau trei-patru zile libere şi nu erau prea strîmtoraţi, închiriau o trăsură şi plecau spre sud. Sau, sîmbăta, la ora şase seara, un taxi colectiv îi ducea la Sousse ori la Tunis pînă luni la amiază.

Încercau să scape de Sfax, de străzile-i mohorîte, de golul său, şi să găsească în privelişti, în orizonturi şi-n ruine ceva care i-ar fi uluit şi tulburat, măreţii calde ce i-ar fi răzbunat. Rămăşiţele unui palat, ale unui templu, ale unui teatru, o oază înverzită descoperită de pe înălţimea unui pisc, o plajă lungă de nisip mărunt întinzîndu-se în semicerc de la un capăt la celălalt al zării le răsplătea cîteodată căutarea. Dar, de cele mai multe ori, nu părăseau Sfaxul decît pentru a regăsi, la cîteva zeci sau la cîteva sute de kilometri mai departe, aceleaşi străzi mohorîte, aceleaşi pieţe negustoreşti cu forfotă şi de neînţeles, aceleaşi smîrcuri, aceiaşi palmieri urîţi şi aceeaşi uscăciune.

Văzură Gabès, Tozeur, Nefta, Gafsa şi Metlaui, ruinele din Sbeitla, din Kaserin şi din Telept ; trecură prin oraşe moarte ale căror nume li se păruseră cîndva încîntătoare : Mahares, Mulares, Matmata, Medenin ; merseră pînă la graniţa libiană.

Pe kilometri întregi, era un pămînt pietros şi cenuşiu, cu neputinţă de locuit. Nu creştea nimic, afară de mici tufe sărăcăcioase de ierburi aproape galbene, cu tulpini ascuţite. Li se părea că merg cu ceasurile într-un nor de praf, de-a lungul unui drum pe care numai vechi făgaşuri sau urme de pneuri pe jumătate şterse le îngăduiau să le deosebească, fără alt orizont decît domoale deluşoare cenuşii, fără să întîlnească nimic decît numai arareori, rămăşiţele unui măgar, un bidon vechi ruginit, un morman de pietre pe jumătate năruit, care poate fusese o casă.

Sau, de-a lungul unui drum jalonat, dar desfundat şi cîteodată aproape primejdios, străbăteau nesfîrşite lacuri uscate, iar de o parte şi de alta, cît vedeai cu ochii, era o coajă albicioasă ce strălucea la soare, stîrnind în zare scînteieri trecătoare care în unele clipe parcă semănau cu miraje, cu valuri ce se sparg şi cu ziduri crenelate. Opreau trăsura şi făceau cîţiva paşi. Sub coaja de sare, plăci cafenii de humă uscată şi crăpată se prăbuşeau uneori, lăsînd loc unor zone mai întunecate de noroi compact şi elastic, în care piciorul aproape se afunda.

Cămile pleşuve, încurcîndu-se în pripoanele lor, dădeau tare din cap ca să smulgă frunzele unui

copac ciudat de strîmb, întinzîndu-şi spre drum buza de jos groasă şi nesăbuită, cîini rîioşi, pe jumătate sălbatici, alergînd roată în jur, ziduri prăbuşite de pietre uscate, capre cu păr lung negru, corturi joase din învelitori cîrpite vesteau satele şi oraşele : un lung şir de case pătrate, numai parter, faţade de un alb murdar, turnul pătrat al unui minaret, domul unei moschei. Depăşeau un ţăran care se grăbea cu paşi mărunţi lîngă măgarul său, se opreau în faţa singurului hotel.

Cinchiţi la picioarele unui zid, trei oameni mîncau pîine pe care o muiau cu puţin ulei. Copiii alergau. O femeie, cu totul înfăşurată într-un văl negru sau vioriu care-i acoperea chiar şi ochii, se strecura uneori de la o casă la alta. Terasele celor două cafenele se revărsau larg pe stradă. Un megafon difuza muzică arabă : modulaţii ţiuitoare, repetate de sute de ori, reluate în cor, litaniile unui flaut cu sunet ascuţit, zgomotele de huruitoare din tamburine şi din ţitere. Stînd jos la umbră, cîţiva oameni beau păhărele de ceai şi jucau domino.

Jérôme şi Sylvie mergeau de-a lungul uriaşelor cisterne şi, pe un drum anevoios, ajungeau la ruine : patru coloane înalte de şapte metri, care nu mai sprijineau nimic, case surpate al căror plan rămînea neatins, cu întipăritura pardoselei în pătrate a fiecărei încăperi adîncită în pămînt, mici trepte întrerupte, pivniţe, străzi pavate cu lespezi de piatră, rămăşiţe de canale de scurgere. Şi aşa-zise călăuze îi îmbiau cu peştişori de argint, cu monede patinate şi mici statuete de lut ars.

Apoi, înainte de a pleca, intrau prin dughenele din pieţe. Se pierdeau în labirintul galeriilor, al fundăturilor şi pasajelor. Un bărbier rădea în aer liber, lîngă o grămadă uriaşă de ulcele de lut. Un măgar era încărcat cu două coşuri de frînghie împletită, pline cu praf de ardei. În piaţa argintarilor, în piaţa stofelor, negustori desculţi, stînd turceşte, pe teancuri de pături, desfăşurau înaintea lor covoare groase de lînă şi altele tunse, le înfăţişau burnuzuri de lînă roşie, haicuri de lînă şi de mătase, şei de piele brodate cu argint, blidurii de aramă în relief, lemne înflorate, arme, instrumente de muzică, mici bijuterii, şaluri brodate cu aur şi piei subţiri decorate cu arabescuri mari.

Nu cumpărau nimic. Fără îndoială, în parte, fiindcă nu ştiau să cumpere şi se neliniştean că vor fi nevoiţi să se tocmească, dar, mai ales, fiindcă nu se simţeau atraşi. Nici unul din obiectele acelea, oricît de somptuoase ar fi fost uneori, nu le dădea o impresie de bogăţie. Treceau, înveseliţi sau nepăsători, iar tot ce vedeau rămînea străin, făcea parte din altă lume, nu-i privea. Şi din călătoriile acestea, nu se întorceau decît cu imagini de gol şi de uscăciune : bruse jalnice, stepe, smîrcuri, o lume minerală unde nimic nu putea creşte : lumea propriei lor singurătăţi, a propriei lor aridităţi.

Totuşi în Tunisia văzură, într-o zi, casa pe care o visau, cea mai frumoasă dintre locuinţe. Era la Hammamet, la o pereche de englezi care îmbătrîneau împărţindu-şi vremea între Tunisia şi Florenţa şi pentru care ospitalitatea parcă ajun-

sese singurul mijloc de a nu muri de urît între patru ochi. În acelaşi timp cu Jérôme şi Sylvie se mai afla o duzină întreagă de oaspeţi. Ambianţa era neînsemnată, ba chiar adeseori exasperantă ; mici jocuri de societate, partide de bridge şi de canasta alternau cu conversaţii cam snob în care clevetiri nu prea vechi, venind de-a dreptul din capitalele occidentale, dădeau loc la comentarii bine informate şi de multe ori hotărîtoare (iubesc mult omul şi tot ce face e foarte bine...)

Dar casa era raiul pe pămînt. În mijlocul unui parc mare, ce cobora în povîrniş lin spre o plajă cu nisip mărunt, o clădire veche, de stil băştinaş, destul de mică, numai parter, dar cu adăugări din an în an, ajunsese soarele unei constelaţii de pavilioane de toate mărimile şi de toate stilurile : pavilioane acoperite cu verdeaţă, geamii, *bungalow*-uri înconjurate cu verande, risipite prin parc şi legate între ele prin galerii zăbrelite pe de lături. Se găsea o sală octogonală, fără alte deschizături decît o uşiţă şi două ferestruici înguste, cu ziduri groase, cu totul acoperite cu cărţi, întunecoasă şi rece ca un cavou ; apoi încăperi micuţe, văruite ca nişte chilii de călugăr, avînd drept singură mobilă două jilţuri sahariene şi o masă scundă ; alte încăperi lungi, joase şi strîmbe, aşternute cu împletituri groase, iar unele mobilate englezeşte, cu banchete la ferestre şi căminuri monumentale cu două divane faţă-n faţă. În grădini, printre lămîi, portocali şi migdali, şerpuiau alei de marmură albă mărginite cu fragmente de coloane şi cu antichităţi. Erau pîraie şi cascade, grote de scoici, bazine acoperite cu nuferi mari, albi, printre care zbugheau uneori dungi argintate de peşti. Păunii se plimbau liberi, ca-n visurile lor. Arcade năpădite de trandafiri duceau la cuiburi de verdeaţă.

Dar, fără îndoială, era prea tîrziu. Cele trei zile pe care le petrecură la Hammamet nu le mai scuturară toropeala. Li se păru că luxul, îndestularea, risipa aceasta de lucruri înfăţişate ochilor, vădita şi directa frumuseţe nu-i mai privea. Odinioară şi-ar fi vîndut sufletul pentru lespezile zugrăvite din camerele de baie, pentru havuzurile din grădini, pentru mocheta ecosez din vestibulul cel mare, pentru tăbliile de stejar din bibliotecă, pentru faianţe, pentru vaze şi pentru covoare. Le salutară ca pe o amintire ; nu-i lăsau nesimţitori, dar nu le mai înţelegeau ; nu mai aveau puncte de reper. Fără îndoială, în Tunisia aceasta, în Tunisia cosmopolită, cu uimitoare vestigii, cu clima plăcută, cu viaţa pitorească şi colorată, le-ar fi fost cel mai uşor să se stabilească. Fără îndoială că viaţa aceasta şi-o visaseră odinioară ; dar nu ajunseseră decît sfaxieni, provinciali, exilaţi.

Lume fără amintiri, fără memorie. Mai trecu timpul, zile şi săptămîni pustii, care nu însemnau nimic. Nu mai aveau nici o dorinţă. Lume nepăsătoare. Trenuri soseau, vapoare intrau în port, descărcau maşini-unelte, medicamente şi rulmenţi cu bile, încărcau fosfaţi şi ulei. Camioane pline cu cereale treceau prin oraş, îndreptîndu-se spre sud, unde domnea foametea. Viaţa lor mergea înainte, neschimbată : ore de clasă, cafele-expres la *Régence*, filme vechi seara, ziare şi cuvinte în-

crucişate. Erau nişte somnambuli. Nu mai ştiau ce vor. Erau deposedaţi, lipsiţi de toate.

Li se părea acum că odinioară — şi acel odinioară se trăgea tot mai mult îndărăt, ca şi cum povestea lor anterioară ar cădea în legendă, în ireal sau în ceva fără formă desluşită — li se părea că odinioară, avuseseră cel puţin dorinţa arzătoare de-a avea. Adeseori, nevoia aceasta le ţinuse loc de existenţă. Se simţiseră încordaţi să înainteze, nerăbdători şi sfîşiaţi de dorinţi.

Şi pe urmă ? Ce făcuseră ? Ce se întîmplase ?

Ceva care semăna cu o tragedie liniştită, foarte blîndă, se aşeza drept în inima vieţii lor încetinite. Erau pierduţi printre dărîmăturile unui vis foarte vechi, în molozul sfărîmat.

Nu mai rămînea nimic. Erau la capătul drumului, la sfîrşitul traiectoriei neprecise care fusese viaţa lor vreme de şase ani, la sfîrşitul căutării nelămurite care nu-i dusese nicăieri şi nu-i învăţase nimic.

EPILOG

Totul ar fi putut să mai urmeze astfel. Ar fi putut să rămînă acolo toată viaţa lor. La rîndul său, Jérôme şi-ar fi luat un post. N-ar fi dus lipsă de bani. Pînă la sfîrşit, tot ar fi fost numiţi la Tunis. Şi-ar fi făcut noi prieteni. Ar fi cumpărat o maşină. Ar fi avut, la Marsa, la Sidi-bu-Said sau la El Manza, o vilă frumoasă cu grădină mare.

Dar nu le va fi atît de uşor să scape de povestea lor. Încă o dată, timpul va lucra în locul lor. Anul şcolar se va isprăvi. Căldura va ajunge o adevărată încîntare. Jérôme îşi va petrece zilele pe plajă iar Sylvie, după ce-şi va isprăvi cursurile, va veni să-l întîlnească. Apoi vor fi ultimele compuneri. Vor simţi că se apropie vacanţa. Le va fi dor de Paris, de primăvara pe malurile Senei, de copacul lor gata înflorit, de Champs-Elysées şi de piaţa Vosges. Îşi vor aminti mişcaţi de libertatea lor atît de scumpă, de dimineţile cînd se sculau tîrziu, de cinele la lumînări de seu. Iar prietenii le vor trimite planuri de vacanţă : o casă mare în Touraine, masă bună, petreceri la ţară :

— Şi dacă ne-am întoarce, va spune unul.
— Totul ar putea fi ca înainte, va răspunde celălalt.

Îşi vor face bagajele. Vor aşeza cărţile, gravurile, fotografiile prietenilor, vor arunca nenumărate hîrtii, îşi vor dărui în jur mobilele, scîndurile negeluite, cărămizile cu douăsprezece găuri şi vor expedia lăzile. Vor număra zilele, ceasurile, minutele.

În ultimele ore sfaxiene, vor mai face grav plimbarea lor rituală. Vor străbate piaţa centrală, o clipă vor merge de-a lungul portului, admirînd ca totdeauna uriaşii bureţi ce se usucă la soare, vor trece prin dreptul mezelăriei italiene, a *Hotelului Măslinilor* şi a Bibliotecii municipale, apoi, înapoindu-se prin calea Burghiba, vor apuca prin faţa groaznicei catedrale, îndreptîndu-se spre liceu, unde, pentru ultima dată, vor saluta, ca-n fiecare zi, pe domnul Michri, supraveghetorul general care se va plimba încoace şi încolo la intrare, vor înainta pe strada Victor Hugo, trecînd pentru ultima dată pe dinaintea restaurantului lor obişnuit şi a bisericii greceşti. Pe urmă vor intra în oraşul arab prin poarta Kasbah, o vor lua pe strada Bab Djedid, apoi pe strada Beiului, vor ieşi pe poarta Bab Diwan, ajungînd pînă la arcadele căii Hedi-Chaker, vor merge prin dreptul teatrului, a celor două cinematografe, a băncii, îşi vor bea cea din urmă cafea la *Régence*, vor cumpăra ultimele ţigări şi ultimele ziare.

Două minute mai tîrziu, vor lua loc într-o închiriată, gata de plecare. Geamantanele le vor fi de mult legate pe acoperiş. Îşi vor strînge la piept banii, biletele de vapor şi de tren, cît şi tichetele de înregistrare.

Maşina se va urni încet din loc. La cinci şi jumătate seara, la începutul verii, Sfax va fi întradevăr un oraş foarte frumos. Clădirile lui albe vor sclipi la soare. Turnurile şi zidurile crenelate din oraşul arab se vor arăta impunătoare. Băieţandri din organizaţia sportivă a tineretului, îmbrăcaţi numai în alb şi-n roşu, vor trece cu pas cadenţat. În vîntul uşor, vor flutura steaguri mari, roşii, cu semiluna albă a Tunisiei, verzi şi roşii ale Algeriei.

Se vor perinda : o bucată de mare, albastră de tot, şantiere mari în construcţie, nesfîrşitele mahalale cu îmbulzeala de măgari, de copii şi de biciclete, apoi nemărginitele cîmpii de măslini. Apoi drumul : Sakiet-es-Zit, El Djem şi amfiteatrul său, Msaken, oraşul hoţilor primejdioşi, portul Sousse şi suprapopulatul său ţărm la mare, Enfidaville şi imensele-i plantaţii de măslini, Bir bu Rekba, vestită pentru cafeaua, fructele şi olăriile ei, Grombalia, Potinville cu viile care-i nădesc colnicele, Hammam Lif, apoi o bucată de autostradă, periferii industriale, fabrici de săpun şi de ciment : Tunis.

La Cartagina, se vor scălda îndelung în mijlocul ruinelor, la Marsa ; vor merge pînă la Utica, la Kelibia, la Nabeul, unde vor cumpăra oale de pămînt, şi La Goulette unde, noaptea tîrziu, vor mînca ghigorţi nemaipomeniţi.

Apoi, într-o dimineață, la șase, vor fi în port. Operațiile de îmbarcare vor fi lungi și plicticoase ; vor găsi anevoie un loc pe punte, unde să-și așeze șezlongurile.

În timpul călătoriei, nu li se va întîmpla nimic. La Marsilia, vor bea o cafea cu lapte cu cornuri. Vor cumpăra *Le Monde* din ajun și *Libération*. În tren, zgomotul roților va ritma cîntece de victorie, *Alleluia lui Messia*, imnuri triumfale. Vor număra kilometrii ; se vor minuna de cîmpia franceză, de lanurile mari de grîu, de pădurile verzi, de pășuni și de vîlcele.

Vor sosi seara la unsprezece. Toți prietenii lor îi vor aștepta la gară. Se vor mira ce bine arată, bronzați ca marii călători, și-n cap cu pălării de pai cu boruri largi. Amîndoi vor istorisi Sfaxul, pustiul, ruinele mărețe, viața ieftină, marea albastră de tot. Vor fi duși pe sus la *Harry's*. Îndată se vor ameți. Vor fi fericiți.

Așadar se vor întoarce, și va fi și mai rău. Vor regăsi strada Quatrefages, copacul ei atît de frumos, și micul apartament, atît de încîntător, cu tavanu-i scund, cu fereastra cu perdele roșii și fereastra cu perdele verzi, bunele-i cărți vechi, teancurile de ziare, patul îngust, bucătăria micuță, și dezordinea lui.

Vor revedea Parisul și va fi o adevărată sărbătoare. Vor hoinări de-a lungul Senei, prin grădinile de la Palais-Royal și prin ulicioarele din Saint-Germain. Iar în fiecare noapte, pe străzile luminate, fiecare vitrină va fi din nou o minunată îmbiere. Măcelăriile se vor prăbuși de atîtea merinde. Amîndoi se vor înghesui prin îmbulzeala marilor magazine. Își vor vîrî mîinile în mormanele de mătăsuri, vor mîngîia grelele sticle de parfumuri și vor atinge ușor cravatele.

Vor încerca să-și ducă viața de mai înainte, reluînd legătura cu agențiile de odinioară. Dar vrăjile vor fi dezlegate. Din nou, se vor înăbuși. Vor crede că plesnesc de micime și de meschinărie.

Vor visa avere. Se vor uita prin conducte, sperînd să găsească un portmoneu plin, o bancnotă, o monedă de o sută de franci sau un bilet de metro.

Vor visa să fugă la țară. Vor visa Sfaxul.

Nu vor ține piept multă vreme.

Atunci, într-o zi — parcă nu știuseră de la început că va veni și ziua aceea ? — se vor hotărî s-o isprăvească o dată pentru totdeauna, ca și ceilalți. Alarmați, prietenii lor le vor căuta de lucru. Îi vor recomanda mai multor agenții. Plini de încredere, amîndoi își vor scrie cîteva *curriculum vitae* cîntărite cu îngrijire. Norocul — dar nu va fi chiar noroc — va ține cu ei. Statele lor de serviciu, cu toată lipsa lor de regularitate, vor fi privite cu deosebită atenție. Vor ști să găsească vorbele care trebuie pentru a plăcea.

Și astfel, după cîțiva ani de viață hoinară, obosiți de a duce lipsă de bani, obosiți de a socoti și de a se necăji că socotesc, Jérôme și Sylvie vor primi — poate cu recunoștință — dublul post de

răspundere, cu o remunerație corespunzătoare, putînd la nevoie să treacă drept o punte de aur, pe care li-l va oferi un magnat al publicității.

Vor merge la Bordeaux să ia direcția unei agenții. Își vor pregăti cu grijă plecarea. Vor orîndui apartamentul, îl vor zugrăvi și vor scoate afară din el grămezile de cărți, maldărele de rufe, teancurile de farfurii ce-l ticsiseră totdeauna și din pricina cărora gîndiseră adesea că se înăbușă. Și se vor plimba, aproape fără să le mai recunoască, prin cele două încăperi despre care spuseseră de atîtea ori că-n ele totu-i cu neputință, și mai întîi să te plimbi. Pentru prima dată, îl vor vedea așa cum ar fi vrut să-l vadă totdeauna, în sfîrșit zugrăvit din nou, scînteind de albeață și de curățenie, fără nici un fir de colb, fără pete, fără crăpături în pereți, fără coșcoveli, cu tavanu-i scund, curtea de țară, copacul atît de frumos, în fața căruia curînd, ca ei înșiși odinioară, vor veni alți locatari să se minuneze.

Își vor vinde cărțile anticarilor, iar boarfele negustorilor de haine vechi. Vor alerga la croitori, la croitorese și la magazinele de cămăși. Își vor face cuferele.

Nu va fi cu adevărat averea. Nu vor fi președinți-directori-generali. Nu vor învîrti niciodată decît milioanele altora, din care li se vor lăsa cîteva fărîmituri pentru *standing*, pentru cămășile de mătase, pentru mănușile din piele de porc. Se vor prezenta bine. Vor avea locuință bună, vor fi bine hrăniți și bine îmbrăcați. Nu le va părea rău după nimic.

Își vor avea divanul Chesterfield, fotoliile de piele naturală, moi și de calitate bună ca cele din automobilele italiene, mesele rustice, pupitrele, mochetele, covoarele de mătase și bibliotecile de stejar deschis.

Vor avea încăperi foarte mari, luminoase și goale, coridoare spațioase, pereți de sticlă, vederi care nu-s în primejdie să fie ascunse de clădirile noi. Vor avea faianțe, tacîmuri de argint, fețe de masă de dantelă și cărți bogat legate în piele roșie.

Nu vor avea treizeci de ani. Vor avea toată viața înaintea lor.

Vor părăsi Parisul la începutul lui septembrie. Vor fi aproape singuri într-un vagon de-a întîia. Peste puțin, trenul va porni în goană. Vagonul de aluminiu se va legăna domol.

Vor pleca. Vor părăsi tot. Vor fugi. Nimic nu va fi putut să-i oprească.

„Ți-aduci aminte ?“ va zice Jérôme. Și vor evoca vremea trecută, zilele întunecate, tinerețea lor, primele lor întîlniri, primele anchete, copacul în curtea din strada Quatrefages, prietenii dispăruți, mesele frățești. Se vor revedea străbătînd Parisul după țigări și oprindu-se în fața anticarilor. Vor reînvia vechile zile sfaxiene, moartea lor înceată și întoarcerea aproape triumfală :

„Și acum, iată“, va zice Sylvie. Și o să li se pară oarecum firesc.

Se vor simţi bine în hainele lor uşoare. Vor sta în voie în compartimentul gol. Cîmpia franceză se va perinda. Vor privi tăcuţi lanurile mari de grîu copt, armăturile cam stîlcite ale stîlpilor de înaltă tensiune. Vor vedea mori de făină, uzine aproape spilcuite, tabere mari de vacanţă, baraje, căsuţe singuratice în mijlocul poienilor. Pe un drum alb vor alerga copii.

Călătoria va fi multă vreme plăcută. Pe la amiază, se vor îndrepta agale spre vagonul-restaurant. Se vor aşeza lîngă un geam, între patru ochi. Vor comanda două *whisky*-uri. Încă o dată, se vor mai privi cu un zîmbet complice. Rufăria de masă lucioasă, tacîmurile masive purtînd marca *Wagon-Lit*, farfuriile groase cu aceeaşi marcă vor părea prevestirea unui ospăţ bogat. Dar prînzul care o să li se servească va fi fără îndoială searbăd.

MIJLOCUL FACE PARTE DIN ADEVĂR, CA ŞI REZULTATUL. TREBUIE CA CERCETAREA ADEVĂRULUI SĂ FIE EA ÎNSĂŞI ADEVĂRATĂ; CERCETAREA ADEVĂRATĂ E ADEVĂRUL DESFĂŞURAT, ALE CĂRUI MEMBRE ÎMPRĂŞTIATE SE ÎMBINĂ ÎN REZULTAT. *KARL MARX.*

CUPRINS

Redactor responsabil: ANGELA CISMAŞ
Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK

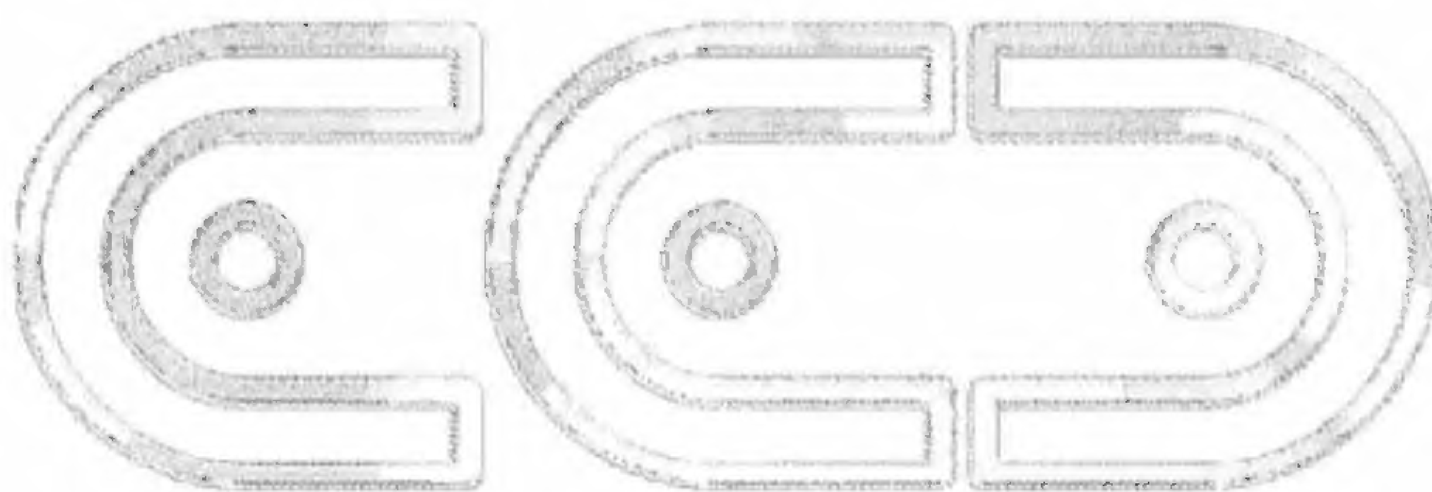
Dat la cules 10.05.1967. Bun de tipar 19.07.1967. Apărut 1967. Tiraj 27.160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×100/32. Coli ed. 4,85. Coli tipar 4,5. A. nr. 758. C. Z. pentru bibliotecile mari 84. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti, Republica Socialistă România
Comanda nr. 391

Clubul cărţii digitale 2023

Scanare și prelucrare digitală

de

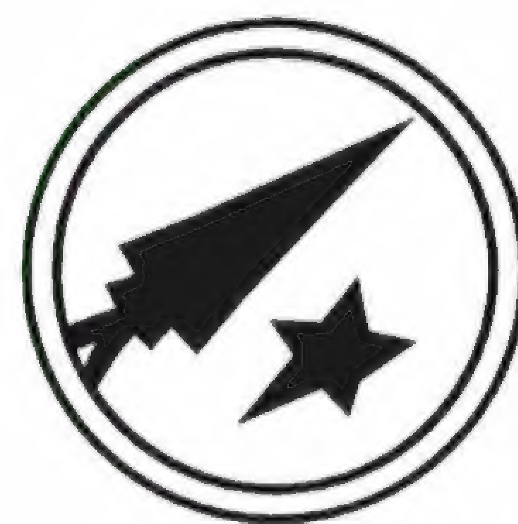

Anonim

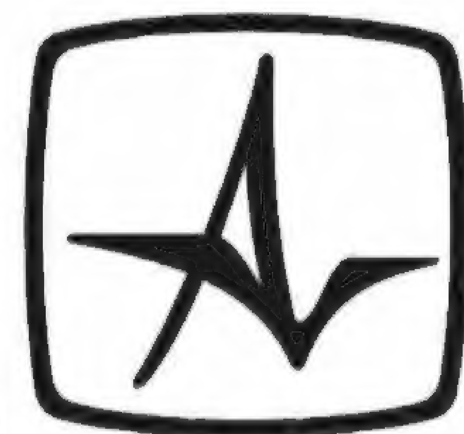

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

Clubul cărţii digitale 2023